

BIRGITTE RAHBEK OG MOGENS BÄHNCKE

TRO OG SKÆBNE I JERUSALEM

*"They were cynically said to have come to Jerusalem
to do good, and they stayed to do well."
(Ronald Storrs, engelsk guvernør i Jerusalem
1920- 26, om Den amerikanske Koloni).*

INDHOLD

Kapitel 1: Skibskatastrofen
Kapitel 2: Anna og Horatio Spafford
Kapitel 3: Den religiøse vækkelse i Amerika
Kapitel 4: Udvandringen til Jerusalem
Kapitel 5: Retssagen i Chicago
Kapitel 6: Olof Henrik Larsson
Kapitel 7: Vækkelse i Nås
Kapitel 8: En skæbnesvanger alliance
Kapitel 9: Nåsbøndernes udrejse til Jerusalem
Kapitel 10: Selma Lagerlöfs roman Jerusalem
Kapitel 11: De første år i Jerusalem
Kapitel 12: Nye tider
Kapitel 13: En hyrde uden hjord
Kapitel 14: Kolonien under Første Verdenskrig
Kapitel 15: Opbrud
Kapitel 16: Epilog
Litteraturliste

FORORD

Det var et tilfældigt møde med Selma Lagerlöfs roman *Jerusalem* og The American Colony Hotel i byen af samme navn, der gav ideen til denne bog. Når man træder ind i det århundredgamle hotel, kan man dårligt undgå at føle det berømte historiske sus fra alle sider. Det skete også for os. Og vores omtrent samtidige oplevelse af Selma Lagerlöfs roman fik os til at blive nysgerrige efter at kende skæbnerne hos de svenske og amerikanske emigranter, som levede, kæmpede, arbejdede og døde her. Fælles for dem var deres dybe religiøsitet, og alle havde de haft en omtumlet, undertiden grum, skæbne. Mens romanen koncentrerer sig om emigranternes tro og kærlighed, handler Den Amerikanske Kolonis historie i vidt omfang om gruppens overlevelse gennem et udstrakt godgørende arbejde.

Ved endnu en tilfældighed blev vi opmærksom på, at historien var meget længere og havde langt flere aspekter. To bøger, skrevet af svenske emigranter, der var opvokset i kolonien, afslørede andre vinkler på historien, sider af Den amerikanske Kolonis liv, som havde været helt afgørende for dens udvikling, men som hidtil nærmest havde været fortiet.

Nu voksede vores interesse, den ene kilde førte den næste med sig, og til sidst havde vi de fleste brikker til et dramatisk puslespil, som overgår fiktionen og fantasien i Selma Lagerlöfs roman - omend ikke dens skønhed.

Ligesom Selma Lagerlöf begyndte vi i Jerusalem og endte i det lille sogn Nås i Dalarna, hvorfra de fleste svenske emigranter kom. Historien viste sig begge steder at være lyslevende. Der findes mange primære kilder til historien, men de fleste er præget af, at fortællerne har en personlig og direkte interesse i at fremstille historien, sådan at den passer til nogle bestemte idealer - undertiden i at dække over en løgn. Vi har derfor måttet bruge kilderne med stor varsomhed. Det gælder især primærkilden "Our Jerusalem" af Bertha Spafford Vester (1950, 2. udgave 1988), som først og fremmest er en hyldest til hendes mor,

bogens hovedperson Anna Spafford; her nævnes svenskerne stort set ikke. Men vi er også gået frem med forsigtighed ved brugen af Edith Larssons bog "Dalafolk i heligt land" (1957), og - omend i lidt mindre grad - med Lars Linds bog "Jerusalemfararna" (1981). Heldigvis har vi kunnet gøre udstrakt brug af mange samtidige rejsebeskrivelser, breve og avisartikler, ligesom vi har haft adgang til eksisterende forskningsmateriale.

Beretningen rummer dramatiske skæbner, glimt af vækkelsesbevægelserne i Chicago og Nås, og fortællinger om livet i Jerusalem. Dertil kommer Den amerikanske Kolonis tilværelse, som begyndte i askese, men som i stadig stigende grad blev præget af magtudøvelse og splid. Mange sider af det lange forløb mangler stadig at blive undersøgt og dokumenteret, og ofte har vi ud fra de spredte kilder måttet ræsonnere os frem til, hvad der kan være foregået. Bogen prætenderer derfor ikke at være noget videnskabeligt arbejde, men alene at give en tilstræbt nøgtern fremstilling af Den amerikanske Kolonis virksomhed i Jerusalem i årene mellem 1881 og 1930.

Vi er beboerne i Nås taknemlige for deres store hjælpsomhed og interesse for at videregive oplysninger til os om udvandringen i 1896. Det gælder ikke mindst Ulf Närsjö, der var behjælpelig med at arrangere vort besøg i Nås. Endvidere retter vi en stor tak til slægtninge til udvandrerne, Gästgivar Bibi Andersson og hendes far, Gästgiver Anders Andersson, samt Ingemar Matsson-Nåsell, som har forsynet os med nyttige breve og artikler. Forfatteren, tidligere rektor Olof Fahlén, som i mange år har forsket i koloniens historie, ydes en varm tak for interessante oplysninger. Det samme gælder Åke Nåsander, Stockholm. En anden efterkommer til udvandrerne, Eric Dinsmore Matsson, Båstad, takkes varmt for god information. I Jerusalem er vi professor Ruth Kark, The Hebrew University, tak skyldig for værdifulde oplysninger, og det samme gælder de mange i og omkring The American Colony Hotel, som har været os behjælpelige.

Bag i bogen findes en liste over de kilder, som der henvises til undervejs. De citerede tekstuddrag er oversat af os.

København, september 1996.

Birgitte Rahbek

Mogens Bähncke

KAPITEL 1

SKIBSKATASTROFEN

I november 1873 forlader den franske luksusliner S/S Ville du Havre New York med kurs mod Frankrig. Ville du Havre er tidens mest luksuriøse dampskib, og er, som det er almindeligt her i overgangen fra vind- til maskinkraft, også rigget til at føre sejl. Skibet er under kommando af en fransk kaptajn, M. Surmount, og har en besætning på 173 mand. Blandt passagererne på rejsen er en yngre kvinde, Anna Spafford, hustru til den velrenommerede Chicago-advokat Horatio Spafford. Foruden at drive advokatvirksomhed er han en af lederne af det evangeliske kirkesamfund i byen. Horatio Spafford er ikke med på rejsen, men det er planen, at han skal slutte sig til familien, så snart han har fået ordnet nogle forretninger. Anna Spafford er sammen med sine fire børn, Annie på 11, Maggie på 9, Bessie på 7 og Tanetta på 2 år. De skal til Frankrig på ferie. Anna Spafford rejser endvidere sammen med sin nabo og gode ven, Mrs. Goodwin og hendes tre børn; selskabet består desuden af Willie Culver, som er søn af nogle af familiens venner, samt af Spaffordfamiliens franske barnepige, Nicolet. Og om bord har Anna Spafford fået selskab af fire franske præster, der har været i USA for at deltage i en evangelisk konference.

Horatio Spafford har omhyggeligt valgt de kahytter, som familien og vennerne skal bo i. Men lige før skibets afgang kontakter han purseren ombord og beder om til sin familie at få to andre kahytter, som ligger længere fremme i skibet. Han ved ikke, hvorfor han gør det; noget siger ham, at det er vigtigt.

Ud for New Foundland bliver de fleste af passagererne søsyge på grund af den urolige sø, som rejses af nogle voldsomme kastevinde.

Men derefter viser Atlanterhavet sig fra sin fredeligste side, havet er så roligt, at man om bord på skibet dårligt mærker, at man befinder sig til søs. I den pompøse spisesal står blomsterne friske i vaserne, og ved et af bordene sidder den franske pastor Lorriaux og underviser Anna Spafford i fransk efter menukortet. Pastor Lorriaux er en bekendt af familien, hans søster har været barnepige for Spaffords små døtre. Et andet sted på skibet har en anden af de franske præster, Emil Cook, organiseret søndagsskole for de mange børn ombord. Efter eget valg synger de salmen "I want to be an angel".

Efter middagen den 21. november lægger Anna Spafford og barnepigen Nicolet de fire børn i seng og slutter sig derefter til selskabet i salonen. Lidt ud på aftenen går Anna Spafford sammen med pastor Weiss op på dækket for at trække frisk luft og nyde den stjerneklare nat. Luften er klar og frisk, der er ingen måne. Anna Spafford nyder synet, også selvom der i nydelsen blander sig savnet af hendes mand; det er første gang, de skal være væk fra hinanden i så lang tid.

Pastor Weiss og Anna Spafford byder hinanden godnat og går til køjs.

Klokken er omkring to om natten, da Ville du Havre gennemrystes af to tordenagtige brag, efterfulgt af høje skrig. Motorerne standser, og skibet ligger stille. Gangene fyldes med opskræmte, halvt påklædte passagerer, der råber spørgsmål, som ingen besvarer. Anna Spafford og Nicolet skynder sig at tage deres morgenkåber på og giver i en fart børnene noget tøj på. Med lille Tanetta på armen når Anna Spafford som en af de første op på dækket.

Få hundrede meter fra Ville du Havre aftegner forklaringen på bragene sig: et stort jernsejlskib, den britiske Lochearn. Som to sårede kæmpedyr ligger Ville du Havre og Lochearn i et hav, som er blevet oprørt ved sammenstødet.

På dækket af Ville du Havre råber kaptajn Surmount ordrer til sin besætning og de opskræmte passagerer. På agterdækket kæmper

officerer og matroser for at få redningsbådene løs; det viser sig i de fleste tilfælde at være umuligt, for det smukke skib er lige blevet malet, og redningsbådene sidder som klæbet fast til skibet. Det samme gælder redningskransene - også de er malet fast til skibets ræling. Matroserne råber, at der ikke er fare på færde, og at alle skal forholde sig roligt, men passagererne løber sanseløse rundt på dækket i deres nødtørftige beklædning. Alle kæmper de for at komme ombord i de få redningsbåde, som det lykkes at få løs. Dækket er et inferno af forbandelser, råb og hysteriske skrig. Enkelte falder på knæ og beder.

Anna Spafford står med Tanetta på armen. Den ældste datter, Annie, kan se, at hun er tung og lægger sin skulder under moderens albue som støtte. De to andre børn, Maggie og Bessie, presser sig ind til moderen. Nicolet og Willie Culver er der også, og pastor Lorriaux passer på den lille gruppe. Pastor Weiss løber ned i sin kahyt og kommer tilbage med overfrakke og sjaler til børnene. Mirakuløst er han sluppet uskadt fra sammenstødet, selvom hans kahyt befinder sig midtskibs, hvor Lochearn har vædret Ville du Havre. Her omkommer de første passagerer, og det er her, Anna Spafford og børnene oprindeligt skulle have boet, hvis ikke hendes mand i sidste øjeblik havde byttet deres kahytter. Naboen Mrs. Goodwin og hendes tre børn, som bor midtskibs, når aldrig op på dækket.

Anna Spafford og hendes lille gruppe står ved siden af en af de redningsbåde, der er blevet frigjort, men angste passagerer trænger sig på og skubber den lille gruppe væk. I samme øjeblik gennemrystes skibet, og skrigene bliver stærkere, forvirringen vokser. Pastor Weiss mener, at der må være for mange mennesker i den ene side af skibet og råber, at de skal skynde sig over på den anden side. I samme øjeblik knækker stormasten, styrter ned og trækker mesanmasten med sig. Den frigjorte redningsbåd slynges over bord sammen med de passagerer, der har kæmpet for at få plads i den.

Nu går det hurtigt. Ville du Havre krænger over til styrbord og synker. Anna ved, at afslutningen er nær, hun er ikke bange for

at dø og tænker, at det vil være en trøst for hendes mand, at hun dør sammen med børnene.

Der er et øjeblik stilhed om bord, da dækket langsomt glider ned i havet. Lille Maggie holder pastor Weiss' hånd. Hun ser op på ham: "Bed!" siger hun. "Gud hjælpe os", svarer præsten. Der lyder endnu et brag, da forstavnen skilles fra resten af skibet og synker. Maggie, der indtil det øjeblik har været skræmt fra vid og sans, slipper pastor Weiss' hånd og går roligt hen til sin mor, der stadig har den lille Tanetta på armen. Annie hjælper hele tiden med at støtte hende, og den syvårige Bessie klamrer sig tavs og bleg til hendes knæ. Nicolet og to af de franske præster er der også. Maggie ser op på sin mor med sine mørke øjne: "Mor, Gud vil passe på os". Og Annie siger: "Du skal ikke være bange. Havet er hans, og han skabte det."

Havet skyller nu ind over agterdækket, og som i en kløftning åbner det sig for at tage imod Ville du Havres knuste skrog. Den lille gruppe falder i havet samtidig - og sammen med alle de andre på det overfyldte dæk. I skibets indre, under dæk, er mange indespærret, ude af stand til at gøre noget for at redde sig. Alle glider de ned i det kilometerdybe hav i en malstrøm, et sug af vrugdele og menneskekroppe.

Der er gået 12 minutter, siden Ville du Havre blev ramt.

Da Anna Spafford trækkes ned, bliver hendes lille pige flået ud af armene på hende. Hun griber ud efter hende og får fat i hendes kjole, men så bliver tøjet igen rykket ud af hendes hænder. Og da hun atter rækker ud, får hun fat i en mands fløjlsbukser. Så mister hun bevidstheden.

Lyden af åretag vækker hende. Hun ligger i en båd, forslået fra isse til fod og syg af havvand, hendes lange hår er tungt af salt og hendes tykke morgenkåbe hænger i laser. Ingen behøver at fortælle hende, at hendes børn er væk.

Hun har ligget i vandet i en time. Hun er gået under, og er kommet op igen, bevidstløs, og på et tidspunkt er en planke gledet ind under hende. Den redder hendes liv.

Sømænd fra Lochearn bjærger Anna Spafford, da de desperat gennemsøger området for overlevende. Kort efter finder de kaptajn Surmount, som er blevet skyllet over bord fra broen på sit synkende skib. Om bord i den lille redningsbåd befinder sig allerede præsterne Weiss, Lorriaux og Blanc, senere finder man den fjerde, pastor Cook. Men også Nicolet er blandt de forsvundne.

Om bord på Lochearn erfarer Anna Spafford, at to af hendes piger, hvilke får hun aldrig at vide, var dukket op til overfladen tæt ved en mand, som de klyngede sig til. Han sagde til dem, at de skulle holde fast i hans frakke, for han var en god svømmer. Men først gav den mindste slip og forsvandt; og det andet barn sank, næsten som han var nået frem til en båd.

Anna opgiver ikke håbet om at gense sine børn. Hver gang en båd med reddede passagerer kommer hen til skibssiden, stirrer hun ned i forventning om at se sine piger.

Nu og da lyder der svage råb om hjælp fra havet, men efterhånden dør stemmerne bort. Ingen kan overleve i det kolde vand i ret lang tid. En spinkel, men gennemtrængende, stemme lyder. Det er en lille pige, der klamrer sig til et stykke træ. "Jeg vil ikke drukne", råber hun. Det lykkes at redde hende op i en båd. Hun er det eneste barn, der overlever Ville du Havres forlis.

Ved firetiden om morgenen lyder der ikke flere råb fra havet. Kun de såredes klagen og de sørgendes gråd høres i den stjerneklare nat. Havet ruller roligt videre. Det har lige taget 226 liv og kun sparet 57.

Pludselig forekommer det Anna Spafford, at hun hører en overjordisk stemme tale til sig. Den siger: "Du er blevet reddet med et formål. Du har en gerning at udføre". Og hun mindes sin tante, som engang har sagt til hende: "Det er nemt at være taknemmelig mod Gud, når man har så meget, men pas på du ikke bliver en godtvejrsvens-ven af Gud!"

Lochearn er blevet stærkt beskadiget ved sammenstødet, og nu, hvor der er gået mere end 2 timer, har skibet taget meget vand

ind. Den trådløse telegraf var ikke opfundet i 1873, så der kan ikke udsendes nødsignal, man kan blot håbe på, at et andet skib vil komme forbi og få øje på det nødflag, som er hejst. Som ved som et mirakel kommer et mindre sejlskib, Trimountain, til ulykkesstedet efter nogle timer. I mellemtiden er vinden taget kraftigt til. Passagererne fra Lochearn bliver bragt i sikkerhed på Trimountain, men det er en vanskelig manøvre, som tager tid. Flere af passagererne er sårede, et par så alvorligt, at de ikke kan flyttes. Ved skæbnens gunst er Trimountain ikke fuldt lastet, så der er god plads til passagererne på mellemdækket, og da lasten består af dåsemad, kommer de ikke til at mangle mad.

Rejsen kommer til at tage endnu 9 dage, selvom kaptajnen på Trimountain lægger kursen om og anløber Cardiff i Wales. Anna Spafford synes at være faldet til ro. Hun siger til pastor Weiss: "Gud gav mig fire små døtre. Nu er de blevet taget fra mig. En dag vil jeg forstå hvorfor."

Endnu er Ville du Havres forlis ikke blevet kendt ude i verden, og i Chicago trøster Horatio Spafford sig med, at ingen nyheder er gode nyheder. Tre dage efter katastrofen skriver han til sin kone:

I overmorgen er det Thanksgiving Day, jeg kan ikke sige, hvor meget jeg vil savne dig og vore kære børn. Men jeg vil ikke tænke for meget på det. Lad os i stedet prøve at få det bedste ud af adskillelsen. Jeg tror, at denne adskillelse har berørt mig dybere end noget andet i mit liv.

Jeg føler mere og mere, at den altopslugende jagt efter det jordiske ikke er godt for ens åndelige liv... det er en lang rejse over havet. Men bryd dig ikke om det, min kære ven. Hvis Herren bevarer os, håber vi, at vi om få måneder alle er sammen igen med større forståelse end nogensinde for Hans nådes storhed.

Når du skriver, så fortæl mig alt om børnene. Hvor er jeg Gud taknemmelig for dem! Må han gøre os til hengivne forældre, som kun har øje for Hans ære. Annie og Maggie og Bessie og Tanetta - det er en sød trøst blot at skrive deres navne. Må Gud bevare og støtte og styrke jer...

Da Anna Spafford kommer i land i Cardiff den 1. december 1873 sender hun sin mand i Chicago et kort telegram: "Reddet alene." Ikke mere.

Fra Cardiff bliver de overlevende transporteret til London og taget hen til en forretning, der handler med sørgetøj. Da Anna Spafford står og ser på det dystre tøj - de sorte kjoler, hatte og slør - kan hun næsten høre sine piger sige: "Himlen er vidunderlig, det er et lykkeligt sted." Hun føler, at det vil være at svigte børnene ikke at holde fast i den overbevisning, at de ikke er gået tabt for hinanden for evigt, men blot er adskilt for en stund. Derfor nøjes hun med at købe en enkel sort og hvid dragt, der svarer til hendes sindsstemning, omend næppe til omgivelsernes forventninger om en sørgende mor.

For Horatio Spafford er nyheden om skibskatastrofen og hustruens telegram kulminationen på en række tragedier i hans liv. Tidligere har han kun kendt til åndelig fred og jordisk sikkerhed. Nu synes den ene ulykke at føre den næste med sig. Den rige, respekterede advokat og kirkeleder blev ruineret, da størstedelen af Chicago brændte i oktober 1871. Dengang var han også borte fra familien. Han var på forretningsrejse i nabostaten Indiana, da hans ejendom med advokatkontoret brændte ned til grunden. Ved branden mistede han også sine øvrige investeringer i fast ejendom, og nu: sine fire døtre! Han har kun troen tilbage, og den holder han fortvivlet fast i. Men hvorfor har Gud tilføjet ham så megen smerte?

Horatio forlader Chicago så hurtigt som muligt for at slutte sig til sin hustru, som i mellemtiden er rejst til Paris - det oprindelige rejsemål. Han får sin søster til at tage til deres hus uden for Chicago og pakke alle børnenes ting væk. Fra New York rejser han videre med skib til Europa. Med på denne rejse er naboen, Mr. Goodwin, hvis hustru og tre børn er omkommet ved Ville du Havres forlis.

En dag fortæller skibets kaptajn dem, at de nu passerer det sted, hvor Ville du Havre gik ned. Horatio Spafford ser ned i det mørke hav og går derefter ned i sin kahyt og skriver salmen "It is well with my soul", Jeg har fred med min sjæl:

*When peace like a river attendeth my way,
When sorrows like sea-billows roll,
Whatever my lot, Thou hast taught me to say;
It is well, it is well with my soul.*

*Tho' Satan should buffet, tho' trials should come,
Let this blest assurance control,
That Christ hath regarded my helpless estate,
And hath shed His own blood for my soul!*

*My sin - oh the bliss of this glorious thought!
My sin - not in part but the whole,
Is nailed to His cross and I bear it no more;
Praise the Lord, praise the Lord, oh, my soul!*

Philip Bliss, en amerikansk komponist og salmedigter, som på det tidspunkt i henved ti år havde været en del af det religiøse miljø i Chicago, komponerer senere melodien til denne salme, der stadig synges i bl.a. USA og Sverige.

Et par dage efter skriver Horatio Spafford til sin søster:

Sidste torsdag passerede vi over det sted, hvor skibet gik ned, midt ude på havet, her er 3 mile dybt. Men jeg tænker ikke på vore kære dernede. De er i sikkerhed, omfavnet, de kære små lam, og det vil vi også snart være. I mellemtiden har vi gudskelov mulighed for at tjene og lovsynge Ham for Hans kærlighed og barmhjertighed til os og vore. Jeg vil prise ham, så længe jeg lever. Må vi hver især stige op, forlade alt, og følge Ham.

Juleaften når Horatio Spafford frem til sin hustru Anna i Paris. Samme dag har hustruen skrevet til en ven i Chicago:

Min kære Mary,

Jeg modtog dit brev her til morgen. Det var venligt af dig at huske mig i denne tid, der for mig er en sorgens tid - men for mine børn en glæde.

Ja, Mary - alle er gået hjem - så tidligt. Hvor er jeg taknemmelig for, at deres små liv så tidligt blev viet til deres Herre. Nu har han kaldt dem til sig. Jeg troede også at jeg skulle gå, men mit arbejde er endnu ikke færdigt. Må den gode Gud give mig styrke til at udføre hans vilje. De kære børn var så tapre. De døde, mens de bad...de er ikke mistet, kun skilt fra os for en tid. Jeg vil gå til dem - senest om nogle få år.

Kære lille Tanetta sang hele dagen før vi led skibbrud "Det søde farvel". Har jeg aldrig troet på religionen før, har jeg nu fået et stærkt bevis på den. Vi er blevet så støttet, så trøstet. Gud har sendt fred til vore hjerter. Han har besvaret vore bønner. Hans vilje ske. Jeg ville ikke ønske mine børn tilbage i denne onde verden...

I begyndelsen af det nye år rejser ægteparret tilbage til deres hjem i Lake View uden for Chicago. Velmenende venner har ladet de sidste fotografier af de fire piger forstørre og anbragt dem på staffelier i dagligstuen. Og i et lille legehus oppe i et elmetræ finder de senere Maggies afskedshilsen: "Farvel, kære søde Lake View. Jeg skal aldrig se dig igen. Maggie Spafford."

KAPITEL 2

ANNA OG HORATIO SPAFFORD

Anna Spafford er 31, da hun mister sine fire børn. Hendes voksne liv har udspillet sig i kredse af velstillede borgere i Chicago, der kombinerer religiøs overbevisning med en orientering mod *business*.

Sin position kan hun takke sin mand Horatio for. For Anna Spafford, født Anna Tubena Larssen stammer fra en fattig norsk emigrantfamilie, som i 1845 var kommet til Chicago fra Stavanger.

De var en familie blandt de næsten 2,5 millioner mennesker fra Sverige, Norge og Danmark, som udvandrede i løbet af 1800tallet. Især Sverige og Norge afgav relativt mange mennesker til udvandrerbølgen, som oftest fattige folk, hvis tilværelse var præget af nød, sygdom - og sult. De var nemme at friste med sød tale om det forjættede land Amerika, hvor markerne sagdes at være uendelige og bestå af fed muldjord - uden sten og klipper.

Fra en lidt tøvende start i 1820erne tog udvandringen efterhånden fart og blev nærmest en feber i de sidste 20 år af århundredet. Der var en sand menneskestrøm bort fra Europa. Mere end 30 millioner mennesker flyttede til andre verdensdele, først og fremmest til Amerika.

Anna Tubenas far, som er bonde og tømrer, beslutter at forsøge an anden og bedre tilværelse i Amerika sammen med sin hustru og tre mindreårige børn. Familien Larssen - der næsten med det samme ændrer stavningen af familienavnet til Lawson - slår sig ned i

Chicago, som på det tidspunkt er en lille by på omkring 10.000 indbyggere. Men den er i eksplosionsagtig vækst og mangedobler sin størrelse i løbet af få år. På grund af sin beliggenhed er Chicago nemlig selvskrevet til at blive et trafikknudepunkt og en storby i takt med, at USA breder sig mod vest. Men i 1840erne er byen endnu ikke stort mere end en forvokset flække med et-etages træhuse, støvede eller æltede gader, - og med et usundt klima. Chicago ligger ved et enormt vandområde, den store Lake Michigan; og Illinoiskanalen, som har forbindelse med Mississippi, løber gennem byen. Det sumpede og lavtliggende område giver gode betingelser for malaria, som ofte slår ned blandt indvandrerne. Omkring 1850 rammes byen af en koleraepidemi, og familien Lawson må lægge to af deres kære i graven: moderen og en lillebror til Anna Tubena.

Så bliver faderen angrebet af tuberkulose. Familien er på randen af opløsning, og faderen beslutter som en sidste desperat handling at rejse bort fra byen. Sammen med Annas større broder rejser han til Minnesota for at prøve lykken som nybygger og landmand. Anna Tubena, som er ti år, bliver ladet tilbage hos bekendte i Chicago.

I de følgende år går Anna Tubena Lawson i skole i Chicago, hun er flittig og omhyggelig og desuden dygtig til musik, hun har en god sangstemme. Efter omstændighederne trives hun godt hos sin plejefamilie og har især et godt forhold til plejemoderen Mrs. Ely. Da bliver hun revet ud af sin trygge tilværelse: hun får brev fra faderen om, at hans tuberkulose er blevet værre, og at han har brug for Anna Tubena til at passe sig. Annas storebroder kan ikke både klare det daglige arbejde og passe den syge mand.

Anna Tubena, der nu er fjorten år, følger lydigt sin faders bud og rejser ud til ødemarken i Minnesota og flytter ind i den primitive bjælkehytte. Her bliver hun sygeplejerske for sin fader og husmoder for den lille familie, hun laver mad, vasker, holder huset, malter koen, og hugger brænde. Tilværelsen er hård, også på grund af en vedvarende angst for angreb fra ulve eller, endnu værre, fra omstrejfende indianere, som er kendt for at dræbe og

skalpere nybyggere. Med faderen bliver det stadig dårligere, og efter nogle måneder må de to søskende begrave ham i vildmarken.

Anna vil tilbage til Chicago, der er ikke længere noget, der binder hende til det øde sted i Minnesota. Hun tager afsked med sin broder, som hun aldrig kommer til at se mere. Med hestevogn og jernbane kommer hun tilbage til sin plejefamilie i Chicago, en forældreløs femtenårig pige fra Norge.

En dag overtaler en af Annas veninder hende til at gå med i søndagsskole. Læreren i denne søndagsskole er noget særligt, han taler ikke ned til eleverne, og han elsker at diskutere, fortæller veninden. "Du vil synes godt om at møde Mr. Spafford", siger hun. Anna går tøvende med.

Trods sine kun femten år ser Anna allerede voksen ud. Hun er køn med klare blå øjne og et stort lyst hår, en smukt formet mund og hage og hvide lige tænder. Hendes øren taler man om: de er så kønne, at de bliver sammenlignet med strandskaller. Hun er munter og venlig og har let ved at vinde folks sympati, - men hun kan også være lidt drilagtig med sin veludviklede humoristiske sans.

Søndagsskolelæreren hedder Horatio Gates Spafford. Han er 14 år ældre end Anna og stammer fra en velhavende familie, der kan føre sine rødder mange generationer tilbage til Yorkshire i England, til folk med titler og høje positioner inden for såvel kirke som stat. I Massachusetts i nærheden af Georgetown ligger Spofford Hill, hvor der står en granitsten til minde om en John Spofford, som sammen med sin hustru Elizabeth Scott i 1669 grundlagde "Spofford-klanen" i Amerika.

Horatio Spafford er vokset op i trygge og velstående kår i staten New York, og han har frekventeret de bedste skoler. Efter at være blevet uddannet som jurist er han rejst mod vest og har slået sig ned i Chicago, hvor han straks er blevet en del af byens professionelle og politiske liv. Da han træffer Anna Lawson, er han 29 år. Han betages af hendes ligefremhed og af hendes begavede bidrag til diskussionerne. Han bruger sine kontakter i byen til at finde ud af, hvem hun er, men det er først det følgende år, da han frier til hende, at han bliver klar over

hendes alder; hun er alt for ung til at blive gift. Så bliver det besluttet, at hun skal på en skole for unge kvinder i Lake Forest, 40 kilometer uden for Chicago.

Fra Lake Forest skriver Anna Lawson til Mrs. Ely:

Jeg ville ønske, De kendte Mr. Spafford. Han er i sandhed en ædel mand. Jeg skylder ham meget, men ville dog ikke gifte mig med ham udelukkende af taknemmelighed. Jeg har ofte undret mig over, hvad han kan se i mig, for jeg er så simpel og uvidende, mens han er stærk og lærd. Jeg beder til Gud, at jeg må blive ham værdig.

I Chicago er der mange velhavende familier med giftefærdige døtre, der med fordømmelse og ærgrelse ser på, at den lovende unge advokat agter at gifte sig med en pige, som ingen kender, og som tilmed er indvandrer. Men Horatio følger sit hjerte, og de to bliver gift i september 1861. Det er en alvorlig tid for Amerika, for Borgerkrigen er brudt ud, så parret vælger et stille og beskedent bryllup. Brudekjolen er af mørkeblåt taft og syet, så den også kan bruges efter brylluppet.

Udadtil er de første år præget af krigen mellem Sydstaterne og Nordstaterne. Selvom Chicago ligger i krigens periferi, organiserer byens kristne organisationer store hjælpearbejder for krigens ofre, og i dette arbejde er Anna og Horatio Spafford aktive. Nord- og Sydstaternes modsatte syn på slaveriet er en af hovedårsagerne til krigen, og som nordstatsfolk støtter de "abolitionisterne", dvs. dem, der ønsker at ophæve slaveriet.

I løbet af 1860erne forøges familien Spafford. Anna Spafford føder fire piger, Anna, Maggie, Elizabeth (Bessie) og endelig lille Tanetta, der bliver født i juli 1871. Horatio Spafford er en ambitiøs mand, der med flid og dygtighed udbygger sin advokatforretning, og årene går fredeligt og roligt på det familiære plan. Familien Spafford bor i en idyllisk villa i Lake View uden for Chicago. Lake View er på den tid et ret øde område. Horatio tager hver dag til stationen i en lille hestevogn, der bliver kørt af familiens altnuligmand Peter; herfra tager han med jernbanen ind til sit kontor i Chicago.

I 1871 beslutter Horatio Spafford at skære ned på sit arbejde som advokat for at få mere tid til livets åndelige sider, til filantropisk og kristen virksomhed. Han regner med, at han ved handel med jord og fast ejendom lettere kan opretholde familiens levestandard. Sammen med nogle venner, blandt andre vækkelsesprædikanten Dwight L. Moody, investerer han i jord lige uden for Chicago. De forventer, at jordpriserne vil stige, når den nødvendige udvidelse af byen kommer. Alle deres likvide midler bliver satset på dette projekt, de låner tilmed kapital til investeringerne.

Horatio Spafford er på mange måder en tidstypisk amerikaner, en yankee. Han er den travle forretningsmand med vældig energi, stor foretagsomhed og med idealer fra Bibelen, forfatningen - og *business*. Han rejser ofte, spekulerer, foretager økonomiske transaktioner - og dog kan Horatio Spafford ikke uden videre rubriceres som en hårdtarbejdende dollardyrker. For han er trods alt bevidst om, at livet og tilværelsen ikke kun drejer sig om det materielle, han kan godt se skismaet mellem de store pengegevinster og det kristne budskab. Hans hu står mere og mere til det sidste.

Sommeren 1871 er usædvanligt varm og tør, og det nordlige USA hjemsøges af den ene skovbrand efter den anden. I begyndelsen af oktober fører en stærk sydvestlig vind en præriebrand mod Chicago, og den 8. oktober bringer aviserne alarmerende overskrifter: *Chicago i aske. Byens sydlige, nordlige og dele af de vestlige bydele er nedbrændt*. Fra verandaen i villaen i Lake View kan Anna tydeligt se ilden. Hun har ansvaret for fire børn, tre tjenestepiger og altmuligmanden Peter. Horatio Spafford læser om katastrofen på en forretningsrejse i nabostaten Indiana og begiver sig straks tilbage til Chicago.

Foreløbig er der dog ingen fare for Spaffords liv og ejendom. Men i byen er der kaos. Chicago forsøger at flygte fra sig selv: gaderne er fulde af alle mulige køretøjer med mennesker og deres ejendele, fornemme damer står vagt ved deres klaverer, folk

styrter planløst omkring, jaget i alle retninger af flammerne og eksplosionerne. Værdifulde ejendele efterlades, og der opstår en del bjærgsom opfindsomhed, som da en bedemand hyrer en halv snes knægte, udstyrer dem med hver sin kiste og sender dem ud for at indsamle kostbare efterladenskaber. Et bizart syn midt i katastrofen, hvor kvinder og børn trampes ned af de flygtende masser, og handicappede ligger hjælpeløse på madrasser på fortovet. Midt på gaden knæler en kvinde med brændende skørt ned, mens hun klynger sig til sit krucifiks, da en løbsk lastbil rammer hende. En lille pige løber skrigende ud på gaden med sit lyse hår i flammer, og en drukkenbolt søger at slukke ilden med et glas spiritus, som øjeblikkeligt indhyller pigen i en skarp blå flamme. Mange mennesker mister livet, og hundredetusinder bliver hjemløse, 17.500 bygninger brænder ned.

Et par dage senere kører et sælsomt sodsværtet selskab ind i opkørslen til villaen i Lake View. Anna genkender sin gamle klassekammerat Mary Miller og hendes mand, deres to små børn og den gamle mor. De har i et par døgn kæmpet sig vej igennem røg og flammer, deres øjne brænder og svider, og hestenes ben er forbrændte. Mary Miller bærer på en kuffert, som hun ikke lader ude af syne. Den rummer familiens kostbarheder. Tror hun da. Det viser sig, at hun som så mange andre i skyndingen har grebet forkert. Hun har i flere dage båret rundt på en kuffert fuld af gamle sko.

Anna sender Peter ud efter forsyninger og går selv i gang med at rense og forbinde gæsternes sår. Pludselig kommer naboen løbende og siger, at de må flygte, ilden er faretruende tæt på. I al hast får Anna stablet selskabet på benene igen, og da Peter er draget afsted med familiens hest, må de i stedet binde en vogn fast til familien Millers hestevogn. De trætte og sårede heste må trække dobbelt læs.

Uden mål og med haster de bort sammen med den øvrige flygtningestrøm, alle mulige sære køretøjer er trukket af heste eller af mennesker. Hunde er blevet spændt for små vogne. Mødre klamrer sig til deres babier og børn til deres dukker. Der er en sær tavshed kun ildens buldren høres.

Under flugten fra katastrofen møder Anna Spafford en bekendt, som tilbyder dem at overnatte i sit hus i Jefferson. Huset er i forvejen fuldt af flygtninge. Næste morgen tager de tilbage til Lake View, hvor Peter hele natten har dænget vand på taget af villaen. Ilden standsede nogle få gader borte.

Ved sin tilbagekomst finder Horatio Spafford derfor sin familie og sit hjem i god behold. Men hans advokatkontor inde i Chicago er brændt. Værre er det dog, at jordpriserne nu falder dramatisk i de områder, som han har opkøbt i udkanten af Chicago med henblik på byens ekspansion. Den jordspekulation, der skulle have skabt den økonomiske basis for et liv i fromhed og velgørenhed, bliver i stedet en økonomisk katastrofe.

KAPITEL 3

DEN RELIGIØSE VÆKKELSE I AMERIKA

I løbet af 1860erne og 70erne blev ægteparret Spafford mere og mere optaget af den vækkelsesbevægelse, der i disse år gik gennem landet. Den havde sit udspring i århundredets første halvdel under navnet "Den anden store vækkelse", hvilket hentyder til, at der havde eksisteret en tidligere bevægelse i 1700årene. Den forsvandt imidlertid med kolonikrigene, Uafhængighedserklæringen og den ny nations opbygning, som i USA skabte en slags oplysningstid, som ikke levnedde plads til religiøs forkyndelse.

Den anden vækkelse var knyttet til koloniseringen af ødemarken mod vest. Det barske liv, hvor isolation, sygdom, hårdt arbejde og tidlige dødsfald var vilkårene blandt nybyggerne, medførte ofte nødvendigheden af en stærk tro. Der var derfor god klangbund for de vækkelsesprædikanter, der havde det som deres levebrød at rejse rundt og forkynde evangeliet. De lovede evig frelse til dem, der sluttede op og ville lytte til Jesus. Og de svor for-tabelse til evig tid for dem, der ikke ville være med.

Kirke og stat var, i modsætning til europæisk tradition, blevet adskilt i Amerika. Adskillelsen var blevet indført som en naturlig følge af den nye stats grundlæggende tanker om frihed. Religionsforfølgelse måtte aldrig forekomme, og det skulle være

en frivillig sag, om man ville være medlem af en kirke. Denne "voluntaryisme" var et solidt arbejdsgrundlag for prædikanterne fra de mange trossamfund, der konkurrerede om at kapre - endnu ubefæstede - sjæle.

Talløse retninger blomstrede. Omkring midten af århundredet var metodisterne den største kirke i Amerika, fulgt af baptisterne og presbyterianerne. De mange indvandrere, som i stort tal kom til Amerika ikke mindst fra omkring 1850, medbragte ofte deres egen trosretning, som skulle omplantes til nye vilkår i det fremmede. Det var den ideelle grobund for vækkelsesprædikanterne. Disse mænd, der uden nogen teologisk baggrund benyttede sig af forenkede religiøse opfattelser og slog hæmningsløst på følelser og følelsesbetonede emner, og robuste slagord var almindelige. Metodisterne i Illinois hævdede i 1850, at "vækkelse er lige så vigtig for kirkens helbred og sundhed, som frisk luft er for den syge, eller som salt og sæbe er for civilisationens helbred og renlighed." Med denne målsætning var det vækkelsesprædikantens opgave at opspore ethvert individ, som ikke var knyttet til nogen religiøs gruppe og få ham eller hende ind i Kristi fold. Indholdet i forkyndelserne var en vedholdende omsorg for "sjælenes ve og vel".

En af de store vækkelsesprædikanter var Dwight L. Moody, en mand uden uddannelse, men karismatisk og veltalende. Han kom til Chicago fra Massachusetts i 1856, 19 år gammel. Han kom til en by i eksplosiv udvikling, hvor forretningsliv og industri udviklede sig meget hurtigt. Som en tilrejsende skrev: "Det er, som om folk her kun tænker på handel og på at tjene penge. Ikke på at leve." Men den unge Moody trivedes godt. Han blev ansat som kontormedarbejder i et større skofirma.

Det var en virksomhed, hvor der var gode chancer for hurtigt at avancere og tjene mange penge. I løbet af nogle måneder begyndte den unge mand at investere i fast ejendom, og kort tid senere tog han fat på at låne penge ud til høje renter. Moody blev rejsende handelsmand for skofirmaet og kunne snart skrive i breve til sin familie, at han "havde en af de bedste positioner i byen". Det

var nu nok en overdrivelse; men flittig, udadvendt og iderig, som han var, fortsatte han med at tjene penge.

Moody kunne se ud til at skulle blive prototypen på den forretningsmand, som kom til at præge Chicago. Ung, med ubegrænset fysisk energi, selvtillid og optimisme - og dertil et tilsyneladende medfødt held.

Men fra omkring 1860 begyndte de religiøse vækkelsestanker at få tag i Moody, som i nogen tid havde ladet religiøse vendinger præge sit sprog ved salgsarbejdet med sko og støvler. Han havde ikke kunnet undgå at forholde sig til vækkelsesbevægelserne i Chicago, og han beundrede flere af prædikanterne. Kort efter sin ankomst havde han meldt sig ind i Plymouth Congregational Church, en frimenighedskirke midt i Chicago. Og i 1860 meldte han sig ind i YMCA (Young Men's Christian Association = KFUM), blev formand for en af foreningens komiteer - og dermed var han midt i den strøm, der uvægerligt førte ham ind i den amerikanske vækkelsesbevægelse. Her faldt han godt til rette, udstyret som han var med de gode talegaver, han havde udviklet som handelsmand.

Moody så det hurtigt som sin livsopgave at kristne intet mindre end den amerikanske nation, og YMCA var et godt udgangspunkt. Det passede ham fint, at organisationen lagde vægt på lægmandsprincippet uden mange kirkelige regler og vedtægter; YMCA var en praktisk arbejdende organisation. Arbejdet blandt fattige i Chicagos slumkvarterer kom til at optage en stor del af Moody's tid, og han begyndte sine vækkelsesprædikener blandt de dårligst stillede i byen.

Efter kort tid etablerede den initiativrige unge mand sin egen søndagsskole, Sabbath School, i Chicago. Sabbath schools var ved at blive almindelige i de kirkelige bevægelser som et redskab til at udøve kristendom - enten som "en værdifuld hjælp for kristne forældre til religiøs opdragelse af deres børn" eller, hvad der var nok så vigtigt, som en "hjælp til børn, hvis forældre ikke er kristne, og hvis hjem ikke altid er kristne".

Moody's søndagsskole blev en enorm succes. Fra en spød start med kun tolv elever voksede elevantallet til over 1000. Skolen

blev så berømt, at Abraham Lincoln, der var fra Illinois, aflagde den et officielt besøg på sin rejse til Washington, da han skulle indsættes i præsidentembedet i 1861.

Moody var kommet til en skillevej. Han var - også af tidsmæssige grunde - nødt til at vælge mellem forretningslivet og det religiøse arbejde, og han helligede sig fra begyndelsen af 1860erne det sidste. Han følte, at han "kunne overlade det til Jesus at vise sig vejen". Det betød dog ikke noget fuldstændigt brud med Chicagos aktive forretningsverden - og på et tidspunkt i disse år i 1860erne traf han den unge succesadvokat Horatio Spafford.

Borgerkrigen mellem Nord- og Sydstaterne hærgede landet, og der var behov for hjælp. Horatio Spafford var en af dem, der hjalp med midler til krigens ofre, og det var Dwight L. Moody også. Hans bidrag gik gennem YMCA, han var nu blevet præsident for Chicagos afdeling af organisationen.

Moody brænder stadig for forkyndelsen og danner nu sin egen Moody Church eller Illinois Street Church, en uafhængig kirke med meget uformelle regler for sin virksomhed. Der er teselskab søndag aften med forskellige møder for menigheden, blandet op med bøn. Søndagsskolen genoptages - men nu også for voksne under navnet "bibelklasser". Han indfører bønnemøder midt på dagen for forretningsfolk og andre velstillede, "noon prayer meetings", hvor Horatio Spafford bliver aktiv både som deltager og organisator. Spafford og Moody bliver bekendte og senere venner, da Spafford begynder at finansiere nogle af Moody's aktiviteter. Horatio Spafford beundrer den uimponerede, energiske unge mand. Han lytter til hans taler og påvirkes af hans ord om Satan, Tusindårsriget og Kristi fordømmelse.

På et tidspunkt går det op for Moody, at der mangler noget ved møderne. Der skal være musik og sang. Selv er han helt umusikalsk, men hans forstand siger ham, at skal der vindes flere sjæle, må der gøres noget ekstra. En af hans prædikantvenner i byen, D.W. Whittle, har engageret en musikalsk leder, P. Bliss (manden der senere skriver musikken til Spaffords salme "It is well with my soul"), til at lede den musikalske side af møderne.

Moody hyrer en sanger, Ira D. Sankey, som bliver hans partner. Sankeys musik og sang bliver en væsentlig del af hans fremtidige succes.

Moody havde været på en vækkelsesrejse til England i 1867, som gav ham stor selvtillid. Mange blev vundet for sagen. Omkring 1870 føler han båndene snære i midt-vestsamfundet, og man begynder at tale om, at han er skabt til noget større. I en anmeldelse af hans forkyndelser fra 1867 står der: *Når Moody taler, lytter alle. Også de, der ikke kan lide ham. Hans sætninger er korte, fyndige og praktiske, og hans formaninger gør indtryk, undertiden rører de til tårer...ordene har altid et krigerisk udtryk...han vil fravriste Satan denne nation og i stedet tage den og holde den op for Kristus. Og det, han vil gøre, vil han gøre NU.*

Moody vil på turné til England igen. Han vil begynde på en frisk, han vil være verdens største vækkelsesprædikant. Men Chicagos brand i 1871 udsætter planerne. Moody's Church og Moody's Sunday School brænder ned. Han mister alt. Hvad han har bygget op på et tiår, forsvinder på få timer. Forsikring er der ikke noget af. I løbet af nogle måneder rejses der på brandtomten en midlertidig bygning, der kan gøre det ud for kirke. Men det bliver ikke til mere, for i sommeren 1873 rejser Moody sammen med Sankey til England og Skotland på sin turne. Her får han sit endelige gennembrud som vækkelsesprædikant. Han genindfører den gammeldags gospel, fortolker Bibelen efter bogstaven, og han forudsiger Messias' genkomst. Men i England kommer han også til at gense sine venner Anna og Horatio Spafford, som har mistet deres fire børn ved Ville du Havre's forlis i november 1873.

KAPITEL 4

UDVANDRINGEN TIL JERUSALEM

Efter skibskatastrofen vil Anna og Horatio Spafford hurtigst muligt tilbage til Chicago. Men deres ven Dwight L. Moody kontakter dem telegrafisk i Paris. Han har på sin turné i England læst om forliset og foreslår nu, at de mødes i London.

Moody indgyder det hårdt ramte ægtepar mod og styrke til at stå smerten igennem. Han ved, at de i Lake View ved gensynet med hjemmet vil blive ramt af fortvivlelse og måske bryde sammen. Han er mest bekymret for Anna. Om ikke det kan tænkes, at meningsfyldt sjælearbejde vil få hende lettere gennem sorgen? Moody kan i kraft af sin position og sine forbindelser i Chicago let skaffe Anna ind i missions- og velgørenhedsarbejde.

Anna accepterer tilbuddet og udfordringen, og tilbage i Chicago går hun aktivt ind i arbejdet med at give trøst og frelse. Hun opretter mødregrupper, hvor kvinderne kan fortælle om deres problemer og samtidig lære at bede. Hun bliver også leder af et hjælpeprojekt for såkaldt faldne kvinder og andre af samfundets

udstødte, og her oplever hun og chokeres over omgivelsernes ligegyldighed over for medmenneskers lidelser.

Tre år efter skibskatastrofen, den 16. november 1876, føder Anna en søn, der får navnet Horatio, og knap halvandet år senere, den 24. marts 1878, kommer datteren Bertha til verden.

I februar 1880 tager Anna sine to børn med på en togrejse for at besøge nogle venner. I toget opdager hun, at begge børn har feber, og hun står af toget på den første station og tager tilbage til Chicago. Begge børnene har fået skarlagensfeber, Horatio er værst ramt, da han også er svært forkølet, og han bliver bevidstløs. Igen er hun alene, da det gælder: Horatio er på forretningsrejse. Der bliver telegraferet til ham, og han når hjem - men blot for at se sin lille søn dø.

Forældrene klamrer sig til deres tro: "Jeg vil gentage og gentage, at Gud er kærlighed, indtil jeg tror på det," siger Anna. De ønsker ingen medlidenhed, men den evangeliske menighed er nu også mere tilbøjelig til at udvise mistænkksomhed; hele tiden spørges der, hvad familien Spafford har gjort, siden Gud straffer dem så hårdt? En dag spørger en af familiens venner dem, om de vil, at han skal adoptere datteren Bertha. Vennens tanke er måske at hindre, at også hun rammes af Guds vrede.

I Chicagos presbyterianske kirke, som Horatio Spafford har været med til at opbygge, hvor han er en af de ældste, og hvor alle hans børn er blevet døbt, er der dyb krise og splittelse. Anna og Horatio Spafford taler om og tror på Guds kærlighed; de vil ikke tro, at deres børns død er Guds straf, og at de små børn skal pines i helvede. De tror på, at Jesus gennem sin død tog alle synder på sig, eller som Horatio skrev det ude på Atlanterhavet i salmen "It is well with my soul":

*My sin - not in part but the whole,
Is nailed to His cross and I bear it no more*

Den blide salmedigter håber på, at forsoningen efterhånden skal blive så total, at tilmed djævelen vil forsvinde. Jesus fjernede jo helt og holdent synden fra det enkelte menneske.

Den milde tro vinder ikke genklang i menigheden, her hersker dogmerne om den straffende Gud, om Satan og om den evige straf i helvede. Striden ender med, at Horatio og Anna bliver udstødt af kirken. Nogle af ægteparrets sympatisører vælger at forlade kirken sammen med dem, og de danner nu sekten "The Overcomers". Sektens navn angiver, at de vil overvinde lysten til at synde ved at vende tilbage til det liv, som de allerførste kristne menigheder fulgte. Sekten holder sine gudstjenester i et lille kapel på Spaffords ejendom, og de kirkelige handlinger skiller sig ikke ud fra dem der foregår i andre kirkesamfund, bortset fra, at der ikke afholdes dåb. I stedet for dåben må man lade sig indvi til at blive ét med Guds vilje.

Men Horatio Spafford er begyndt at betræde en vej, der adskiller ham afgørende fra den etablerede kirke. Han har i en del år været optaget af eskatologiske spørgsmål, tanker om verdens yderste dag, og af forestillinger om Messias' genkomst på jorden. I 1870 har han været i kontakt med en særegen religiøs gruppe i Skotland under ledelse af Piazza Smith, der var professor og astronom. Smith var en kendt "pyramidolog" og mente at kunne godtgøre, at Cheopspyramiden i Egypten var bygget efter guddommelige mål og mønstre, og ved indviklede målinger og beregninger havde Smith fastlagt året 1881 som tidspunktet for Messias' genkomst.

Hos Horatio Spafford har disse tanker fået yderligere næring under påvirkning af Moody's forkyndelser i de sidste fire-fem år, selvom Moody aldrig angav tidspunkter for Messias' tilbagevenden.

Ægteparret Spafford har overvejet en pilgrimsrejse til Jerusalem. Hvad kunne være større end at stå på Oliebjerget, når Messias kommer? En rejse til Det hellige Land drøftes i den lille menighed. Imens vækker udelukkelsen fra kirken opsigt i Chicago, ikke mindst i pressen; ægteparret Spafford er kendte ansigter i byen. I begyndelsen er interessen positiv, men en begivenhed ændrer dette: Et barn til et af sektens medlemmer bliver syg, men i troen på den guddommelige helbredelse tilkalder man ikke læge, man vælger i stedet at bede over det. Barnet dør, men i stedet for at begrave det, søger man at genoplive det,

ligesom Jesus havde gjort med Jairi datter (Markus 5:22). Sagen bliver kendt og vækker skandale. Myndighederne må gribe ind og sørge for, at barnet bliver begravet. Horatio Spafford får som leder af sekten skylden for det skete, og selvom han vægrer sig imod anklagerne, skaber det hele så megen uro i sekten, at den bliver splittet.

Nu bliver rejsen til Jerusalem mere end blot en mulighed. "Jerusalem er dér, hvor min Herre levede, led og sejrede, og jeg ønsker at lære at leve, lide og især at sejre," skriver Horatio til en ven. Spaffords vil rejse til Det hellige Land sammen med en gruppe venner og ligesindede, dels for at komme væk, dels for at være nærmere Jesus. Troen på Messias' forestående nedstigning til jorden spiller en stadig større rolle.

En avis i Chicago skriver om gruppen:

En ejendommelig kristen sekt, som fornylig er opstået i en af Chicagos nordlige forstæder, er kendt som The Overcomers. De tror på personlig kontakt og direkte forbindelse med Gud...de tror på den endegyldige frelse af hele universet, inklusive djævelen. Et selskab under ledelse af Mr. Spafford har planer om at rejse til Jerusalem for at opbygge de ødelagte steder.

Chicago-avisen "The Daily Inter Ocean" offentliggør den 17. august 1881 en længere artikel om sekten, herunder et interview med Horatio Spafford. Emigrantgruppen forklares at tilhøre nogle af Chicagos fornemste familier, og Horatio Spafford er en af lederne. Hans kodeord "The second desire" indebærer, at de, der overvinder lysten (The Overcomers), aldrig skal blive kastet ned i det brændende dødsrige, men allerede i dette liv opnå uforgængelighed. De kristne, som endnu ikke opfylder de nødvendige trosegenskaber, må efter døden undergå en ny renselsesproces for at blive genforløst af Kristus. Dette kunne muligvis endog ske for de syndere, som ikke havde troet på Kristus.

Horatio Spafford fortæller i interviewet, at der findes en stor gruppe tilhængere i Valparaiso, Indiana, som tilsammen med gruppen i Chicago udgør et par hundrede medlemmer. Journalisten vil vide, hvad der vil ske med dem, der ikke accepterer deres lære, og Spafford forklarer, at de, der ikke vil lade sig indvi

til harmoni med Guds vilje, men som modstår "det højere lys", vil havne i indre åndelig formørkelse. De vil ikke kunne komme til at byde Messias velkommen og således blive "Kristi Brud", ikke blive velsignede, ikke komme i himlen og ikke "hvile i Abrahams skød". Men de vil dog ikke blive plagede i et endeløst helvede. Efter døden vil de få mulighed for benådning, for "Herren følger sit tabte får som en hyrde, indtil han finder det". Til sidst spørger journalisten, om Horatio Spafford har planer om at rejse til Jerusalem. "Det håber jeg kommer til at ske engang," svarer han. Journalisten borer lidt i svaret og spørger, om afrejsen skal finde sted i samme uge. Men da rejser Horatio Spafford sig hurtigt op og erklærer, at interviewet er forbi.

Det var en ejendommelig reaktion fra advokat Spafford, for kun to dage senere forlod han og menigheden faktisk Chicago og rejste til Jerusalem. Grunden til, at han ikke ønskede at annoncere emigrationen i avisen, er ikke klar. Men ved en retssag i Chicago 15 år senere, som Anna Spafford var impliceret i, kom det frem, at der kunne være en pinlig, ja direkte kriminel baggrund for Horatio Spaffords hemmeligholdelse af afrejsedatoen. Et vidne fortalte i retten, at Spaffordmenigheden var rejst til Jerusalem for at undgå at blive arresteret, sigtet for at have tilvendt sig betroede penge. Horatio Spafford havde lidt store økonomiske tab ved Chicagos brand - hans økonomi kom faktisk aldrig på fode igen - og han var mistænkt for at have taget 8000 dollars af betroede midler til at dække nogle af sine personlige tab. Sagen blev aldrig belyst.

Den 17. august 1881 klokken ti minutter over 9 om aftenen forlader Spaffords Chicago. Familien er i mellemtiden blevet forøget med endnu en datter, Grace, som er født i marts. Spaffords to små piger er således henholdsvis tre et halvt og et halvt år. Turen går via Quebec i Canada, man har valgt en nordligere rute end normalt for at undgå at sejle over det sted, hvor Ville du Havre forliste. Foruden familien Spafford rejser nevøen Rob på 19 og Horatios søster Maggie Lee, der for nylig er blevet enke, og hvis profetiske syn har øvet stor indflydelse på gruppen i USA og uden tvivl været med til at anspore dem til

rejsen til Jerusalem. Endvidere Mrs. William Gould, ægteparret Whiting og deres baby Ruth, Mr. William H. Rudy, Mrs. Caroline Merriman, ægteparret Otis S. Page og deres datter, og endelig Nora, datter af fru Spaffords vaskekone i Chicago, hun er med som barnepige for de små piger. Ialt er de 16 personer. De har ikke meget bagage med. Familien Spafford har kun en stor tøjkeste, som blandt andet indeholder en papæske med visne blomster fra deres lille drengs begravelse. Det er Horatio Spafford, der har lagt den ved; hustruen nævner aldrig barnets død. Tilbage i Chicago efterlader de et hus fuldt af møbler, malerier, sølvtøj, dækketøj og en bogsamling på flere tusinde bøger.

Turen går via London, hvor gruppen igen bliver genstand for reporterernes opmærksomhed, en Londonavis skriver:

H.G. Spafford fra Lake View, leder af den nye sekt "The Overcomers", ankom til London med en skare af disse særprægede troende, medbringende adskillige børn, på vej til Palæstina. De skal fortsætte til Oliebjerget, hvor de venter at modtage en ny og direkte åbenbaring fra Herren.

I London slutter ægteparret W.C. Sylvester sig til selskabet.

Gruppen ankommer til Jaffa i Palæstina en varm septemberdag i 1881, og herfra går turen videre i fjedervogn, tilhørende en gruppe af amerikanske Sidste Dages Hellige. I Jerusalem flytter de ind på det europæiske Mediterranean Hotel inden for Jaffaporten. De første dage bruges på sightseeing i Den hellige By med udflugter til Kristi Gravkirke, til Grædemuren, og først og fremmest til Oliebjerget, som skal blive et tilbagevendende udflugtsmål. Det er her, man håber - måske samme år? - med at skulle modtage Messias med "a nice cup of tea". - Gruppen medbringer altid en skovturskurv med te.

Efter kort tid begynder kolonien at se sig om efter en passende bolig, som kan huse dem alle. De beslutter sig for et højtbeliggende hus mellem Damaskusporten og Herodesporten i den gamle by. Herfra er der udsigt over både det gamle og det ny Jerusalem. Huset tilhører en officer fra det ridende tyrkiske politi; i de sidste 400 år har Palæstina været under tyrkisk overhøjhed.

Den danske rejsebogsforfatter Johannes Kok beskriver i bogen "Det hellige land og dets nabolande" fra 1878 den by, amerikanerne kommer til:

Antallet af den hellige stads beboere lader sig ikke med nøjagtighed angive. Også i henseende til folkemængde er den sunken dybt ned fra sin fordums vælde, og indbyggernes antal menes nu at være omtrent 35.000, hvoraf omtrent 15.000 er muhamedanere, 14.000 jøder og resten kristne. Landssproget er det arabiske. Ved siden af det hører man imidlertid Orientens og Occidentens forskelligste sprog, såsom hebraisk, koptisk, armensk, tyrkisk, nygræsk, italiensk, engelsk, fransk, spansk og tysk. Livet i byen har i det hele Østerlandets simple og fattige karakter; kun europæerne, hvis tal daglig forøges, indretter deres hjemlige liv efter englændernes mønster med alle overdådighedsartikler, hvilke Jerusalem også mere og mere søger at have ved hånden.

Handel og industri står på et meget lavt trin. Der udføres olie og vin, men ikke meget, da den temmelig ufrugtbare omegn ikke frembringer stort mere deraf, end byen selv kan forbruge. Ris, som er et hovednæringsmiddel, indføres i stor mængde. Industriens og håndværkets frembringelser kunne ikke sammenlignes med, hvad Syriens andre større byer frembringer; de er kun tilstrækkelige til at tilfredsstille beboernes og beduinernes tarvelige fornødenheder. Vel er markedet i påsketiden ret livligt på grund af de mange tusinde pilgrimme; men disse køber sædvanligvis kun mindegenstande såsom rosenkranse, kors, brevpresere og små helgenbilleder, som er forfærdigede af oliventræ, perlemor eller sort asfalt fra det Døde Hav. Tre bogtrykkerier, nemlig jødernes, det latinske og det armenske klostres, er i virksomhed.

En stor del af indbyggerne ernærer sig af betleri; allevegne mødes man af råbet "Bakschisch" (en skilling), og de mange usle pjaltede børn, som driver omkring på gaderne, vidner sørgeligt om fattigdom og mangel på tilsyn og pleje.

Meget af elendigheden forklarer forfatteren med indbyggernes dårlige tro:

Muhammedanernes lære har fremmet deres medfødte magelighed og dovenskab og virket lammende på al foretagelsesånd. Hvorfor skulle man anstrenge sig, når det dog er Allah, der bestemmer og virker alt? Om væggene revner og taget åbner sig, når der blot ikke er ligefrem livsfare, så sidder muselmanden rolig med korslagte ben, ryger sin pipe og ser derpå, idet han mener, at hvis det er Allahs vilje, at huset skal istandsættes, så sker det også ganske vist.

Ligeså hurtigt som den arabiske kultur visnede hen, ville hele muhamedanismen være forsvundet, dersom ikke et nyt folk, tyrkerne var kommet til og havde løftet halvmånen, da den var sin nedgang nær.

Amerikanerne medbringer ikke nogen af vestens fordomme over for muslimerne, de er også selv flygtet fra kristen intolerance. Tværtimod falder de godt til i byen, og Spaffords nevø Rob kan skrive hjem til Amerika:

Vort hus ligger på det højeste sted i byen, og derfor har vi en vidunderlig luft og generes ikke af det forfærdelig snavs fra de lavere dele af byen.

Vi klarer os forbavsende godt i betragtning af, at vi kom til Jerusalem næsten uden nogen husholdningsartikler...Vi får lavet sengetøj og meget andet. Jeg har haft adskillige arabiske kvinder at holde øje med fra solopgang til solnedgang. De er besynderlige, men interessante mennesker, og jeg har moret mig en del sammen med dem. Jeg lærer efterhånden arabisk og håber snart at kunne føre i det mindste en begrænset samtale. Alle taler to eller tre sprog, og mange kan bruge noget fra 8-10 sprog, for det er absolut nødvendigt for at være nogenlunde velbevandret. I Jerusalem kan man møde enhver nationalitet under solen, så I kan forstå, hvor mange tungemål der bruges.

Vi har været meget begunstiget i vort forhold til araberne, og mens andre europæere og amerikanere klager over tyrkerne og araberne og advarer os imod dem, går vi lige ind i deres haver og finder folk, der er parate til at gøre os en hvilken som helst

tjeneste. Vi har mødt den største venlighed, bankierer og handlende giver os kredit uden at bede om sikkerhed, og ikke alene giver de os det, men de tilbyder det frivilligt.

De arabiske kvinder er gode arbejdere, når bare man er over dem og råber "Yellah - kom så i gang!"

Den amerikanske koloni lever i alle henseender som et kollektiv. Alt er fælles, ligesom hos. Til gengæld vil de ikke missionere, og det bliver en af årsagerne til, at de kommer på kant med de andre kristne trossamfund i Jerusalem, som alle missionerer. Da de heller ikke er kirkegængere, men afholder deres egne gudstjenester, betragtes de som lidt til en side.

Men med Tusindårsriget vinkende forude er alt dette uvæsentligt. Jesus kommer snart tilbage og vil styre verden i ét tusinde år. Og der er mange hændelser, der varsler hans snarlige genkomst. Der er et mandeltræ i haven, der blomstrer fra november til januar, tre måneder tidligere end normalt; der er flere timers regn, der falder om sommeren, hvilket hævdes aldrig tidligere at være sket i landets historie; og ikke mindst hæfter de sig ved ankomsten af en gruppe jøder fra Yemen, som skulle være gaditter, efterkommere af Gads stamme.

Denne gruppe yemenittiske jøder havde pludselig følt det som et kald at vende tilbage til Det hellige Land. Ligesom Spaffords havde de afhændet alt, hvad de ejede og begivet sig af sted, omkring 500 mennesker. De fik den store skuffelse, at jøderne i Palæstina ikke ville kendes ved dem, men beskyldte dem for at være arabere. Forklaringen på den afvisende holdning var måske, at man ikke var begejstret for endnu en gruppe fattige jøder, der stillede sig op i køen og forlangte del i den afmålte pengesum, halukkah, som jøder fra Europa siden begyndelsen af det 17. århundrede havde sendt til Palæstinas jøder. Nogle af gaditterne lod sig afskrække og vendte tilbage til Yemen, andre drog videre til Indien, men en lille gruppe stod fast. De var forvissede om, at dette var opfyldelsen af profetien om, at jøderne skulle vende tilbage til Palæstina for at modtage deres arvelod, som det er beskrevet i Josuabogen. De blev.

Spaffordgruppen så de yemenittiske jøder som et klart signal om Messias' snarlige komme, og det var derfor en selvfølge for amerikanerne at hjælpe de stakkels mennesker på enhver tænkelig måde med indkvartering, forplejning og hjælp til de syge. Horatio Spafford blev fascineret af disse mennesker, der med deres rene træk og mærkelige udstråling var helt anderledes end de jøder, han før havde set. Gaditterne var en rendyrket stamme, for ifølge traditionen var de ikke blevet ført i fangenskab i Babylon under uddrivelsen, og de var heller ikke vendt tilbage til Israel sammen med Esra for at genopbygge templet. De var forblevet i Yemen i tusinder af år. Venskabet imellem Kolonien og gaditterne holdt sig indtil Palæstinas deling i 1948, og den gadittiske rabbiner kvitterede for hjælpen ved hver søndag at opsende følgende bøn til Gud:

Han, som velsignede vore fædre Abraham, Isak og Jakob, velsign også og bevar og støt og hjælp Horatio Spafford og hans hus og alle, som er med ham, eftersom han har vist barmhjertighed mod os og vore børn. Af den grund må Herren gøre hans dag rig på retfærdighed og glæde, og må Herren dække dem med sin nåde.

Et par år efter ankomsten til Det hellige Land adopterer ægteparret Spafford nevøen Rob og hans bedste ven Jacob Eliahu, hvis forældre er døde. Jacob er født i Ramallah i Palæstina i 1860 som søn af tyrkiske sefardiske jøder fra Tyrkiet, som var konverteret til kristendommen. Det var dog ikke den amerikanske koloni, der omvendte Jacob og hans familie, for amerikanerne har kun kritik til overs for den missionsvirksomhed, de oplever i Palæstina.

Ægteparret Spafford beslutter at føre idealerne fra Chicago.-menigheden ud i livet og leve som renfærdige kristne, blandt andet i overensstemmelse med Mattæus 19:12: "Og der er dem, der har gjort sig selv uegnede (til ægteskab) for Himmerigets skyld". Der bliver indført cølibat i kolonien. Det indebærer, at mand og kone skal ophøre med at leve sammen på ægteskabelig vis, og at nye forhold ikke må indgås. Måske er beslutningen taget som en nødvendig konsekvens af de trange boligforhold, måske er det en

af de guddommelige åbenbaringer, som Anna Spafford er begyndt at modtage, der ligger til grund. "Mrs. Spafford påstår, at hun er profet og har modtaget et vidunderligt syn, at de skal leve som Adam og Eva før syndefaldet, og de, der er gift, skal leve, som om de ikke var det," skriver Chicago Daily News i en artikel om koloniens levevis.

For at være sikker på, at cølibatet virkelig er et afsavn, udsætter Anna Spafford medlemmerne for seksuelle prøvelser. Hun opmuntrer gifte mænd til frit at omgås unge kvinder fra kolonien, som tilsvarende bliver opfordret til frit at omgås "brødrene", som de kaldes. Undertiden udpeger hun en bestemt kvinde til at omgås ægtemanden for at trække ham væk fra hustruen i et forsøg på at ødelægge ægteskabet. Anna Spafford har muligvis selv har en frister, adoptiv sønnen Jacob Eliahu, som hun undertiden opholder sig sammen med i flere dage og nætter. Og endda udsætter hun sig for flere seksuelle prøvelser med andre medlemmer af kolonien, blandt andre en "fin englænder, broder Herbert". Hun bliver mistænkt for utroskab, og Horatio lider meget under det. Men hun forklarer alt med, at hun har fået en guddommelig meddelelse om, at hun skal blive ét med en anden mand, og at det sker af hensyn til sin egen og sin mands åndelige opøvelse.

For alle gælder det, at kødets lyster skal bekæmpes, og de, der ikke har kraft til det, må åbent bekende deres synder ved morgenmøderne foran hele gruppen. I sandhed en ejendommelig verden for børn at vokse op i. Den yngste, John Whiting, bliver født mindre end et år efter ankomsten, men derefter fødes der ingen børn i kolonien i 23 år.

Enkelte nægter dog at efterleve kravet om cølibat. Mr. og Mrs. Otis Page erklærer at ville leve som ægtefolk, og de oplever som de første koloniens sanktion over for medlemmer, der ikke vil makke ret. De bliver på gammeltestamentelig vis forvist fra kolonien. Men det er ikke så let at klare sig som amerikaner i det fremmede land. Mrs. Page får lungebetændelse, senere tuberkulose, og dør. Otis Page kommer tilbage til kolonien for at spørge, om han kan få lov til at lave sko til kolonien. Men han ønsker betaling for sit arbejde, og så bliver han afvist. Løn-

arbejde er imod koloniens forestillinger og tro, medlemmerne skal leve i et ulønnet, altomfattende fællesskab.

Amerikanerne tager tjenestefolk. De ansætter nogle lokale arabere i kolonien, og det er især på den måde, at parterne - tilflytterne og de lokale - begynder at lære hinanden at kende. Tjenestefolkene deltager i amerikanernes morgenbøn - religionsforskellen til trods - og en dag meddeler Maarouf, en muslim, at han ønsker at konvertere til kristendommen. Horatio Spafford tager imod meddelelsen uden begejstring; han ved, at Maaroufs ønske kan give store problemer, først og fremmest for den unge tjener selv. Men Maarouf står fast, får gennemført en undervisning i kristendom og bliver indviet. Følgen bliver, som Horatio Spafford har frygtet, at hele Maaroufs familie undtagen hans mor lukker ham ude fra familiefællesskabet, og vender sig imod ham.

Hans stedfar, som er muezzin og kalder til bøn fem gange om dagen fra en minaret i nærheden af Klippemoskeen, ser Maaroufs konvertering som en fornærmelse mod familien i almindelighed og mod sig selv i særdeleshed. For at slippe af med den frafaldne Maarouf anmoder stedfaderen den tyrkiske regering om at indkalde stedsønnen til militærtjeneste. Tjenestetid: fem år.

Maarouf afhentes af en tyrkisk soldat, ledsaget af en repræsentant for det amerikanske konsulat. Konsulatets chef, Selah Merrill, har nemlig fra begyndelsen set sig gal på den amerikanske kolonis medlemmer, så sagen får konsulens opbakning med det samme. Maarouf bliver anbragt i de tyrkiske barakker lige inden for Jaffaporten. Den 1. april 1884 modtager amerikanerne under deres aftensmad en lille seddel med "kære søstre og brødre" fra Maarouf, hvor der står, at nu bliver han og de andre fanger ført bort. Amerikanerne skynder sig af sted for at tage afsked med ham. Tavse står de omkring ham; de fleste fanger har hænderne bundet på ryggen, men Maaroufs er bundet sammen ved tommelfingrene. Denne hårdhændede behandling medfører senere betændelse i fingrene.

Bagbundet må Maarouf og de øvrige fanger gå de cirka 500 kilometer til Damaskus i Syrien. Her anbringes han i isolationscelle. For at han skal afsværge sin tro, bliver han først slået, men derefter skifter tyrkerne taktik og fører ham til Beirut, hvor han behandles med smigrende opmærksomhed. Han bliver tilbudt en stilling ved regeringen og et fordelagtigt ægteskab, hvis han vil opgive sin kristne tro.

Maarouf holder fast ved sin overbevisning, og han skriver til Horatio Spafford:

Herren lærer mig meget og bringer mig tæt på sig. De fortalte os, at de vil sende os derhen, hvor der er krig. Men jeg er ligeglad med, hvad de siger. Jeg venter på, at den gode Gud vil udfri mig. Hvis han alligevel vil dette, må jeg så blot ære hans navn. Hils de kære derhjemme og min jordiske mor, trøst hende for mig. Hils børnene.

Eders søn Maarouf

Maarouf bliver sendt til Yemen, hvor der er vedholdende arabiske oprør mod det tyrkiske regime. Landets klima er usundt, og det er ikke sandsynligt, at han vil overleve fem års militærtjeneste.

Men Maarouf overlever, og en nat banker det hårdt på døren til koloniens hus i den gamle by. Udenfor står en snavset, træt og fortabt tyrkisk soldat. Det er Maarouf. Han bliver budt indenfor.

Men da Maaroufs stedfader hører, at sønnen er tilbage, kontakter han atter de tyrkiske myndigheder, og seks måneder senere bliver Maarouf igen sendt afsted på militærtjeneste, denne gang til Kreta for at være med til at slå et græsk oprør ned. Hans soldaterpapirer er forsynet med en påtegning om, at han aldrig må sættes fri, da han er vantro.

Maarouf kæmper i Kretas bjerge i to år, men da grækerne på et tidspunkt får overtaget over tyrkerne, benytter Maarouf lejligheden til at flygte, og det lykkes ham at nå til Jaffa og derfra til Jerusalem. Den amerikanske koloni slår igen dørene op for ham.

Stedfaderen er lamslået. Han har regnet med, at Maarouf ville være ude af billedet for altid. Men nu tager han sammen med

Maaroufs mor og søskende hen til den amerikanske koloni. "Jeg indser nu," siger han ydmygt til Maarouf, "at du ikke har ændret din ydre klædning, men at ændringen er sket i dit hjerte. Hvis jeg modarbejder dig nu, hvor jeg er overbevist om denne kendsgerning, vil jeg kæmpe imod Gud. Det står skrevet. Jeg er nu blevet din ven, og jeg respekterer dig."

Nogle af koloniens bedste venner er beduinerne, som ellers slår de fleste fremmede med rædsel. Anna Spafford fortæller om et besøg hos dem:

Landskabet omkring Jordanfloden er smukt. Det var varmt, selvom vi var sidst i november. Vi steg i land på den anden side af floden og red endnu halvanden time over sletten, og sheikens søn red i forvejen for at meddele vor ankomst. Det telt, vi blev vist ind i, var næsten 50 meter langt, vævet af gedehår og helt vandtæt. Nora, Bertha og jeg blev ført ind i kvindeafdelingen og mændene ind i sheikens afdeling. Et smukt Kelimtæppe delte teltet op.

Den store sheiks hustru mødte os med en dronnings yndefulde værdighed. Hun stod i teltets åbning og bød os velkommen i en kjole af mørkeblåt materiale, som var over 3 meter langt og ærmerne lidt længere (vi målte dem). Kjolen har samme længde hele vejen rundt, og det kræver erfaring at kunne gå i denne pose med kjolen slæbende efter sig. Den hænger ned ved festlige lejligheder, ellers er den kiltet op omkring livet i adskillige folder. Hun stod der og gav ordrer til sine tjenerer og tjenerinder, som til gengæld kom ud med madrasser, dækket med dyrt rødt satin. De tog vore sko af, og vi fik vand, så vi kunne vaske os. Så skyndte tjenerinderne sig at bringe os limonade, lækkerier og kaffe. Straks var hele lejren i bevægelse. Fedelammet eller kiddet skulle tilberedes, brødet skulle bages. Smør og laban (mælk, der er løbet sammen) blev bragt ind med det kogte kød og anbragt på store fade og skåle på jorden. Kostbare persiske tæpper blev lagt ud, som vi kunne sidde på. Efter at vi havde deltaget i aftenens måltid, fik alle medlemmerne af sheikens følge serveret efter rang. Selv den tilfældige forbi-

passerende, uanset hvor laset han var, fik mad. Efter at resten af måltidet og tallerkenerne var fjernet, blev aftenens bål tændt. Sheiken og de mandlige medlemmer af hans familie og følget satte sig omkring det. Så kom hofnarren og sangeren frem og sang den store sheiks pris - og fortalte om de utallige slag, han havde udkæmpet og vundet og opregnede de mange fjender, han havde dræbt. Han kastede støvet op med sin hånd og sagde "mange flere, end man kan tælle". Kvinderne sang i grupper, den ene side svarede den anden - ligesom kvinderne, der sang i Første Samuels bog 18:7: "Og de dansende kvinder sang: Saul slog sine tusinder, men David sine titusinder."

Disse folk lever, ligesom Abraham gjorde. Deres skikke har ikke ændret sig. De har to eller flere koner, og hver kone har sine tjenerer og tjenerinder. Det er interessant med egne øjne at se, hvordan Abraham, Isak og Jakob levede.

Beduinerne frygtes af alle, især af rejsende. Tyrkerne har ikke været i stand til at underkue dem. Ingen vover at rejse i deres land. Og her bliver vi underholdt af dem!

En dag tager kolonien tager på skovtur til Wad ez Joz, Valnøddedalen. En ung muslimsk mand, som har hørt deres stemmer, kommer hen til dem. Det er hans fars jord, de har slået sig ned på. Men han er venlig og bliver inviteret til at spise med. Anna Spafford sidder og giver den lille Grace flaske, og den unge mand fortæller alvorligt, at hans mor har tvillingepiger, som hun ikke kan amme, og at hun uden held har forsøgt at give dem mad ad kunstig vej. Anna Spafford tager straks hen til deres hus og fortæller gennem en tolk, hvor syg lille Grace har været, indtil hun fandt frem til, hvilken mad den lille ville tage imod. De arabiske tvillingepiger kommer med det samme på Nestlés dåsemælk, den eneste dåsemælk dengang, den vil de drikke. Det gode råd bliver indledningen til et udstrakt barneplejearbejde i Den hellige By. Nyheden spredes hurtigt, og kort efter skovturen bliver amerikanerne bedt om at give kursus i barnepleje på skolerne. Anna Spafford, Mrs. Gould og Mrs. Whiting lærer de arabiske og jødiske mødre nye metoder til barnepleje, der

afholdes møder for unge mødre i kolonien, og Horatio Spafford og de andre mænd begynder at undervise i engelsk. Til Horatios bibellæsninger og koloniens salmesang kommer der efterhånden også en del mennesker.

Amerikanerne begynder nu at finde den trøst og sjælelindring i Jerusalem, som de havde håbet på. Arabere og jøder flokkes i huset:

Sidste lørdag kom der 220 jøder og blandt dem adskillige lærde rabbinere. Cirka 20 af dem, deriblandt 3 rabbinere, omringede Horatio for at diskutere. Horatio ønskede ikke at skændes med dem. Han sagde, at kun kærlighed kan erobre verden, og før de gik, syntes de at tømme sig. Deres spørgsmål fik os til tydeligt at forstå, hvordan Kristus havde måttet svare dem. De taler på samme måde nu. "Holder I loven?" lyder deres evige spørgsmål. De er overordentligt venlige imod os, hvilket de ikke er imod alle. De har inviteret os til deres synagoger og til deres løvsalsfest...En søndag kom der to muslimske effendier, rige og lærde mænd, som ville forhøre sig om vores religion. De spiste middag sammen med os. På samme tid havde vi to grækere. De sad sammen så lykkelige som nogen. Sheik Rasheed Arakat og Abu Nassib kom også. Miss Brooke kan tale med jøderne på fransk og tysk, og Jacob kan tale med dem på spansk, Rob kan tale arabisk, så vi klarer os fint.

Miss Clara Johanna Brooke har været engelsk børnehavelærerinde i Jerusalem, men slutter sig allerede i sommeren 1882 til kolonien efter at være blevet interesseret i Horatio Spaffords "Bibeltimer".

Koloniens modvilje over for missionsvirksomhed får ikke sjældent næring. En gang besøger Anna Spafford et missionshospital i Jaffa, hvor mænd, kvinder og børn ligger døende, rystende af feber, mens en sygeplejerske står i sin ulastelige uniform og læser højt af Bibelen på klassisk arabisk. Anna Spafford beskriver sine følelser:

En hel times bibellæsning - det var den pris, patienterne måtte betale for at modtage medicinsk behandling. I et hjørne lå en

sheik i snavsede laser, der sad klæbet fast med tørret blod fra mange alvorlige sår efter en landsbystrid; hans ben så ud til at være brækket...overalt lå der syge mennesker, der kun ventede på, at den hellige skrift skulle holde op. Kristus ville have lindret lidelserne med blide fingre og søde ord, snarere end at have tilladt ånden at tage sig af at prædike.

De kristnes indbyrdes forhold i Palæstina er ikke godt, de er mistroiske og nidkære over for hinanden. Anna Spafford er en aften til møde med en gruppe kristne sekter i Jaffa:

Jeg talte om vores tro og vores overbevisning om, at en dag vil Gud forene hele den kristne verden. Jeg kan ikke beskrive den mærkelige følelse, jeg havde. Her var vi, alle udøvende kristne og dog så adskilte og splittede. Det var så tydeligt, at vi hver især tilbad Gud inde bag et lille hegn, som enhver havde skabt for at lukke sig selv inde...hvor ville jeg dog gerne se alle disse menneskeskabte skillevægge brudt ned. Jeg spurgte, om de kunne forklare disse adskillelser mellem kristne for mig, og hver enkelt påstod, at det var, hvad Helligånden havde lært dem, men de end ikke forsøgte at give et svar. Dog vil der komme en dag, hvor de episkopale og metodisterne, ja selv manden fra Ramallah og Plymouthbrødrene alle vil samles i én fælles kamp for enhed. Vi må presse på og bede for, at alle kristne bliver forenet.

Den mest nidkære og stridbare kristne i Jerusalem er den amerikanske konsul Selah Merrill. Han har været præst i Andovers menighedskirke i Massachusetts, og hans tolerance over for anderledes tænkende er meget lille. Han tilhører den etablerede kirke og kan ikke lide den form for kristendom, som han ser hos den mærkelige nye gruppe fra Chicago. Kort efter deres ankomst til Jerusalem rapporterer Merrill hjem til udenrigsministeriet i Washington:

Der er fornylig i Jerusalem ankommet 18 personer fra Chicago med henblik på permanent ophold. De er under indflydelse af en streng religiøs impuls, understøttet af deres fortolkninger af ufuldbyrdede profetier. De beder, holder øje med og venter på, at de store begivenheder snart skal finde sted i dette land.

Konsul Merrill er en ivrig amatørarkæolog, og han skriver artikler om arkæologi i Palæstina. I sin arkæologiske iver og foragt for kolonien krænker han nogle år senere gravfreden på den lille kirkegård, som han har lejet til amerikanerne. Som en yderligere krænkelse sælger han senere kirkegården og lader gravene sløjfe uden først at advisere kolonien, som får et chok, da de opdager, hvad der er sket.

Velvilligt låner Merrill øre til de amerikanere, der træder ud af kolonien, og som opsøger ham for at få hjælp til at skaffe sig deres investerede penge tilbage. Han er en ivrig rygtespreder og ikke kræsen med sine kilder, som næsten altid er folk, der har følt sig dårligt behandlet af familien Spafford. Horatio Spafford aflægger kort efter ankomsten til Jerusalem konsulen en høflighedsvisit, men Merrill gengælder den aldrig, i det hele taget gør Merrill alt tænkeligt for at skade kolonien. På et tidspunkt beskylder han gruppen for at være spiritister og for at kommunikere med de døde.

Beskyldningen for spiritisme blev også senere fremført af Alice E. Davis, en amerikaner, der var bosat i Jerusalem. Hun skrev til konsul Merrill og fortalte, at den religiøse leder af Spafford-gruppen, Horatio Spafford, på det sidste ikke havde været i harmoni med kolonien, efter at den var kommet ind i en "spiritistisk fase". Derfor mistede han sin lederstatus og ifølge Alice E. Davis blev han "dømt for troløshed og bandlyst fra beboernes opmærksomhed og tale i 40 dage, på det skammeligste skældt ud og behandlet ringeagtende indtil det personligt nedværdigende. Og det af den, som han havde hævet fra den forældreløse tilstand, uddannet og ægtet!"

Fire år efter gruppens ankomst til Jerusalem dør adoptivsønnen Rob af solstik. Han har været ude at hjælpe nogle venner med at plante træer og har ignoreret den bagende sol. Han falder bevidstløs om og bæres hjem på en bære. Ved Damaskusporten brænder han af feber, og han kommer ikke mere til bevidsthed. Det er et hårdt slag for kolonien; alle har holdt af den unge mand, der var faldet så godt til i det nye land. Men Anna Spafford modtager døden med den tilkæmpede ro, livet har lært hende og trøster sin

syvårige datter Bertha, som har holdt så meget af sin fætter: "Hvilken vidunderlig opvågning", siger hun, "Nu ser han Ham ansigt til ansigt."

Nogle år senere bliver Horatio Spafford, der nu nærmer sig de 60, alvorligt syg af malaria. Bertha Spafford er ti år på det tidspunkt:

Far og mor havde givet afkald på alt for at komme til Jerusalem. Far var den stærke og overbevisende ånd. På hans skuldre hvilede livets ansvar. Mor var den, der fulgte, hun følte, at "han vidste". Han var hendes rådgiver og bedste ven. Sammen havde de været igennem mange omskiftelser, farer, sorger, død og ulykker. Sammen kunne de klare alt. Deres kærlighed kunne rejse sig oven på sorgen. Så længe de havde hinanden, var de herrer over enhver situation - det havde de bevist. Nu indså mor, da hun så ned på fars bevidstløse og udtærede ansigt, at hun måtte klare arbejdet, de fremtidige sorger og alt, hvad der stod tilbage at overvinde, alene. Jeg stod ved hendes side; jeg var klar over hendes kamp. Da hun lyttede til det korte åndedræt, som blev mere og mere anstrengt som tiden gik, og da hun følte pulsen, som slog mere og mere uregelmæssigt, kunne jeg se at hun blev overvældet af ængstelse. Men hun måtte være denne tapre mand, sin livsledsager, værdig. Hendes ståsted, selvom hun skulle være alene, måtte være så tæt på himlen, at hun kunne føle ham nær sig.

Hun forlod værelset, gik ud i urtehaven og så på en måne i aftagende, der steg rødt op over Oliebjerget. Alt var roligt, alt var stille - ikke et blad bevægede sig, selvom denne periode - det var oktober - ellers ofte er præget af den kraftige vind sciroccoen. Hun løftede sit bristende hjerte mod Gud; hun citerede de hellige skrifter uden at kende kapitel og vers: "Jeg vil danse for Herren", sagde hun. Hun mente, at hun ville gøre dét, der var vanskeligst at gøre. I den sætning udtalte hun sin beslutsomhed om ikke at give efter for den overvældende sorg. Det hævdede hende over det, hun ellers var tilbøjelig til at gøre. Det var udtrykket for hendes beslutning om virkeligt at tro: "Jeg er genopstandelsen og livet."

Vores tidligere barnepige, Nora, var den eneste anden til stede. Efter et kort fravær vendte mor trøstet og styrket tilbage til far. Netop i det øjeblik åbnede han sine øjne, så på mor, og sagde: "Anna, jeg har erfaret en stor glæde; jeg har set vidunderlige ting," og han forsøgte at fortælle hende det, men svaghed og bevidstløshed overvældede ham; han kunne ikke tale mere. Enden var nær. Hun vendte sig mod mig. "Bertha," sagde hun, "Bliv hos far til det sidste. Jeg må gå". Der gik kun kort tid endnu, og jeg gik hen for at fortælle mor, at far var død. Min søster Grace var hos hende. "Han ved det altså nu," sagde hun. "Han har set Ham ansigt til ansigt. Vi må ikke sørge som dem, der ikke har noget håb." Hun fik mig til at føle sandheden i dette, for hun viste ikke sin sorg udadtil; hun græd ikke. Jeg følte, at det ikke var hendes mod værdigt at sørge. Mit hjerte var knust, og jeg gemte mig ved brønden i en af nicherne bag huset, og dér græd jeg, så jeg troede, at mit hjerte skulle bryde.

Horatio Spafford dør efter syv år i Palæstina og opfylder dermed en profeti, som Anna Spafford har modtaget på hans vegne straks efter ankomsten til Jerusalem: "syv år i landet".

Kolonien mener ellers fortsat, at de er udødelige, så længe de tror på Gud og overvinder deres jordiske lyster. Anna Spafford skriver i sin bibel: "Kristus har magt over djævle, Kristus har magt over sygdom, Kristus har magt over døden". Men døden synes ikke at kende til disse ord.

Efter Horatios død bliver Anna Spafford så syg af feber, at hun ikke kan gå med til begravelsen, og i flere uger frygter man, at også hun skal dø. Men langsomt kommer hun sig, og efter nogle måneder deltager hun igen aktivt i arbejdet.

Anna Spafford leder nu kolonien med fast hånd, og hendes naturlige autoritet støttes af de meddelelser, som hun modtager fra Gud. Meddelelserne bliver skrevet ned af hendes tro væbner Elijah Meyers, og bogen med meddelelserne får nærmest status af bibel. Som religiøs assistent fungerer adoptiv sønnen Jacob Eliahu, kaldet broder Jacob.

I 1894 er syv af de oprindelige medlemmer (plus fire senere tilkomne) døde, heriblandt fire af mændene - foruden Horatio Spafford er det Rob, Mr. Whiting og Mr. Sylvester - så kun to af de seks mænd, der udvandrede, er tilbage. Kolonien består nu af seks voksne amerikanere og ni børn, fire voksne tyrkere og to børn samt tre englændere.

Det står meget dårligt til med koloniens finanser. Koloniens model med ejendomsfællesskab, naturalieøkonomi og forbud mod indtjening viser sig at give røde tal på bundlinien år efter år. De ydelser, som kolonien leverer - sprogundervisning og barnepleje -, bliver grundlaget for koloniens harmoniske forhold til lokalbefolkningen, og det har stor betydning, men det skaber ikke kapital. Da adoptiv sønnen Rob kort tid efter ankomsten skrev hjem til sine slægtninge i Amerika, at kolonien var "meget begunstiget i forholdet til araberne", og at "bankierer og handlende giver os kredit", forestillede han sig næppe, at kolonien uden denne enestående goodwill fra araberne ville have været tvunget til at dreje nøglen om. Spaffords og deres menighed havde måttet tage tilbage til Amerika, hvis ikke den arabiske lokalbefolkning havde ydet et meget stort tilskud til koloniens daglige drift. Det drejede sig især om kreditter, arbejdskraft og fødevarer. Men i 1894 har kolonien oparbejdet en gæld i nærheden af 8000 dollars. Anna Spafford kan næppe overskue, hvordan dette problem skal løses, men hun er klar over, at der må ske noget.

KAPITEL 5

RETSSAGEN I CHICAGO

I USA løber der mange historier om kolonien. Aviserne bringer både rygterne og de sande historier, og der tegner sig snart et billede af kolonien som et lille samfund med en usædelig levevis. Amerikanerne i Jerusalem beskyldes for at leve et ikke-kristeligt liv.

Det er især konsul Saleh Merrill, der sværter sine landsmænd til. Med frydefuld nidkærhed fortsætter han med at indberette alt negativt om kolonien til sine overordnede i Washington.

Efterhånden bliver det dårlige omdømme noget af en belastning for kolonien. Rygterne har længe truet amerikanernes ære, og nu begynder de også at true deres eksistens. Det dårlige ry virker afskrækkende, og der er næsten ingen medlemstilgang i første halvdel af 1890erne. Men sagen løser sig på en uventet måde.

Det begynder med et dødsfald. John Whiting, som var kommet til Jerusalem sammen med den oprindelige gruppe med Spaffords, dør i 1889. Et stykke tid efter dør hans mor hjemme i Amerika. Hun efterlader sig en større formue, som John Whitings to børn, der bor i den amerikanske koloni, skal arve. Hans enke gør på børnenes vegne krav på arven, som forvaltes af en forretningsmand i Chicago, men med indviklede og sære begrundelser modsætter han sig udbetalingen.

Nu blander der sig endnu en person i sagen: moderen til John Whitings enke, Mrs. Lingle. Hun bor i Amerika og forlanger, at hendes datter og to børnebørn skal vende hjem.

I kolonien går livet videre. Affæren er en af de mange, der forsurer tilværelsen. En yderligere komplikation opstår, da pigen Nora viser sig illoyal. Nora var taget med Spaffords til Jerusalem som familiens barnepige, men efterhånden er Spaffords børn vokset til, og Nora er nu almindeligt medlem af kolonien. En dag modtager Anna Spafford et brev fra hende. I brevet står der, at hun forlader dem for altid, at hun ikke mere kan se dem eller tale med dem, og at hun er flyttet på hotel.

Anna Spafford opsøger hende og får at vide, at hun har forelsket sig i en muslim. Det var en meget usædvanlig alliance på den tid, og værre er det, at den unge mand, som på Anna Spaffords foranledning hurtigt kommer hen på hotellet, fortæller, at han ikke kan gifte sig med Nora, da han er af ædel byrd. Desuden er han forlovet til anden side. Han forsikrer dog, at Noras og hans forhold har været ærefuldt.

Nora føler sig meget ydmyget og hævner sig på kolonien ved at opsøge konsul Merrill. Hun fortæller ham, at alle rygterne om

amerikanernes levevis er sande; der leves usædeligt og umoralsk i kolonien. Merrills rapporter er derfor rigtige. Så rejser Nora - med billet betalt af kolonien - tilbage til USA, hvor hun kontakter Mrs. Lingle og fortæller, at hendes datter og børnebørn bliver holdt tilbage i kolonien imod deres vilje.

Mrs. Lingle får sin søn - Mrs. Whitings bror - til at tage til Jerusalem, og her forsøger han sammen med konsul Merrill at bortføre Mrs. Whiting og børnene. Kidnapningen mislykkes, men det får kun Mrs. Lingle til at skærpe tonen og fremsætte nye, alarmerende krav. Nu går hun til domstolen i Chicago med krav om, at forældremyndigheden over børnene fratages hendes datter. I stedet begærer Mrs. Lingle, at forældremyndigheden tillægges hende selv.

Mrs. Whiting stævnes i januar 1894 og bliver nødt til at tage til Amerika. Hun håber at kunne få løst begge sine problemer: både at beholde forældremyndigheden over børnene og få udbetalt børnenes arv, - også selvom de bliver boende i Jerusalem. Koloniens økonomi har stort behov for en saltvandsindsprøjtning. Der er så meget lavvande i kassen, at Mrs. Whiting og hendes to ledsagere, Mrs. Gould og Jacob Eliahu, må låne til billetterne. Mrs. Gould rejser med for at hente en indefrossen arv efter sin mand, og Jacob er med for at hjælpe kvinderne med det praktiske og proceduremæssige. For en sikkerheds skyld lader Mrs. Whiting børnene, Ruth på 12 og John på 10, blive tilbage i Jerusalem.

Ved retten i Chicago lykkes det uden problemer Mrs. Gould at få udbetalt sin arv. Mrs. Whitings sag forbliver derimod uafklaret: søgsmålet vedrørende forældremyndigheden afvises, fordi børnene ikke er med, og spørgsmålet om arven bliver ikke behandlet af retten.

Men sagen ruller videre. Mrs. Whiting bliver i Chicago, og omkring et halvt år senere kommer Anna Spafford og hendes to døtre Bertha og Grace til byen. Også Mrs. Whitings to børn er med. Hovedformålet med Anna Spaffords rejse til Amerika er at få løst de verserende juridiske problemer, men der er også en mulig sidegevinst: Bertha, som nu er 16, har kastet sin kærlighed på en

ung mand hjemme i Jerusalem, og Anna Spafford ser meget gerne, at Bertha får ham slået ud af hovedet.

I maj 1895 genoptager Mrs. Lingle retssagen i Chicago Probate Court med påstand om at få frataget sin datter forældremyndigheden over børnene. En advokat, der har været ven af Horatio Spafford, påtager sig uden vederlag forsvaret for kolonien. Han mener, at retssagen drejer sig om religiøs forfølgelse.

Kronvidnet imod kolonien er Nora, og den unge pige kommer i stor affekt ved konfrontationen med Anna Spafford: "Hun havde en frygtelig magt over mig, men det har hun ikke længere. Jeg skal ikke mere tilgives af hende, det kan kun Gud gøre! Hun skal ikke tro, at jeg vil have hende til at tilgive mig!", råber Nora fra vidneskranken.

Nora forklarer, at hun i kolonien med stor uro har set familier opløses som følge af påbudet om cølibat, og at hun har villet redde børnene. Hun har oplevet Anna Spaffords dystre profetier, baseret på tegn på himlen eller jorden, som er blevet til forbud mod alt muligt. Anna Spafford hævdede selv at have profetiske evner, forklarer Nora, og hun har krævet af kolonien, at dens medlemmer skal leve som Adam og Eva før syndefaldet.

Under den fortsatte vidneafhøring fortæller Nora, at der ikke er blevet taget hensyn til børnenes uddannelse. Anna Spafford har forklaret dem, at alle ville blive "oplyst på ét eneste øjeblik, når Tusindårsriget kom". Men trods dette er Anna Spaffords egne to piger hele tiden blevet tilskyndet til undervisning. Selv har Nora aldrig fået nogen uddannelse, ikke en gang sprogundervisning.

Men hun indrømmer, at kolonien har sørget godt for de fattige og syge, og under det fortsatte krydsforhør kan hun ikke fastholde sit synspunkt om koloniens skørlevned, især ikke, da forsvareren fremlægger et beediget dokument, underskrevet af Nora i Jerusalem i maj 1893. Heri skriver hun til et ægtepar i kolonien, at "hun fortryder sin frembrusen...og aldrig har set nogen umoral af den slags, som Mr. Merrill har beskrevet...".

Anna Spafford bliver også indkaldt som vidne, og bliver holdt i vidneskranken i timevis. En repræsentant for anklagemyndigheden

krydsforhører hende om hendes tro. Anna Spafford bekræfter, at hun tror på Kristi guddommelighed.

Anklageren vil vide, om hun modtager meddelelser direkte fra Gud. Men Anna Spafford går ikke længere end til at sige, at som en kristen, der tror på bøn, tror hun, at Gud kan føre og lede. Hun påberåber sig ingen særlig eller unik magt.

"De var ikke hos Deres mand, da han døde," udslynger anklageren pludselig. Anna Spafford svarer roligt, at hun var hos sin mand, indtil nogle få minutter før døden indtrådte.

"Så dansede De, da De hørte, han var død," fortsætter advokaten. En smerte glider over Annas ansigt. Hun ser lige på Nora, da hun svarer: "Ikke på den måde, De antyder."

Konsul Selah Merrill undlader at vise sig i vidneskranken, han har i stedet sendt en vidneforklaring, som bliver læst op. I den beskylder han Anna Spafford for at have hypnotisk magt over kolonisterne. På det mere jordiske plan forklarer han, at hun har købt varer og andre ting til kolonien med løfte til leverandørerne om, at der senere vil komme penge fra Amerika. Han nævner i den forbindelse koloniens anselige gæld på omkring 8000 dollars til de handlende i Jerusalem. Saleh Merrill skriver i vidneforklaringen videre, at kolonisterne lever sammen på en måde, som vækker mistanke. Desuden anser han det for skandaløst og kriminelt, at medlemmerne ikke har egentligt arbejde. Om børnene hedder det, at de ikke får nok at spise, de får kun knækkede hvedekærner, brød og appelsiner. Men dette udsagn får latteren til at runge, for alle har set de tre velnærede børn fra kolonien i retssalen. I slutningen af sit affidavit - den beedigede forklaring - indrømmer Mr. Merrill dog, at han aldrig har været indenfor i "den såkaldte amerikanske koloni"; hvad han skriver, er alt sammen noget, han har hørt.

Et andet affidavit kommer fra Mr. Henry Gilman, som har efterfulgt Merrill som konsul efter dennes første embedsperiode. Han skriver, at han har været en hyppig gæst i den amerikanske koloni, at han har studeret kolonien og ved, at medlemmernes livsførelse er hævet over al kritik. Men på mystisk vis forsvinder dette vidneudsagn fra retsprotokollerne. Det kommer

aldrig til veje, men da det er anklagemyndigheden, der forliser dokumentet, kommer dets bortkomst til at være til fordel for kolonien.

Sagen betragtes med stor interesse, for processens centrale spørgsmål bliver i virkeligheden, om to børn kan fjernes fra deres mor på grund af hendes religiøse overbevisning. Anklagemyndigheden er ikke i stand til at bevise, at der er noget som helst ved hendes tro, som skulle sætte hende ud over den forfatningsmæssige ret til religionsfrihed.

Sagen bliver afvist, og Mrs. Whiting beholder forældremyndigheden over sine børn. Spørgsmålet om arven, der ifølge retsprotokollen udgør 3000 dollars om året som indtægter fra statsobligationer og fast ejendom, bliver delvis behandlet. Det bekræftes, at arvingerne, Whitings to mindreårige børn, aldrig har fået så meget som en cent. Moderen gives lov til at forvalte sine børns tilkommende arv - men beløbet, i alt 60.000 dollars, hvortil kommer renter, kan ikke umiddelbart udbetales.

Der har været en intensiv dækning af processen, mange af Chicagos aviser har under retssagen gjort grin med kolonien, men til sidst er der samstemmende overskrifter: "Kolonien har vundet!" Sejren er nu ikke total, for koloniens økonomiske situation er - både i Jerusalem og Chicago - fortsat katastrofal. På dette punkt er Merrills oplysninger rigtige, og denne side af sagen prøver Anna Spafford da heller ikke at bestride. Anna Spafford og hendes gruppe har været borte fra kolonien i mere end et halvt år - et par af de øvrige medlemmer endda endnu længere - , og de bor under opholdet i et forfaldent rækkehus i hendes gamle kvarter i Lake View. Huset er lille og uden ret mange faciliteter, og som ugerne og månederne går, bliver det vanskeligere og vanskeligere at skaffe penge til de daglige fornødenheder. Et yderligere problem opstår, da sundhedsmyndighederne truer med at sætte dem på gaden på grund af de trange forhold og manglende sanitære installationer.

Når gruppen bliver boende i Chicago i tiden efter retssagens afslutning, er det sikkert i håb om at skaffe nye medlemmer til kolonien. Anna Spafford søger at knytte forbindelser til ind-

flydelsesrige, filantropiske og religiøst liberale kredse i Chicago - bl.a. for at skabe mulighed for turistbesøg, som kan give kolonien et nyt økonomisk grundlag. Retssagen har hjulpet hende på det moralske og religiøse plan, men kun indirekte givet muligheder for at løse koloniens finansielle nødsituation.

Mange mennesker har med interesse fulgt retssagen mod den amerikanske koloni i aviserne, blandt andre en lille gruppe svenskere. En lille svensk menighed, der holder til i den sydlige del af Chicago.

KAPITEL 6

OLOF HENRIK LARSSON

Lederen af den svenske menighed i Chicago hedder Olof Henrik Larsson. Han stammer fra Grundsund, et lille fiskersamfund i Bohusläns skærgård på den svenske vestkyst. Han er født i 1842,

samme år som Anna Spafford. Han er af middelhøjde, men på grund af sine usædvanligt brede skuldre giver han indtryk af at være undersætsig. Hans kropsbygning vidner om stor fysisk styrke, og han har beslutsomme træk. Hans blå øjne giver et tillidvækkende indtryk.

Han har været fisker ligesom sin far og farfar og boet sammen med sin forældre i et lille hus i udkanten af Grundsund. Da han er i tyverne, dør begge hans forældre inden for et år, og i sin ensomhed rammes han af en stærk udlængsel. I mange år havde han læst om fremmede lande og haft en drøm om at stå til søs. Nu omsætter han drømmen til virkelighed, lægger op som fisker og går på navigationsskole. Et brev fra en ven, der er udvandret til Amerika, får Larsson til at rejse ud.

Turen kommer dog ikke til at gå direkte til USA, Olof Henrik Larsson kommer først til Liverpool, og her bliver han et stykke tid som arbejder på et skibsværft. Men det er kun en mellemstation, i september 1869 ankommer han til Boston. Han er 27 år.

En dag spørger en mand på det pensionat, hvor han har indlogeret sig, om han vil med til et møde samme aften. Olof Henrik går med, og mødet overbeviser ham om, at han har forsømt religionen til trods for, at hans mor har opdraget ham i den strenge lutherske lære, præget af den svenske præst Henrik Schartaus vækkelsestanker. Efter mødet kommer en af de ældre hen til ham og spørger, om han er kristen. "Det troede jeg, at jeg var" svarer han, "men jeg indser nu, at jeg ikke er det."

Olof Henrik Larsson begynder nu at sejle som officer på forskellige handelsskibe. Først som førstestyrmand på indenrigsfarten på USAs østkyst, og efter et stykke tid bliver han kaptajn på en fragtbåd, der sejler på oversøiske havne.

Olof Henrik Larsson elsker sin pibe. Den har været hans faste følgesvend, når han hjemme i Bohuslän fiskede fra sin båd, talte med sine venner, eller når han sad hjemme og læste eller drømte om fremmede lande. Der er intet usædvanligt ved denne pibe, men alligevel kommer den til at spille en rolle i hans tilværelse,

for den dag Olof Henrik Larsson skiller sig af med sin pibe, indtræder der et vendepunkt i hans liv.

Spørgsmålet "er du kristen?" forfølger ham, og en nat, da han er langt ude på havet, drømmer han, at han hører en stemme, der råber til ham: "Du har nu nået dine verdslige mål, men hvordan står det til med din sjæl?" Drømmen forfølger ham, og han aner ikke sine levende råd. Han beslutter at gøre noget, og en dag kaster han sin elskede pibe og al tobakken overbord. Den pibe, der altid har beroliget ham.

En aften er han alene på dækket og beder inderligt til Gud om at vise sig vejen. Medens han beder, føler han en magt strømme igennem sig, og han tænker, at det må være Helligånden, for han har aldrig før følt en sådan styrke og glæde. Han føler, at en byrde er blevet taget fra hans skuldre, og at al tvivl er borte.

Dette bliver Olof Henrik Larssons sidste sørejse som kaptajn. Så snart han kommer i land, afleverer han sin søfartsbog, afmønstrer og begynder sit nye åndelige liv. En kort overgang knytter han sig til Metodistkirken i Chicago, men forlader den igen og hører i lang tid ikke til noget kirkesamfund.

I Metodistkirken har han imidlertid mødt landsmænd, og efter et stykke tid gifter han sig med en svensk pige, som i 1876 føder en datter, Hulda. Men lykken varer kort: da hustruen føder deres næste barn, dør både hun og barnet. Det er et alvorligt slag for Olof Henrik Larsson, som igen føler at måtte begynde forfra.

Han har evner for handel og organisation, og det leder ham til et vellønnet job hos en ejendomsmægler i det ekspanderende Chicago. Olof Henrik Larsson begynder at tjene gode penge. Efterhånden får han mange kontakter med ensomme svenskere i storbyen; mennesker, der ikke taler engelsk, og som ikke har noget åndeligt tilhørsforhold. Deres skæbne ligger ham på sinde, og han lejer et hus, hvor han kan holde møder for dem. Huset bliver livligt besøgt, og snart er det for lille. Hans stigende indtægter tillader ham at købe en grund på Chicago's Madison Avenue Hyde Park, og her lader han opføre en kirke og et tilhørende hus. Kirken bliver Olof Henrik Larssons egen, det var der ikke noget usædvanligt i på den tid. Han kalder den for Den

Svenske Evangeliske Kirke, og dens medlemmer bliver nært knyttet til den. Der dannes en menighed, som bor i huset, alle indkomster deles, og man lever som én stor familie. Olof Henrik Larsson bliver sit kirkesamfunds præst og åndelige leder, og han koncentrerer sig nu fuldt og helt om dette arbejde og forlader ejendomsmæglervirksomheden.

Olof Henrik Larsson driver sin kirke og sin menighed på 30 voksne og et antal børn fra omkring 1880 til 1896. Han har talent for at skaffe midler, og iøvrigt er der tradition for, at kirkesamfundene er yderst aktive. På grund af den konstitutionelle adskillelse mellem stat og kirke er der ikke noget, der hedder offentlig støtte til kirkerne og deres religiøse virksomhed. Som et resultat af denne begrænsning blomstrer trossamfundenes prædikantseminarier, studiekredse, søndagsskoler, ungdomsvirksomhed o.m.a.

Der er lavkonjunktur i 1890ernes Amerika. Starten af årtiet er præget af landbrugs- og valutakrise. Krisen kulminerer med en reel depression i 1893, da kornpriserne falder, en lang række store virksomheder går konkurs, og flere banker må lukke. Alligevel klarer Larssons menighed alle økonomiske vanskeligheder, fællesskabet blandt medlemmerne er stærkt. Når dagens arbejde er slut, mødes de til bøn og sang med Olof Henrik Larsson som leder af den store familie.

En søndag morgen i slutningen af 1880erne indfinder en fremmed kvinde sig i Larssons kirke, og efter gudstjenesten byder Olof Henrik Larsson hende velkommen.

Hun hedder Mathilda Helgsten og er datter af smeden i Lindesnäs, Nås sogn i Dalarna. Hun er kommet fra Sverige for at passe børn for sin gifte søster Annie, der er rekonvalescent efter lang tids sygdom. Men Mathilda føler sig ensom i sit nye land og savner sine venner og slægtninge derhjemme. Da Annie fornemmer, hvordan det er fat med søsteren, fortæller hun hende om Larsson-gruppen; hun regner med, at søsteren dér kan finde venner, som kan hjælpe hende ud af ensomheden.

Mathilda Helgsten er dybt religiøs og har ofte deltaget i vækkelsesmøder hjemme i Sverige. Hendes mor var fribaptist,

hvorimod hendes far var dybt skeptisk over for religiøse bevægelser. Da Mathilda nu hører Larsson prædike, kommer der igen fred i hendes sind. Inden der er gået en uge, er hun indtrådt i Larssons forsamling.

Olof Henrik Larsson fatter interesse for den nyankomne, og en dag går han uden videre hen til hende og siger: "Mathilda, det er blevet mig åbenbaret, at vi skal gifte os." Med sin bly og tilbageholdende natur har Mathilda næret agtelse og dyb ærbødighed for prædikanten, men ikke mere. Hun overvældes over at skulle være så privilegeret at blive udvalgt som hans hustru. Hun giver ham ufortøvet sit ja.

De gifter sig, og aldrig har Mathilda drømt om at skulle blive så lykkelig. Ikke alene har hun fundet en åndelig glæde, men hendes kærlighed og respekt for manden vokser for hver dag. Og Olof Henrik Larsson viser sin hengivenhed over for sin nye kone. "Jeg har udvalgt dig blandt alle," siger han, "kald mig Henry." Men det kan hun nu ikke få sig selv til. Hun siger Larsson.

Nogle måneder senere får Lisslasses Karin, en af menighedens søstre, en kaldelse om at rejse til Sverige for at lade slægtninge og venner hjemme i Nås få noget at vide om menigheden i Chicago. Hun foreslår Mathilda, at de to skal tage hjem sammen, og Larsson bifalder ideen: "Ja, det vil være godt, hvis du rejser og forkynder dem vor tro."

Lisslasses Karin er en dygtig prædikant med et fredeligt budskab, og i Nås prædiker hun flittigt og fortæller samtidig om Den svenske Kirke i Chicago.

I efteråret 1889 slutter Olof Henrik Larsson sig uventet til dem i Nås for at forkynde evangeliet i det lille sogn. Olof Henrik Larsson holder omgående en række hårdtslående vækkelsesprædikener, som gør stort indtryk på sognets beboere. Men det viser sig vanskeligt at finde husly til ham, for Mathildas far, smeden i Lindesnäs, vil ikke huse personer, der prædiker nye religiøse tanker. Så må Lisslasses Karins mor, som er enke, lægge hus til. Og dér bliver det hurtigt trangt, så meget mere som Larsson holder vækkelsesmøder i huset. Han er nemlig på grund af sin grove fremfærd på talerstolen hurtigt

blevet nægtet adgang til flere af missionshusene og er derfor henvist til at prædike på de større gårde og på sognets skole.

Larssons forkyndelse er fordømmende. Mange kommer til at hade ham, og ofte må hans møder afbrydes, når der bliver kastet sten gennem ruderne, - men det opildner kun Larsson yderligere. Han taler på en måde, der skaber angst og splid. En tilhører fortæller: *Han kom mager og mørk, med brændende øjne og begyndte at prædike i missionshuset. Det varede ikke længe, for det blev klart, at det ikke var Karins fredslære, som forkyndtes. Den nye prædikant forklarede, at hans lille skare var den af Gud udvalgte. De, der tilhørte missionsforeningen, ville ryge lige i helvede, når Guds dom nåede Nås.*

Og en anden husker:

Han råbte med profeten: "En løgnens ånd er faret i alle dine profeters mund, og jeg alene er Herrens profet". Han havde et betvingende blik, han var stærk og han kunne være brutal.

Brutaliteten træder frem i følgende historie: En dag kom Larsson gående over broen over Västerdals-elven, der løber igennem Nås. Her mødte han en lille dreng og spurgte ham, hvor han var på vej hen. "Jeg er på vej i skole", svarede drengen. "Nej, du er ej, du er på vej til helvede", brølede Larsson.

Larssons påståede forbindelse med overnaturlige kræfter ligger bag en anden historie fra samme elvbro: En dag, da Larsson kom gående over broen, sad nogle drenge på broens rækværk. Da Larsson gik forbi, råbte de hånlige ord efter ham. Et øjeblik efter brød rækværket sammen.

De to historier er skræmmebilleder. Men der er også positive reaktioner. En dag, da Maria Lund fra Mora er i Nås, hører hun, at en svensk-amerikansk gendøber skal prædike på Tipersgården om aftenen. Hun kommer ind i den tætpakkede stue, hvor Larsson prædiker. Det gør han godt, synes hun, og han synger også godt:

Med sin kraftfulde sømandsskikkelse og sine glødende øjne virkede han på en måde imponerende. Lisslasses Karin indledte bagefter en venlig samtale med mig, og hun bad mig være velkommen til et møde, som den følgende dag skulle holdes i hendes hjem. Lisslasses Karin havde i flere år været barneplejerske i

amerikanske millionærfamilier, og hun virkede ikke bare venlig, men også mere kultiveret end de fleste i hendes omgivelser.

Da Maria Lund næste dag går til mødet sammen med en veninde, sker der et vendepunkt i hendes liv: "Vi bøjede knæ for Larssons vækkelsesord. Vi blev natten over og blev knyttet til den larssonianske forsamling."

Olof Henrik Larsson bliver skyld i, at Nås sogn splittes. I løbet af de to år han er i Nås - fra efteråret 1889 til sommeren 1891 skaber han sin egen larssonianske bevægelse, som er stærkt fordømmende, og som ikke just skaber glæde. Alligevel sidder vækkelsestanker på denne tid så dybt i mange mennesker, at hver gang en ny vækkelsesprædikant dukker op, modtages han med entusiasme. Det sker også mange steder for Larsson.

Han er eskatologisk i sin forkyndelse, taler om dommen på den yderste dag, som snart vil komme. Han betoner igen og igen, at de, der ikke slutter sig til ham, for evigt er fortabt og for altid må svømme i Helvedes svovlfloder - mens de, der går over til ham, får Guds belønning. Belønningen bliver tildelt dem i den salige stund, når Messias kommer ned fra himlen og sætter sin fod på Oliebjerget i Jerusalem. Budskabet, som fremsættes vedholdende og med stor kraft, gør indtryk på mange af Nåsboenderne.

En episode lægger dog til Larssons dårlige omdømme. I sommeren 1890 føder Mathilda en pige. Efter et par måneder bliver den lille syg, og Mathilda vil tilkalde læge. Larsson siger imidlertid, at han vil bede til Gud om at gøre pigen rask, og selvom Mathilda fortsat gerne vil have læge, holder Larsson på sit. Trods bønner dør barnet i oktober. Det vækker forargelse i sognet, at ikke blot er barnet udøbt og afskåret fra lægehjælp, men forældrene nægter det tilmed en behørig begravelse. I *Nås Döds- och Begravningsbok 1890* findes et notat om sagen: "Forældrene, som opgiver at tilhøre fremmed religionsbekendelse, nægtede at lade barnet jordfæste på lovmæssig vis. De gravede det selv ned, efter at barnet var blevet besigtiget af en offentlig myndighed."

Denne hændelse giver Larsson problemer i forhold til den svenske statskirke, som lægger afstand til ham. Sognepræsten er i

forvejen fjendtligt stemt over for vækkelsesbevægelser, og Larssons ukristelige handling medfører fordømmelse. I sine vækkelsesprædikener henvender Larsson sig derfor mere og mere til fribaptisterne, hvis medlemmer da også viser ham positiv interesse. I hvert fald i begyndelsen, for snart opstår der konkurrence mellem fribaptisterne og larssonianerne. I pinsen 1890 kulminerer striden, og fribaptisterne udelukker 10 af Larssons sympatisører, endvidere forbyder de Larsson at prædike i deres kapel. De bryder sig ikke om Larssons tale om arvesynd, Guds vrede, forsoning - og så er der uenigheden om dåben. Baptisterne døber folk ved at nedsænke dem helt i vand - om vinteren døber man i isvåger -, hvorimod Larsson nøjes med at dyppe folks hoveder - det er jo der, det onde sidder -indendørs i et kar med vand.

Lisslasses Karin forsøger at undgå splittelsen med fribaptisterne og skriver til deres leder, Myr Halvar. Men hun er så sikker på sin egen sags retfærdighed, at hvad der er ment som en udstrakt hånd mere ligner en knytnæve:

Kan du overhovedet ikke forstå, at vi kunne sammenligne jer med jøderne sådan som også I jeres virksomhed søgte at takkes Gud? Vi kunne også sige, at hvis I kender Gud og hans ånd, så kender I også os, hans ringe lemmer, og den ånd som taler i Larsson, og skulle gerne høre ham. Når nu Gud har sendt ham hid og tilbyder jer hjælp og I fortsat forsmår den, hvordan skulle I da forsvare jer, når I ser jert arbejde og den grund I bygger på, ramle omkuld? Kunne I undskylde jer med, at I ikke vidste bedre?

Myr Halvar er på det tidspunkt en gammel og syg mand, som dårligt kan tage til genmæle. Larsson har opsøgt ham og hans familie flere gange og er gået strengt i rette med deres vildfarelse, en gang er han blevet så vred, at han har knyttet næven imod Myr Halvar og råbt: "I ryger til helvede, du selv, Kirsti, Helge og hele bundtet!"

Der bliver ingen forsoning med fribaptisterne, men det betyder mindre, for det er alligevel derfra, størstedelen af medlemmerne i Larssons nye menighed kommer. Baptisterne er ofte de letteste at hverve til nye bevægelser; det er folk, der allerede én gang

har forladt deres fædrene tro. En af baptisterne, bonden Josef Lars Larsson, spørger, hvorfor man ikke skulle følge det højere lys, som Olof Henrik Larsson repræsenterer. Der er et halvthundrede personer i Nås, som følger lyset og bliver medlemmer af Olof Henrik Larssons menighed.

I august 1891 vender ægteparret Larsson tilbage til Chicago sammen med Lisslasses Karin og hendes mor Anna Larsson. Samtidig udvandrer Maria Lund, mens hendes veninde Karin Smidt allerede er draget i forvejen; det er de to piger, der har hørt Larsson prædike på Tipersgården og øjeblikkeligt følte vækkelsen. Olof Henrik Larsson er formentlig godt tilfreds med, at kun et par stykker er taget med til Chicago, hans vækkelsesprædikener har ikke haft til formål at hverve emigranter, men at skabe en søstermenighed i Nås. Ved sin afrejse overlader han ledelsen af sin nye menighed til Tipers Lars Larsson, overhovedet i den familie, som anses for sognets førende, samt til Gästgiver Mats Matsson, som også ejer en gård i Nås.

I de følgende år falder en del af medlemmerne i Nås fra, og i 1896 er der kun omkring tredive tilbage. Larsson holder kontakten med menigheden ved lige gennem breve, som hæftes sammen og læses af nåsbønderne som apostlenes skrifter de tidlige kristne menigheder til fælles opbyggelse. Dog er det ikke så let at overføre ideen om det totale ejendomsfællesskab til menigheden i Nås, - selvom Josefs Lars Larsson fortæller, at man begyndte at låne penge ud uden kvittering og uden rente til de brødre, som havde brug for det.

KAPITEL 7

VÆKKELSE I NÅS

Nås er et lille sogn i Kopparbergs Län i Mellemsverige. Det ligger cirka 60 km vest for byerne Borlänge og Falun i området Bergslagen. Fra 1870 til 1930erne bor der omkring 3000 i sognet, i dag henved det dobbelte. Sognet har traditionelt ernæret sig ved skovbrug og landbrug, og bønderne har været selvstændige og selvforsynende. De fleste har haft tilstrækkeligt med ressourcer fra deres marker og enge, skoven og Västerdalselven. I løbet af 1800tallet sker der en ændring i erhvervsstrukturen: industrialiseringen slår for alvor igennem i Sverige, og minedriftens betydning øges. Bergslagen er rigt på jernmalm og kobber, og mineselskaberne får stor indflydelse i området. Mineselskabet Stora Kopparbergs Bergslag A/S opkøber landbrugsjord og skov og ejer i sidste halvdel af 1800tallet 2/3 af skovarealet og halvdelen af landbrugsjorden. Det får i nogen grad bondesamfundets stabilitet til at vakle, da mange af de mindre bønder overgår til lønarbejde fra mineselskabet.

Der synes på den tid ikke at være nogen ende på den industrielle fremgang. I Lindesnäs syd for Nås er der mulighed for at udnytte vandkraft, og her bliver der anlagt et stort valseværk og en lancashiresmedje, og man planlægger endda at anlægge højovne og jernbane til transport af de tunge emner.

Så vender billedet pludseligt. Der er slået for store brød op. Det viser sig ikke at være lønsomt at drive de store smedjer, og alt bliver lukket. I 1895 er det forbi, og det lille samfund står igen foran en ændring; forventningerne holdt ikke stik, og nu må arbejdsstyrken af tidligere bønder flyttes andre steder hen, hvor minedriften er rentabel.

Det er i denne periode, at de to største vækkelsesbevægelser optræder i Nås: fribaptisterne og larssonianerne.

Nås er ikke ganske ukendt med vækkelsesbevægelser. Sveriges store folkevækkelse i 1800tallet når lidt efter midten af århundredet til Bergslagen og Nås. Der kommer tilrejsende vækkelsesprædikanter, mest fra omegnen, og hurtigt deler sognet

sig i tilhængere og modstandere af det nye. I 1863 dannes Nås Missionsforening af en folkeskolelærer Falk, som mest ser det som sin opgave at omdele opbyggelige skrifter. Missionsforeningen kommer i konflikt med den etablerede statskirke, en strid der kulminerer, da der kort efter tiltræder en præst, som er stærk tilhænger af tidens strengt kirkelige schartauanske bevægelse og derfor modstander af alle frikirkelige ideer. Han sætter sig imod missionens udbredelse og prøver at hindre alle møder. Hans forsøg får modsatrettet effekt: befolkningens interesse for det nye øges, og man søger i stedet sammen og holder mission i hjemmene og på gårdene. I 1874 bygges der et missionshus i Nås, og så optrappes stridighederne.

Et vigtigt punkt for vækkelsesbevægelsen er at få lov til at uddele nadveren under missionsmøderne. Det er kirken selvsagt imod. Det er også forbudt efter svensk kirkelov. Med bekymring må kirken se på, at "druk, hor og løgn trives i sognet, og at sognebørnene går direkte fra usædelighed til nadver og tilbage igen". Umoralen er høj i disse år, rapporterer sognepræsterne mellem 1860 og 1880.

Parallelt med den religiøse mobilisering går emigrationsbølgen over Skandinavien. Fra midten af 1800tallet og århundredet ud udvandrer 40% af Nås' befolkning. I midten af 1880erne emigrerer flere unge piger til Chicago, blandt dem Mathilda Helgsten. Hun knytter forbindelsen mellem Chicago og Nås, som får et afgørende udslag, da Olof Henrik Larsson, som Mathilda gifter sig med i Chicago i 1888, dukker op i Nås i efteråret 1889 og begynder sine fordømmende forkyndelser.

Olof Henrik Larsson prædiker *parusien*, dvs. overbevisningen om, at Jesus vender tilbage til jorden. Det tror Spaffords også på. Begges tillid til, at dette vil ske, kan komme fra de samme kilder, nemlig fra Dwight L. Moody i Chicago og fra en på den tid kendt svensk eskatologisk missionær, Fredrik Fransson.

Fransson er født i Nora i Bergslagsområdet i 1852. Han udvandrer som 17årig til Amerika og bliver i løbet af 1870erne elev af Moody. Her lærer han vækkelsesprædikanternes metoder, og han får snart et navn flere steder i verden. Fransson rejser flittigt i

mange lande - kommer også til Sverige - og får mange tilhængere gennem sine forkyndelser om Messias' komme. Han er gennem indviklede beregninger nået frem til, at Jesus vender tilbage til jorden ved påsketid 1897. Det afgørende i hans forkyndelse er, at nu gælder det om at skynde sig, valget står imellem salighed og evig fortabelse. Hvis ikke man senest ved påsketid 1897 har valgt den rette side, kommer dommen: evigt ophold i Helvede uden nogen mulighed for frelse.

Franssons resultater fremkommer i bogen "Himmeluret", hvor han i vækkelsens karakteristiske stil henvender sig til sine læsere:

...må det blive jer klart, hvordan det nu lakker mod enden... gnid søvnen ud af øjnene, tænd lampen, se nøje på uret, slå derfor op i din egen Bibel og understreg alle de steder, som jeg anfører, og du vil snart få både forstand på Himmeluret og indse, at det er på tide at stige op!

Franssons bevisførelse er nærmest matematiske beregninger, især baseret på tekster i Åbenbaringens Bog, Daniels Bog og Mosebøgerne. Forudsætningen for det hele er prædestinationen: at Gud har planlagt alt fra begyndelsen, Han ved, hvordan alting skal ske og kender historiens gang.

Moody holder i 1881 en stor profetisk konference i Chicago, hvor Fransson taler om sit himmelur. Moody viser nok interesse for parusien, men ikke for de nøjagtige tidsangivelser. Olof Henrik Larsson deltager ikke i konferencen, men med den store opmærksomhed, som Franssons indlæg får, er det højst sandsynligt, at Larsson får kendskab til de eskatologiske beregninger.

Fransson holder vækkelsestaler i hele Skandinavien. Han bliver dog udvist af Danmark i 1885 efter at have beskadiget en syv kvindes arm, da han forsøgte at helbrede den gennem bøn! Men i Uppsala, Falun, Norrköping og flere andre svenske byer får han en stormende modtagelse. Han danner menigheder, der slår sig sammen i missionsforbund. Og bønderne i Nås hører utvivlsomt om Franssons virksomhed og påvirkes måske af tankerne om den yderste dag, om verdens undergang, Messias' tilbagekomst og Tusindårsrigets komme. Altsammen spørgsmål om liv og død og frelse. Disse

tanker skaber splittelse, ja, opbrud i det lille sogn - men også grobund for "det højere lys".

KAPITEL 8

EN SKÆBNEVANGER ALLIANCE

I løbet af eftersommeren 1895 er retssagen mod Spaffords i Chicago's Probate Court afsluttet. Aviserne har dækket sagen fyldigt og blandt dem, der har fulgt forløbet, er Olof Henrik Larssons medlemmer af Den Svenske Evangeliske Kirke. De synes, at der er flere lighedspunkter mellem deres egen og koloniens tro. En veninde til Mathilda Larsson kan fortælle mere om gruppen, blandt andet at de bor under dårlige forhold og har økonomiske problemer. Veninden fortæller om amerikanernes leder, Anna Spafford, at hun er en vidunderlig kvinde med en uimodståelig udstråling, og at hun får magt over dem, der træffer hende.

Den følgende søndag besøger svenskerne den amerikanske gruppe. Larssonianerne bliver godt modtaget og lytter til Anna Spaffords stærke og kærlige udlægning af dagens tekst. Derefter bydes de på frokost; og svenskerne gengælder gæstfriheden med en invitation til Larssons kirke den næste søndag. En af larssonianerne kan bekræfte Mathilda Larssons veninde i hendes beskrivelse af Anna Spafford:

En yndigere og mere charmerende kvinde havde de aldrig set. Hun havde store blå øjne og sit hvide hår sat op på hovedet, som det nu var moderne. Hendes ansigtstræk havde måske ikke den største tiltrækning, men hendes charme og behagelige væsen gjorde hende afholdt af alle.

Amerikanernes besøg i Larssons kirke søndagen efter skal vise sig at blive afgørende for begge de religiøse grupper. Mathilda viser rundt i de nette og store rum, og da de kommer til kirkesalen på første sal, hvor Larsson står ved talerstolen og venter på dem, lyser Anna Spafford op i glæde: "Dette er det rum," siger hun, "som jeg har fået budskab om". Hun fortæller, at hun før afrejsen fra Jerusalem har modtaget et guddommeligt budskab om, at hun skal træffe nogle brødre og søstre i Chicago. Efter ankomsten til Chicago har hun fået yderligere et budskab: "Jeg vil vise dig et møbleret, øverste rum".

Anna Spaffords karismatiske væsen rammer den svenske menighed med en voldsom kraft. Hun fortæller om sit liv, blandt andet om Ville du Havres forlis, hvor hun fik et budskab om, at hun blev

skånet, fordi hun skulle fuldføre en kaldelse. Videre fortæller hun om sit arbejde med at gennemføre denne kaldelse i Jerusalem, som "skal trone i tryghed". Hun slutter med at oplyse, at de er i svær økonomisk nød, og at Chicagos myndigheder forlanger, at gruppen opløses, medmindre de omgående finder en bopæl med bedre hygiejniske forhold.

Olof Henrik Larsson ser hurtigt, hvor det bærer hen. Han ved også fra pressens referater af retssagen, at økonomien i den amerikanske koloni i Jerusalem er mindst lige så dårlig som i Spafford-fraktionen i Chicago. Den svenske menighed diskuterer indgående, hvad de bør gøre. Med deres religiøse og sociale indstilling har valget næppe været vanskeligt, og efter nogen rådslagning er der flertal for, at amerikanerne skal tilbydes at slutte sig til Larssons kirke. Svenskerne har plads nok og ingen økonomiske problemer.

Den amerikanske gruppe slår omgående til. Den er i mellemtiden vokset betydeligt, blandt andet ved tilkomsten af en gruppe bønder fra Kansas, og udgør nu omkring 30 personer. I slutningen af november 1895 flytter de ind i Larssons kirke på Madison Avenue. På det tidspunkt er de så fattige, at kun kvinder og børn kan tage sporbussen, hvorimod mændene må komme til fods, slæbende på de fælles ejendele.

Allerede den første aften tager Anna Spafford den bog frem, som hun noterer alle sine guddommelige budskaber ned i, og siger, at "Gud har forudbestemt, at de skulle mødes, og nu har de set dette gå i opfyldelse". Også morgenbønnen ledes snart af hende, og i løbet af forbløffende kort tid har hun skubbet Olof Henrik Larsson godt i baggrunden. Under en morgenandagt kort efter bruger Anna Spafford den beretning fra Bibelen, som hun skal gentage igen og igen: "Johannes Døberen kom først, men han måtte trække sig tilbage for det klarere lys". Det hensætter den svenske menighed - også Larsson - i dybe tanker. Måske skal han træde tilbage fra lederrollen?

De to grupper har mange fælles synspunkter, blandt andet tanken om den totale fælles ejendomsret. På det religiøse plan er de enige om at tro på Messias' snarlige genkomst og på

Tusindårsriget. Men Larsson er langt snævrere i sit religiøse udtryk, fordømmende som han er; helvede og fortabelse spiller en stor rolle hos ham. Han er mere primitiv i sit udtryk og ikke så begavet som Anna Spafford. Heller ikke så snedig. Han kan ikke stille noget op over for Anna Spaffords større smidighed og bredere opfattelse; og så har hun den udstråling, som Larsson savner.

Anna Spafford bruger hensynsløst alle sine muligheder for at sikre sig den permanente magt. Hun har en verdensdames manerer, og hun har den følelse af selvværd, som en netop vunden retssag naturligt giver. Og først og fremmest modtager hun guddommelige budskaber. Hun får *guidance* fra oven, som hun generøst viderebringer til sine omgivelser. Hendes mystiske kraft tryllebinder alle. Allerede her, i Chicago, mister Larsson i realiteten sin lederpost. Indkvarteringen af de 30 amerikanerne i den svenske kirke er en stor økonomisk belastning for larssonianerne, og det er klart, at ordningen må være midlertidig. Problemet løser sig ved, at Anna Spafford en aften tager sin "budskabsbog" frem og fortæller, at Gud har sagt til hende, at de to grupper skal forenes. Meddelelsen modtages med begejstring af de fleste. Blandt tvivlerne er Olof Henrik Larsson, som har svært ved at acceptere, at dette skal være Guds mening med ham. For foreningen af de to grupper indebærer, at de alle skal rejse til den amerikanske koloni i Jerusalem, og at han skal opgive alt, hvad han har bygget op her i Chicago.

Anna Spafford taler snart åbent om, hvordan de kan bruge de penge, der kommer til veje, når Larssons kirke sælges. De fleste af svenskerne er på hendes side, Olof Henrik Larsson er efterhånden helt marginaliseret, selvom han stadig forestår evangelielæsningen. Sammenligningen mellem Johannes Døberen og Larsson bider sig fast i svenskerne, og flere af dem vender sig endog mod ham og beskylder ham for at have været for hård. Han tager, formentlig overraskende for dem, føjeligt imod kritikken og beder sin menighed tilgive sig. En aften rejser Anna Spafford sig og overtager mødet for Larsson. Hun siger, at Gud har vist hende, at de fleste her i Madison Avenue er parat til at

følge amerikanerne til Jerusalem og dér i fællesskab afvente Jesu genkomst. Det eneste, der mangler i gennemførelsen af denne beslutning, er Olof Henriks Larssons accept til at sælge kirken og ejendommen. Det vil rejse den tilstrækkelige kapital til at rejse og derefter at købe et nyt hus til den nye, store gruppe i Jerusalem. Anna Spafford spørger menigheden, om der er enighed om, at Olof Henrik skal sælge, så at de alle kan tage til Jerusalem. Et bragende halleluja lyder til svar, ingen tør gå imod Guds vilje. Olof Henrik Larsson forsøger at protestere, men bliver nedstemt. Han har intet valg. Han tør ikke løbe an på, at der skal ske et stemningsskift i kølvandet på de psykiske spændinger, der trods alt kan opstå i gruppen som følge af de opståede boligmæssige og økonomiske problemer. Han har hverken tid eller råd til tålmodighed. Han siger tøvende ja.

Larsson accepterer et tilbud på ejendommen på 20.000 dollars. Køberen er en metodistmenighed, og det aftales, at en del af købesummen skal erlægges kontant, resten skal deponeres hos den berigtigende advokat, når handelen er afsluttet.

Afrejsen fastsættes til den 5. marts 1896. Men i februar gør Larsson et sidste desperat forsøg på at bevare sin position som leder. I hemmelighed skriver han til sin menighed i Nås, den menighed, som han løbende har skrevet breve til i de næsten fem år, der er gået, siden han forlod Sverige. Han adresserer brevet til Tipers Lars Larsson og Gästgivar Mats Matsson. De har allerede fra ham hørt om situationen i Chicago, også om Spaffordgruppens indflytning, og nu foreslår han dem at komme med til Jerusalem. Måske sætter han nåsbønderne Messias' komme i udsigt, måske Tusindårsriget, men i hvert fald får de et tilbud om at slutte sig til Anna Spaffords og hans svensk-amerikanske gruppe, når deres skib undervejs til Jerusalem vil anløbe engelsk havn. Det vil ske en gang i løbet af marts 1896.

Larssons forslag er helt uigennemtænkt. Han beder i sit brev om, at bønderne i Nås på mindre end en måned skal afhænde al deres faste ejendom, pakke deres ejendele og tage af sted. Det kan næsten kun tages som udtryk for han har mistet ethvert overblik over situationen. Han har en forestilling om, at de

svenske grupper fra Chicago og Nås i forening kan skabe sig en fortrinsstilling i kolonien i kraft af deres majoritet, og at Anna Spafford derefter vil blive tvunget til at afgive lederrollen til Larsson. Nåsbønderne bliver da heller ikke klar til at rejse i marts. Men brevet vækker stor opstandelse i Nås, og flere af de svenske bønder begynder at træffe praktiske forberedelser og at stemme deres sind mod Det hellige Land.

Imens arbejdes der i Chicago på at forberede rejsen. Udbetalingen til Larssons kirke er kommet. Provenuet ved salget skal i første række bruges til rejseomkostninger, både larssonianernes og Spafford-gruppens. Omkring 70 personer skal afsted, heraf cirka 40 fra Spaffordgruppen, som under opholdet i Chicago har fået en betragtelig tilvækst fra amerikanske familier fra flere stater, omkring en tredjedel er børn. De lejer et mindre fartøj, som tager dem fra New York til Liverpool. Herfra prøver de at finde skibslejlighed til Jaffa, men det tager en ugestid at finde et skib, som sejler direkte. De fleste skibe anløber normalt Alexandria på vejen, men da der er udbrudt pest der, afventer emigranterne et skib, som ikke anløber den egyptiske by. De må derfor tage til takke med, hvad der viser sig af skibslejlighed, og det skib, som de rejser med, viser sig at have dårlig forplejning. Ydermere plages de af dårligt vejr.

En af emigranterne når ikke frem til den nye tilværelse i Jerusalem. Mathildas bror, Carl-John Helgsten, som i USA har taget navnet Charley Stone, bliver alvorligt syg på rejsen og mister bevidstheden. Da Anna Spafford hører om det, siger hun, at hun har fået budskab om, at han ikke bliver rask mere. Charley Stone dør dagen efter gruppens ankomst til Jerusalem.

På Jerusalems jernbanestation venter en lille gruppe amerikanere for at byde Anna Spafford og hendes nye store familie velkommen. Hun har skrevet til Jerusalem og fortalt, hvor lykkeligt alting har maget sig, og hvordan hendes budskaber er blevet til virkelighed.

Gruppen er øget med omkring 300%. Det hus, som amerikanerne hidtil har boet i inden for Damaskusporten, kan ikke rumme så

mange mennesker. Det er et dejligt, velbeliggende hus med god udsigt, men der er trangt, også selvom man har lejet et nabohus. Gruppen må sove på madrasser på gulve og borde i alle rum. Situationen er ikke holdbar.

De ser sig med det samme om efter en bolig, som kan rumme dem alle. Et stykke uden for bymuren, tæt ved vejen til Nablus, ligger der en stor, ældre bygning, som tilhører en fornem palæstinensisk familie. Huset er blevet bygget af afdøde effendi Al Husseini og har huset ham selv, hans tre hustruer samt slægtninge og tjenestefolk. Da en fjerde hustru er kommet til, har han bygget en fløj til, den får senere navnet "den svenske koloni". Huset har netop den størrelse, som kolonien har brug for, det har 25 rum, hvoraf de 14 er soveværelser. Husseini-familien er glad for at kunne leje ejendommen ud til amerikanerne, som i arabernes øjne er sympatiske og ordentlige folk. Gruppen flytter omgående ind. Huset er ret forfaldent, og der er en del reparationsarbejde at udføre, inden det er rigtigt beboeligt. En stor fordel er det, at huset er opdelt i forskellige fløje, for det betyder, at man let kan opdele beboerne efter køn. Cølibatet gælder også for de nye medlemmer af kolonien.

Alle i den nye koloni taler engelsk, og det bliver koloniens sprog. Anna Spafford leder møderne, og Olof Henrik Larsson fungerer i en kort periode som hendes hjælper, men det stopper, da broder Jacob Eliahu træder ind som hendes assistent. Anna Spafford beder alle om at kalde sig "moder" og sender hermed det klare budskab, at der uomtvisteligt kun er én leder af kolonien. Som et synligt tegn på sin position indretter hun det store rum, som har været den tidligere ejers soveværelse, til sit.

En dag kommer der brev fra Nås. Al post passerer Anna Spafford, og under aftensmåltidet giver hun brevet til Larsson, som det er adresseret til, og beder ham om at læse brevet højt. Det indeholder en uforbeholden tilslutning fra nåsbønderne til Larssons idé om at komme ned til Det hellige Land så hurtigt som muligt. De skriver, at de er i færd med at sælge deres ejendomme og vil slutte sig til den amerikanske koloni i Jerusalem.

Reaktionen i den svensk-amerikanske gruppe er spontan: alle bryder ud i glædesråb over dette udslag af Guds vilje.

KAPITEL 9

NÅSBØNDERNES UDREJSE TIL JERUSALEM

Den spontane glæde, som nåsbøndernes brev vækker i kolonien, afløses hos Anna Spafford snart af andre følelser. Hun har ikke været klar over, at Larsson i februar skrev til sin søstermenighed i Nås og opfordrede den til at sælge gårdene og derefter i Liverpool slutte sig til emigrantgruppen på dens rejse til Jerusalem. Det kan dårligt undgå at pikere hende. Hvad mere er: det vil nærmest blive uoverskueligt for kolonien pludselig at skulle tage imod et ukendt, måske stort, antal svenske bønder. Kolonien er netop flyttet ind i et nyt hus, som i størrelse passer til dens nuværende antal medlemmer. Hvad skal de stille op, hvis kolonien pludselig bliver dobbelt så stor? Og hvordan vil magtbalancen i kolonien blive, hvis svenskerne i antal bliver helt dominerende?

Vi kender ikke Anna Spaffords tanker oven på brevet fra Nås. Men det virker sandsynligt, at hun har gjort sig bekymringer af den art. I løbet af maj 1896 modtager bønderne i Nås en nedslående svarbrev fra kolonien. Det er skrevet af Larsson, men sikkert med ført hånd - Anna Spafford har dikteret indholdet. I brevet til nåsbønderne står der direkte, at det er bedst, at de bliver, hvor de er.

Men Anna Spafford er fra nåsbøndernes brev vidende om, at flere af dem allerede har truffet omfattende forberedelser til rejsen, og derfor kan hun langtfra være sikker på, at et brev til dem vil få den ønskede virkning. Hun beder derfor Larsson om ufortøvet at rejse til Nås. Men hun er klar over, at hun ikke kan stole på ham. Larsson vil gøre alt for at genvinde sit tabte lederskab, og Anna Spafford kan risikere, at han med nåsbøndernes hjælp vil gennemføre et kup i kolonien. Derfor gør Anna Spafford det helt umisforståeligt for ham, at hans opgave i Nås er at begrænse udvandringen til det mindst mulige antal. Han skal også sikre, at ingen ubemidlede personer kommer ned til kolonien. Og endelig sætter hun trumf på ved at træffe en forholdsregel, som skal sikre hende imod illoyalitet: hun beder Jacob Eliahu om at rejse med til Sverige. Ham udstyrer hun med alle beføjelser til at repræsentere kolonien.

I slutningen af maj når de to mænd frem. Broder Jacob vinder hurtigt bøndernes tillid, han lærer sig snart lidt svensk og kan hjælpe til overalt. Jacob prøver behændigt at tale folk fra at udvandre. Han fremhæver det svenske samfund og det herlige klima og sætter det op over for Jerusalems usunde klima. Det samme gør - formentlig mindre elegant - Larsson, men begge uden held, for, som Anna Spaffords datter Bertha senere skriver: "Disse kære mennesker var så optændte og ivrige efter at komme til Palæstina. Intet råd eller advarsel kunne få dem bort fra deres resolute målrettethed."

At Larsson nu forsøger at overtale nåsbønderne til ikke at rejse, står i skarp kontrast til hans tidligere tale til menigheden om Messias' komme og det nødvendige valg mellem Himmel og Helvede. Han bliver utroværdig, en vejrhane, man ikke kan regne med. Al den gamle tillid, som hans menighed nærede til ham, forsvinder i de få uger, han og broder Jacob opholder sig i Nås. Hvorfor taler han om klimaet, når Jesus står for at stige ned på Oliebjerget? Olof Henrik Larsson taler ikke helhjertet. For hvad er egentlig Larssons inderste hensigter på dette tidspunkt? Håber han i virkeligheden, at nåsbønderne bliver, hvor de er, så han selv kan beholde dem som sin svenske menighed, eventuelt slå sig ned i Nås?

Jacob Eliahu og Olof Henrik Larssons mission - at begrænse emigrationen - lykkes, for ved den endelige udrejse er der kun fire familier, et ægtepar og fem enkeltpersoner, der tager af sted. Følgende 37 personer drager ud: familien Möckelind med faderen Erik Ersson (45 år), hans hustru Karin (36), deres syv børn og mormoderen Brita Ersdotter (54); ægteparret Tipers med faderen Lars Larsson (53) og Karin (56) og deres to døtre Karin og Kerstin på henholdsvis 21 og 23; familien Gästgivar Mats Matsson med faderen (54), hustruen Brita (44) og deres syv børn samt Britas søster Lisslasses Karin Larsdotter (42), (medprædikanten fra Chicago syv år tidligere); enken (efter Hol Lars Larsson) Israels Brita Ersdotter (44) med fem børn, herunder Lars, som senere blev kendt som Lewis Larsson, svensk konsul i Jerusalem, og tvillingepigerne Katrina og Kristina, født uden for

ægteskab efter mandens død (med Tipers Lars som den formodede fader); det barnløse ægtepar Josefs Lars Larsson (43) og Brita (43), og endelig fem enkeltpersoner Hanses Anna Persdotter (40), Hemmings Katrina Persdotter (37), Johanna Johansdotter (35), Hollisbetes Jon Jonsson (26) og Jugas Jon Olsson (20).

Josefs Lars Larsson er den første, der får solgt sin gård. Køberen er hans svoger, og prisen er 3700 kroner. Den samlede sum ved salget af gårde og løsøre bliver 40.823 kroner, og det er først og fremmest de fire store familier Möckelinds, Gästgiver Matsson, Tipers og Hols Brita, der bidrager med pengene.

I løbet af juli afslutter man forberedelserne til udvandringen. Jacob Eliahu har stillet det som en betingelse, at folk skal have en indre kaldelse for at slutte sig til kolonien, og at de skal have helt klare økonomiske aftaler med deres tilbageblivende slægtninge. Og kun de, der selv kan betale deres rejseomkostninger, får lov at følge med. Fællesskabstanken bliver skudt til side, da det virkelig gælder. 38 personer får hos provsten udfærdiget et flyttebevis, men en af dem leverer det tilbage igen i sidste øjeblik, da han føler, at han alligevel hellere må blive hjemme og passe sin syge mor. Gruppen består herefter af 37 personer: 14 voksne mellem 35 og 56 år, 15 børn under 15 år og 8 unge mellem 17 og 26 år.

Bønderne har pakket deres store blåmalede kister med sommer- og vintertøj. Pelsforede frakker, huer med øreklapper til at beskytte mod kulden i skovene og på de isbelagte elve. De har ingen anelse om, at Jerusalems vintre som regel er varmere end Dalarnas somre.

Kvinderne pakker deres spinderokke og vævestole med de gamle spoler og skytler. Mændene pakker forskelligt slags værktøj, desuden frø, sædekorn, læggekartofler, jernplove og vognehjul.

Natten før afrejsen samles Jerusalemsfarerne på Tipers Lars Larssons gård, og om morgenen den 23. juli 1896 kører en karavane af 12 hestevogne ud fra gården. Slægtninge kører dem de 30 kilometer til landsbyen Vansbro, som har togforbindelse til Göteborg. Det er en brændende hed sommerdag, og alle landsbyens folk er ude på markerne for at bjærge hø. Da de ser karavanen

komme, sætter de redskaberne til side og går op til vejen for at tage afsked. Stemningen er højtidelig. Der er mange, der betragter emigranterne med stor mistro, andre beundrer dem for deres stærke overbevisning, men alle ser med sorg slægtninge og venner begive sig ud i det ukendte i forvisning om, at de aldrig mere skal få dem at se. En af dem, der vinker farvel, er den femtenårige Sara, bedste veninde med Matssons datter Maria. Selv ville hun gerne være taget af sted, og det ville hendes mor og fem søskende også, men faderen var imod og ville ikke give Sara nyt tøj til rejsen; præsten blandede sig også og ville ikke udstede flyttebevis til hendes storesøster, selvom hun var myndig. Nu drager Jerusalemsfarerne forbi, vinker, og dækker over deres egen eventuelle tvivl og sorg ved at istemme sangen "Vi vandrer til Zion":

*Kom du som elsker Gud og lad din glæde blive kendt
Istem sangens glade lyd, istem sangens glade lyd
Til himlen lov opsend, til himlen lov opsend
Vi vandrer til Zion, salige himmelske Zion
Vi vandrer til Zion, Guds herlige himmelske stad!*

Larsson havde for længe siden truet dem, der ikke ville følge ham, med at ild og svovl skulle regne ned over deres hoveder. Og næppe har karavanen med Jerusalemsfarerne forladt sognegrænsen, før et gigantisk uvejr bryder løs. En af de tilbageblevne husker:

Så forsvandt toget...netop da rejste en sort skyvæg sig på himlen. Det blev et uvejr, som man ikke havde set magen til i mands minde. Haglene var så store som dueæg og slog rugen ned, slog karlenes ansigter til blods og slog de nye skud af granerne, så at vejene lignede kirkegårdsgange der var strøet med granris. Det blev bælgmørkt. De, der havde hørt Olof Henrik Larsson profetere undergang for Nås, så snart Guds folk havde forladt sognet, begyndte at spekulere på, om han måske alligevel var profet.

Mærkerne fra de store hagl kunne ses mange år efter på nogle af gårdene. Derimod får Jerusalemsfarerne kun en let forfriskende

regn over sig på turen til Vansbro Jernbanestation. Dér tager de afsked med deres slægtninge, og efter 18 timers togtrejse når de frem til Göteborg.

Jacob Eliahu er rejst i forvejen. Han har købt billetter til rejsen og har også lejet 6 hestedrosker i Göteborg til at køre gruppen fra stationen til havnen. Der er orden i sagerne. Al mistanke om, at Jacob uretmæssigt skulle have tilvendt sig eller kolonien nogen af de penge, som svenskerne har afleveret, bliver gjort til skamme. Regnskabet stemmer på en øre. Det overskydende beløb går ind i fællesskabets økonomi i kolonien.

De fleste af nåsbønderne har ikke set havet før, men nu går de om bord på dampskibet James A. Dickson, som skal sejle dem til Antwerpen. Hols Brita Ersdotter fortæller i et brev hjem, at det er et meget fint og renskuret skib med nye senge, nye madrasser og puder og lagner. Maden er meget velmagende, alt bliver sat frem for dem, de kan spise, når de vil, bondekonerne bliver ordentligt vartet op. De første par dage til søs bliver dog lidt hårde, søsygen melder sig, og alle er udmattede. Men de kommer godt til Antwerpen, hvor de skal skifte til dampskibet Andros fra Deutsche Levante Linie.

Her er rejsen lige ved at slutte, da Andros' kaptajn beder om at se deres pas. Men pas er der ingen, der har tænkt på. I stedet fremviser de deres flyttebeviser, som provsten i Nås har udfærdiget. Kaptajnen har aldrig været ude for noget lignende, men han ser deres åbne, hæderlige ansigter og giver dem lov til at følge med til Jaffa på de svenske præstepapirer. Han skriver en attest, som de skal vise den tyrkiske generalkonsul i Jaffa. Den koster fem kroner, og på den rejser de 37 svenskere til Jerusalem.

Om rejsen på Andros fortæller Brita Ersdotter:

Også dér har vi fået god plads, nye senge og madrasser, men vi må passe os selv. Maden er ordentlig, alle er gode mod os. Besætningen er tysk med undtagelse af en fra Finland og en fra Kalmar, de er 22 personer. Der er ikke andre passagerer end os, så vi kan færdes frit omkring oppe på dækket over kaptajnens værelse, jeg sidder på en silkesofa med et bord foran mig. Jeg

har aldrig kunnet forestille mig, at der skulle findes så meget, som det jeg nu ser. Dér hvor kaptajnen er, er et meget fint værelse, kan I tro, store fine lamper, silkesofaer og stole beklædt med brunt fløjl, jeg har set næsten alle værelser. Det er en ret stor båd, omkring 150 alen, den vi havde tidligere var omkring 100 alen. Jeg kan da ikke sige andet, end at indtil denne stund har det været en lystrejse.

På rejsen anstrenger Broder Jacob sig for at forberede børn og voksne på deres nye liv. Han har lært sig svensk til husbehov, så han kan kommunikere med dem, og om bord på Andros får de deres første lektioner i engelsk. Børnene lærer han engelske viser som "White sand and grey sand - who will buy my white sand" og "London Bridge is falling down". Sammen med Larsson holder han hver dag gudstjeneste på dækket, hvor de synger deres gamle svenske salmer, for eksempel "Nu äro vi på resa hem".

Det eneste stop på rejsen er Malta, Tipers Lars' datter Karin skriver i sin dagbog:

Den 9. Vi kom til Malta i går aftes og har ligget i havn natten over. Ved byen Valetta er der en meget smuk havn, store fæstninger og bygninger omkring havnen. Et stort krigsfartøj tilhørende Spanien lå i havnen. Samt en mængde små både. Om aftenen, da vi kom var det mørkt, så overalt var der tændt lys i husene og på gaderne, det så meget dejligt ud. Vi sejlede endog forbi det sted, hvor Paulus led skibbrud, da han som fange skulle føres til Italien, men af stormen blev drevet op på øen Melite (Malta).

En brændende varm augustdag ankommer dalarbønderne til Jaffa, hvor skibet kaster anker nogle sømil fra land. Kun små skibe kan anløbe havnen, der på den tid er lavvandet og fuld af klipper og sten. Knap er ankret gået, før sværme af robåde og pramme omringer skibet, og en besynderlig sortsmudsket flok svinger sig ind over rælingen ved hjælp af reb og kæder. Råbende, skrigende og gestikulerende ligner de mest en flok sørøvere. Nåsboerne ser forskrækkede og lamslåede på disse kraftige mænd i posebukser og røde fez'er, barfodede og med brede røde bæltter med dolke i. De

bliver løftet op i stærke arme og havner nede i de små både, som tager dem i land.

Fra Jaffa kører de med tog til Jerusalem. På den næstsidste station før Jerusalem står to af brødrene fra den amerikanske koloni på toget, og på endestationen byder andre 20 dem velkommen.

Nåsbønderne er trætte, da de omsider når frem til kolonien, og flere af dem har fået ondt i maven af al den frugt, som broder Jacob har købt til dem i Jaffa. Men de bliver alle betaget af synet af koloniens nyerhvervede smukke hus, som er ved at blive istandsat.

Nu møder nåsbønderne for første gang Anna Spafford. Hun er på det tidspunkt 54 år, af middelhøjde, kraftigt bygget og med gråsprængt hår og lyseblå øjne, af samme farve som de perler, araberne bærer for at beskytte sig mod "onde øjne". Måske ikke direkte smuk, men i besiddelse af stor værdighed. Hun byder svenskerne velkommen og siger til dem, at de skal kalde hende mor.

Brita Ersdotter skriver hjem:

Vi steg så af toget og satte os i vogne for at køre til huset, hvor vore søskende bor. Der måtte vi straks vaske os og skifte tøj og derpå sætte os til bords og spise, alt var så vel ordnet og tilrettelagt for os.

Vi er alle meget glade og taknemmelige, fordi Gud har ført os hid til disse hellige mennesker, som har gennemgået så meget, men som har bestået ved Guds kraft og gået alt herligt igennem.

KAPITEL 10

SELMA LAGERLÖFS ROMAN JERUSALEM

Sommeren 1897 tilbragte Selma Lagerlöf i Visby på Gotland. Hun kæmpede med en roman, *Antikrists Mirakler*, om og fra Sicilien, . Arbejdet skred meget langsomt frem for til sidst at gå i stå. Det gik efterhånden op for hende, at det måske ikke lå for hende at skrive om Sydens folk: "De var mig for fremmede, ikke blod af mit blod, ikke kød af mit kød. Det stod ikke i min formåen at gøre dem levende", skrev hun i en senere artikel.

En dag viste veninden Sophie Elkan hende avisen Gotlands Allehanda. Der stod en lille notits: "De bønder fra Nås i Dalarna, som for deres tros skyld er flyttet til Palæstina, begynder nu at finde sig til rette i det nye hjemland. De har forpagtet et stykke jord og har skrevet hjem efter et par svenske plove for at kunne dyrke den." Sophie Elkan havde forestillet sig, at emnet ville interessere Selma Lagerlöf.

Og Selma Lagerlöf blev straks optaget af historien. Hun fornemmede stærkt, at den ville egne sig til et romanemne. Hendes nye interesse smittede af på arbejdet med *Antikrists Mirakler*, og den italienske roman begyndte nu at glide, personerne fik liv, hun havde fået skriveglæden igen. Og historien om nåsbønderne fæstnede sig i hende. Hun traf beslutning om at tage til Egypten, Palæstina og Tyrkiet, hendes livs længste rejse.

Der skulle gå næsten tre år, før beslutningen blev til virkelighed. Men endelig i efteråret 1899, da Selma Lagerlöf opholdt sig i Falun, begyndte hun at forberede rejsen til Mellemøsten. Falun ligger omkring 80 kilometer fra Nås, og lokalaviserne bragte jævnligt artikler og reportager om nåsbøndernes liv og skæbne i Jerusalem. Også de landsdækkende aviser havde fra tid til anden bragt omtaler af emigranterne, og fra disse kilder fik Selma Lagerlöf kendskab til Nås og nåsbønderne. Det kan forekomme mærkeligt, at hun ikke besøgte

Nås, når hun boede så tæt på det lille samfund, men hun forklarede det med, at rejsen fra Falun til Nås først ville tage en hel dag med tog, hvorefter der ville være mange kilometer tilbage ad landevej, og på den tid af året var vejene plørede. Så var det enklere at rejse til Jerusalem! Hvorom alting er: til research af sin historie valgte Selma Lagerlöf at besøge Jerusalem først, derefter Nås.

Sammen med Sophie Elkan besøgte hun først Cairo, og derfra gik turen til Jaffa. Ankommet i god behold skrev hun til sin mor, Louise Lagerlöf:

Næste dag gik der lykkeligvis en ny båd, og da kunne vi jo rejse selvom det var knebent. Alt gik dog godt, og da vi kom til Jaffa om morgenen, så havet ret venligt ud. Jeg ved ikke om mor har hørt, at havnen i Jaffa anses for at være den farligste på hele rejsen, den er aldeles ubeskyttet og fuld af brændinger. Vi har hørt så meget forfærdeligt om folk, som er blevet kastet ned i småbådene fra dampskibene. Der er ikke tale om at lægge til ved nogen bro, dampskibene ligger langt ude. Nå, den lille båd for op og ned som en prop, da vi kom ned i den, men vi kom da i land.

I Jerusalem tog de hen til den amerikanske koloni. Selma Lagerlöf havde ved hjælp af sin svoger, der var statsskovrider ved Stora Kopparbergs Bergslag, som Nås hørte under, skaffet sig en anbefalingsskrivelse, og desuden havde hun medbragt nogle vævemønstre hjemmefra som gave til kvinderne.

Selma Lagerlöf skrev i et brev hjem til sin mor om den amerikanske koloni:

De bor i et stort stenhus ret langt uden for muren, og vi ringede på ved en lille port. Drengen som åbnede, så svensk ud, at jeg straks talte svensk til ham, og det var også ganske rigtigt en nåsdreng. Han førte os ind, der havde lige været gudstjeneste, og nu var alle samlede til et lille aftenselskab i en stor sal. Så snart de hørte os tale svensk, kom alle de skandinaver, der fandtes der, os i møde, gamle og unge kom og hilste og sagde velkommen. Jeg kan ikke nægte, at jeg blev meget rørt over at se så mange svenske ansigter herude i det fremmede og for at se, hvor glade de blev for at tale med os. Vi blev der

i to timer og drak the med dem, hele tiden sad de rundt om i en stor kreds, og der var en hjertelighed uden lige. De bad om, at vi snart ville komme igen og rigtigt se, hvordan de havde det, så at vi kunne fortælle dem derhjemme, at de havde det godt og var gode mennesker, thi der gik mange dårlige rygter om dem, sagde de.

Næste brev til moderen beskriver endnu et besøg i kolonien:

Jeg har været ude i kolonien hele tirsdagen i denne uge og set på deres skoler etc. Det er et aldeles mærkeligt folk, det må jeg sige, men det er behageligt at se, hvordan alting er rent, passet og plejet hos dem. De siger at de er så lykkelige, og mændene ser ret raske og livlige ud, kvinderne dog noget mindre. Alle har lært sig engelsk. Larsson har ingenting at skulle have sagt her, nu er det en fru Spafford, en amerikaner, som styrer det hele.

To uger i marts 1900 tilbragte Selma Lagerlöf i Jerusalem og aflagde i den periode den amerikanske koloni et par besøg. Desuden fik hun næsten hver dag besøg på sit hotel af svenskere fra kolonien. Det var den baggrund, hun fik i Palæstina til at skrive sin store roman "Jerusalem".

På vejen tilbage til Sverige gjorde hun og Sophie Elkan ophold i Konstantinopel, og her gengældte de kolonisternes gæstfrihed ved at opsøge den svenske generalkonsul og tale koloniens sag. De bad ham om at hjælpe med at standse den chikane, som andre kristne grupper i Jerusalem udsatte kolonien for.

I et brev til en veninde skrev Sophie Elkan, at chikanerierne havde deres udspring i, at de øvrige kristne mente, at kolonien levede usømmeligt, havde ophævet ægteskabet og levede socialistisk. "Men vore landsmænd forekom meget vederhæftige og var rørende at se og tale med og påstod, at de var lykkelige. Nu vil vi selv prøve at danne os en mening om dem og den bevægelse, som har grebet dem," skrev hun. Sophie Elkan kunne på ingen måde forstå forargelsen over kolonien, tværtimod var hun tiltrukket af sine landsmænd i det fjerne:

De var rørende imod os til det sidste. Aftenen inden vor afrejse var nogle af dem på hotellet (vi havde forud taget afsked

i kolonien, hvor vi havde været hele formiddagen) og medbragte gaver, som vi skulle aflevere til slægtninge i Dalarna, du kan tro, at min kuffert er tung. Også vi fik pressede blomster og lignende, og da vi om morgenen i vogn kørte gennem Jerusalems porte stod mænd, kvinder og børn, alle svenske, og ventede på os for at sige "adjö" og "Gud signa" og "lycklig resa" og "tack"...vi havde tårer i øjnene, ligesom vi havde det, når vi i deres andagtsstund om morgenen i kolonien efter de engelske bønner hørte dem synge en svensk salme og vidne på svensk. Jerusalem efterlod i det hele taget et uhyre stærkt og vidunderligt indtryk på os.

Selvom Selma Lagerlöf ikke havde besøgt Nås, havde hun skaffet sig oplysninger om stedet. Hendes svoger havde givet hende en generel orientering om sognet, aviserne havde nu og da beretninger om udvandrere, og en tjenestepige fra Nås var ansat hos hendes søster. Selma Lagerlöf fik også adgang til mange breve, som bønderne havde sendt hjem, men det var først senere.

I september 1900 besøgte hun selv Nås. Hun rejste igen sammen med Sophie Elkan, og det er hende, der fortæller:

Søndag formiddag tog vi hen til den fornemste bonde, til hvem tingene var adresserede, og vi sendte hilsener og viste ham et lille fotografi af de fleste af kvinderne i kolonien. Det efterlod vi hos ham og fik det ordnet sådan, at vi skulle komme igen ved 5-tiden, hvor han skulle samle så mange som muligt af koloniens slægtninge. Det forekom os at vi havde ting med til det halve sogn, blomsterkort, fotografier, arbejder i oliventræ, etc. Cirka tolv personer kom, da de øvrige var så langt borte, at de ikke kunne træffes på så kort tid, og der sad vi så i tre timer og talte om alt, hvad vi havde set og hørt og troet og formodet. Jeg ville ønske, at en maler havde forevigtet bønderne, mens vi talte - der var sådan et mærkværdigt udtryk i deres ansigter.

At høre disse bønders spørgsmål er noget af det mest interessante, jeg har været med til: at se dem lytte og fundere og tie for at høre, om det vi sagde stemte overens med, hvad slægtningene havde skrevet. De havde ventet os, vi var de første,

som havde set kolonien i Jerusalem og var kommet med hilsener til Nås, og deres taknemmelighed var stor og rørende.

Selv fik de to damer også meget at vide, men det kunne Sophie Elkan ikke fortælle om, for, skrev hun, "det meste kommer vel i forklædning i Selmas bog". Og det gjorde det ganske rigtigt. Det følgende år udkom romanen *Jerusalem*.

Selma Lagerlöf gik tilsyneladende dokumentarisk frem, både i Jerusalem og Nås tog hun notater. Fra Jerusalem noterede hun:

Mrs. Sköldberg rødhåret. Karolina Larsson. Jon Jonsson brødbager. Ti Pers Lars. Hans datter var hende med hatten som var venlig. Josef Larsson lille med bukkeskæg. Hennings Katrina strømpevæv. Israels Brita vævede. Josef Larssons hustru. Kartede. Tilda Holmströms symaskine.

Fra Nås noterede hun:

Ti Pers Halvorson er statsskytte, bor nu i Laxsjön. Ti Per Larsson er hans fætter. Har det godt.

Der kommer jernbane i Nås efter elven.

Lensmand Collén er død af blindtarmsbetændelse på Falun sygehus.

Med provst Granberg går det ned ad bakke, så at hans præstejord snart må overtages af sognet.

Forvalter Sundblad er blevet dømt ved Højesteret til at betale Carlins enke 500 kroner til staten.

Bergslaget ejer nu cirka 80% af hele Nås.

Gode tider, en karl koster 3 kroner om dagen, kartofler er oppe på 9 kroner, et læs kul koster 11 kroner i Vansbro.

Præsten har ikke råd til at holde tjenestefolk. I sommer måtte sognet hjælpe med høsten.

Flydebroen over elven flød bort i foråret. Statsskovrideren var der i foråret og da var der så meget vand oppe i Floda, at fjedervognen gik under vand.

Flere af disse motiver kan man genfinde i *Jerusalem*. For eksempel frygten for, at elven skal gå over sine bredder; byens uduelige præst; og skrækken for, at egnens dominerende virksomhed, Bergslaget, skal overtage alt i byen, et tema der

bliver meget vigtigt ved salget af den største gård, Ingmarsgården, virkelighedens Tipersgård.

Man kan synes, at det var meget kort tid at bruge på at indsamle oplysninger til en så stor roman som *Jerusalem*. Men det vil heller ikke være rigtigt at sige, at Selma Lagerlöf har skrevet en roman om udvandrerne fra Nås. Hun har, inspireret af udvandringen, skrevet en roman, der gengiver grundkonflikten og i det hele taget grundtrækkene i historien, men som mest skildrer andre - frit opfundne - familier og personer. Deres ydre fremtrædelsesformer er snarere hentet fra hendes fødeegn, landskabet Värmland sydøst for Dalarna, hvor der - i modsætning til Nås - fandtes rigtige storbønder. Det er karakteristisk, at Selma Lagerlöf omhyggeligt undgår at placere begivenhederne i Sverige geografisk.

Romanens bærende og gennemgående historie om Ingmarsslægten og om Ingmars og Gertruds kærlighed er ren fiktion. Historien om Ingmarssønnerne stammer i virkeligheden fra en tidligere novelle af Selma Lagerlöf, *Gudsfreden* fra 1898, og slægten tages op igen i novellen *Ingmarssønnerne* fra 1900. Denne novelle indeholder ligesom *Jerusalem* et tema om Ingmar, der henter sin forlovede fra fængslet, da hun løslades efter at have afsonet en straf for at have myrdet deres fælles nyfødte barn. For resten en historie, som Selma Lagerlöf også fandt inspiration til i en avisnotits.

Hovedpersonen og helten i Selma Lagerlöfs *Jerusalem* er altså Ingmar, som repræsenterer slægten, traditionen, den gamle religion og slægtsgården. Som modsætninger til ham fungerer romanens to vigtigste bipersoner, begge hentet fra virkeligheden. I første del er det omstyrteren *Hellgum*, som med sikkerhed kan siges at fremstille vækkelsesprædikanten Olof Henrik Larsson; i anden del er det *Mrs. Gordon*, som er et portræt af lederen af den amerikanske koloni, Anna Spafford. Også en række mindre betydningsfulde personer i romanen kan med stor sikkerhed genfindes i det datidige Nås, for eksempel Hellgums hustru Anna Lisa (virkelighedens Mathilda Helgsten); stifteren af missionen, folkeskolelærer Storm, (stifteren af Nås Missionsforening, Olof Falk); sognets uduelige præst; Karin Ingmarsdatter (virkelig-

hedens Stark Karin Halvorsdotter, gift med Tipers Lars) og flere andre - disse figurer er dog hos Selma Lagerlöf i vidt omfang fiktion i den forstand, at deres virkelige skæbner kom til at forme sig meget anderledes end i romanen.

Den største overensstemmelse mellem roman og virkelighed findes i skildringen af personen Hellgum/Olof Henrik Larsson. Også fremstillingen af Mrs. Gordon rummer mange træk fra virkeligheden. Skibskatastrofen i 1873, da S/S Ville du Havre forliste, er i romanen blevet til kapitlet *L'Univers' undergang*, og tiden er rykket frem til 1880. Det er iøvrigt værd at lægge mærke til, at hos Selma Lagerlöf har Mrs. Gordon ikke fire piger, men to drenge, som begge drukner. Forfatterinden har utvivlsomt vidst, at Anna Spaffords fire døtre omkom, men virkeligheden har måske været for voldsom.

Romanen tager sit udgangspunkt i Ingmar Ingmarsson, en ung mand, som har vanskeligt ved at leve op til sin slægts fornemme traditioner. Slægten har i generationer ledet sognet i skoleråd, fattigkommission og sogneråd, men Ingmars hidtidige livsførelse har ikke ført ham så langt. Han har friet til Brita, som imidlertid ikke vil have ham, men som tvinges af sine forældre til alligevel at sige ja. Ingmar udskyder dog brylluppet på grund af dårlig høst og økonomiske problemer. Brita bliver gravid, og på tidspunktet for fødslen flygter hun fra gården. Hun bliver kort efter fundet med barnet ved sin side; hun har kvalt det for at hævne sig på den vankelmødige Ingmar. Dommen lyder på tre års fængsel. Ingmar tøver med at tage stilling til Brita, men efter en åndelig rådslagning med sin afdøde fader beslutter han sig for at tage Brita tilbage, når hun løslades. Denne gang møder de to kærligheden, og Ingmars styrke og anseelse i sognet vokser.

Der går nu lang tid, Ingmar dør, og hans ældste datter Karin er giftefærdig. Et bryllup med Halvor Halvorsson planlægges, men så bliver hun og familien alligevel betænkelig ved alliancen; Halvors far var alkoholiker, og den slags kan jo være arveligt. I stedet gifter hun sig med Elias Olof Ersson, og de flytter ind på Ingmarsgården. Imidlertid viser det sig efter kort tid, at Elias

er drikfældig og dyrker et vildt liv. Nogen tid efter falder Elias ned af en trappe og brækker ryggen. Han må fra da af holde sengen, hvor han ligger og råber på spiritus og forbander omgivelserne. Halvor Halvorsson hjælper Karin i hendes svære situation, og da Elias efter nogle måneder dør, har hun fattet kærlighed til Halvor og gifter sig med ham.

Nu bliver der fred på Ingmarsgården. Til gengæld trækker det op til uro i sognet, efter at skolelærer Storm har ladet bygge et missionshus imod præstens vilje. Sognepræsten har ikke ordet og dermed heller ikke menigheden i sin magt, og han er nødt til at forlige sig med den ny konkurrent. Storm prædiker hver søndag og samler mange tilhørere, men en dag opstår der et krav om også at høre andre prædikanter. Storm indser, at han, der med sit missionshus både ville skabe et alternativ til sognepræsten og holde fremmede prædikanter borte, i stedet er kommet til at lukke vækkelsesbevægelsen ind. Han forlader talerstolen og går sin vej.

En lørdag nat går et helt usædvanligt kraftigt uvejr over egnen. Den gamle Ingmars yngste søn, som også hedder Ingmar, er til gilde og danser lystigt med Gertrud, men holder omgående inde på grund af uvejret. De betragter uvejret som Guds straf, fordi de har danset og beslutter, at det aldrig skal ske mere. Samme nat ligger Karin alene hjemme på Ingmarsgården, da uvejret går igennem stuen, og en rude knuses. Karin lammes af skræk - bogstaveligt talt, for næste morgen finder folkene på gården hende liggende ved siden af sengen ude af stand til at støtte på benene. Også Karin ser ulykken som Guds straf.

Samme eftermiddag lader hun sig køre ned til missionshuset, som er stuvende fyldt af mennesker. De er skræmt fra vid og sans af nattens uvejr, og prædikanten får god anledning til at tale om Helvede og mørkets fyrste. Da råber en stemme uden for missionshuset: "Ve, ve, ve over dem, der giver stene for brød!" Det er sognets første møde med Hellgum. Han er kommet til Sverige fra Chicago, hvor han har en menighed. I Nås begynder han nu at overtale den ene efter den anden til at følge sig. Hans anstrengelser bærer for alvor frugt, da han en dag besøger den lamme Karin og siger til hende, at hun skal tænke på ham, "når

hun bliver hjulpet". Da Karin nogle øjeblikke senere er alene i stuen med sin lille datter, løber den lille hen til ildstedet, klatrer ivrigt op og får et stykke brændende træ over sig, som antænder hendes kjole. Da rejser Karin sig, løber hen til sin datter og redder hende. Hendes lammelse er med et slag borte.

Den mirakuløse helbredelse giver Hellgum og hans vækkelsesbevægelse vind i sejlene. Hellgum får magt. Han kræver, at de, der hører ham til, ikke må omgå de syndere, der ikke har sluttet sig til ham. Hellgum er skyld i, at der den vinter er splid på hver eneste gård i sognet. Det er også tilfældet på Ingmarsgården. Ingmar har hele vinteren været borte og arbejdet på et stort projekt, bygningen af et nyt savværk. Men Karin og Halvor har sluttet sig til Hellgum, og det har Ingmars kæreste Gertrud også. Da Ingmar vender tilbage, bliver det hurtigt klart, at hvis ikke han slutter sig til Hellgum, vil han miste både Gertrud, savværket og gården. Han kommer i konflikt med sine nærmeste og ønsker Hellgum død - et ønske, der er ved at gå i opfyldelse, da nogle mænd overfalder Hellgum og er nær ved at slå ham ihjel. I sidste øjeblik griber Ingmar ind og redder Helgums liv. For sin redningsdåd vinder han både Gertruds og søsteren Karins hjerter.

Hellgum rejser tilbage til Chicago, men en dag kommer der brev fra ham til menigheden. Han skriver her om en Edward Gordon og dennes hustru, som er meget gudfrygtige. En gang rejste Mrs. Gordon over Atlanten og led skibbrud, men blev reddet af Gud. Ægteparret besluttede da at følge Gud og rejse til Jerusalem, hvor de nu har skabt en koloni af ligesindede, som udøver et stort velgørende arbejde. Efter fjorten år i Jerusalem har Gordons midlertidigt måttet tage til Chicago på grund af en retssag, og i Chicago har Hellgums menighed truffet amerikanerne. De har fundet hinanden og er blevet enige om sammen at rejse til Jerusalem. Nu spørger Hellgum, om ikke hans svenske søstermenighed vil slutte sig til amerikanerne i Jerusalem.

Menigheden sidder helt stille efter oplæsningen af Hellgums brev, og langsomt kommer kaldelsen til dem. Mange beslutter sig for at tage til Det hellige Land vel vidende, at det betyder

afhændelse af slægtsgården eller den gård, man selv har købt eller bygget som ung.

Også Ingmarsgården skal afhændes. Karin og Halvor står som sælgere, og Ingmar - der ikke er hellgumianer og derfor ikke vil til Jerusalem - er dybt fortvivlet over at se slægtsgården på auktion. Selv har han ikke råd til at købe gården, og områdets store og solide virksomhed, aktieselskabet, er ivrig efter at erhverve gården og dens jord og er parat til at byde op. Da prisen omsider ligger fast - 40.000 kroner -, sker der det uventede, at sognerådsformand Persson lægger pengene på bordet. Han skal gifte sin datter, Barbro, bort til sommer, og Ingmarsgården skal overdrages hende og den, som bliver hendes mand. Han sigter utvetydigt til Ingmar.

Ingmars hjerte hænger ved gården, og han bliver lykkelig i et kort sekund. Da indser han konsekvenserne: for at kunne overtage gården må han opgive sin elskede Gertrud og i stedet gifte sig med Perssons datter Barbro. Ulykkelig accepterer han Perssons tilbud.

På hans bryllupsdag overgår en dybt ironisk skæbne ham: Gertrud opsøger ham og fortæller ham, at hendes hjerte nu tilhører Gud, og at hun vil rejse med Hellgums gruppe til Jerusalem. Samtidig overrækker hun ham en sum penge, som hun for et stykke tid siden har fundet hos en gammel kvinde; hun ved, at det drejer sig om Ingmars arv. Pengene ville have sat Ingmar i stand til at købe gården, men Gertrud har ventet med at give ham dem, til det er for sent.

Første del af romanen slutter med emigranternes gribende afrejse. Selma Lagerlöf beskriver en lang flydebro, som Jerusalemsfarerne og deres hestetrukne vogne skal over; det er den bro, som dengang førte over Västerdalselven i Nås. Videre fortæller hun om det voldsomme uvejr, som bryder løs, så snart vogntoget har forladt byen, om ankomsten til den nyanlagte jernbanestation, hvor de små børn forsøger at stikke af. De vil ikke til Jerusalem. De vil hjem.

Romanens anden del foregår - bortset fra de sidste to kapitler - i Palæstina. Hellgums rolle er udspillet, nu er det Mrs.

Gordon, der bestemmer i kolonien. Men kolonien lider under sit dårlige omdømme i byen. Den amerikanske konsul og andre har spredt falske rygter om, at der foregår "løssluppenhed i kolonien". Medlemmerne får svært ved at vise sig offentligt uden at blive mødt af foragt. De onde rygter når endda til svenske aviser og lægger en mor i graven på grund af skam. Og flere dødsfald indtræder - også af andre grunde. Tims Halvor dør af sorg over at finde sin lille datters kiste knust og vanhelliget, (den virkelige historie om konsul Merrills krænkelser af koloniens gravfred var blevet berettet for Selma Lagerlöf).

Ingen af mændene fra emigrantflokkene gør sig gældende. Men Ingmar kommer overraskende ned til kolonien i Jerusalem. Han får dels opklaret en sammensværgelse, dels får han en mængde arbejde sat i gang. Han er for alvor helten, der griber ind i koloniens dagligliv og tilmed kritiserer dens endda kritisere dens levevis.

Men det bærende element i romanen er fortsat kærligheden: den egentlige grund til, at Ingmar er taget til Jerusalem, er, at han vil skilles fra Barbro og tage Gertrud med sig hjem. Han har aldrig tilgivet sig selv, at han var årsag til, at hun drog ud og tilmed gjorde sine forældre ulykkelige. Men han opdager, at en anden, Bo Ingmar Månsson, er blevet forelsket i Gertrud - og samtidig erkender han, at han trods alt elsker den Barbro, som han mod sin vilje har giftet sig med. Han kan ikke undvære hende.

En yderligere komplikation er det, at Barbros familie er ramt af en forbandelse. Kvinderne føder dybt åndssvage børn. Barbro ved om dette og har ikke ønsket at blive gift, i hvert fald ikke med Ingmar. Men da Ingmar vender tilbage fra Jerusalem, forenes han og Barbro i kærlighed - ligesom hans far i sin tid havde gjort det med Brita efter hendes løsladelse -, og da Barbro føder et barn, viser det sig at være normalt. Forbandelsen er hævet. I Jerusalem fatter Gertrud også kærlighed til Bo, og også de kan rejse tilbage til Sverige. Inden afrejsen fra kolonien udtaler Ingmar de forsonende ord: "Jeg tror, at alle bliver glade for at møde jer, hvor det end bliver, i himlen eller på jorden. Jeg tror ikke, at der er noget smukkere end at se mennesker, under store opofrelser, øve retfærdighed."

Selma Lagerlöfs valg af Ingmarsslægten er et fremragende udgangspunkt for diskussion af de store temaer i tiden: trofasthed over for slægten kontra trofasthed over for Gud. Også til en vurdering af de forskellige former for religion: det gamle forhold til Gud og kirke med udgangspunkt i en praktisk livsvisdom, rodfæstet i slægtens tradition kontra den verserende vækkelsesbevægelse, hvor prædikanterne hævder, at deres tro er ufejlbarlig, at de bliver styret direkte af Guds stemme, og at helvedes ild og svovl vil ramme dem, der ikke slutter sig til dem.

Der ligger flere andre temaer i romanen, for eksempel hensynet til slægten og slægtsgården kontra kærlighedens bud, eller bundetheden til hjemegnen kontra udvandring. Troen på sig selv kontra troen på andres normer og påbud.

Selma Lagerlöfs sympatier kan det være svært at finde, for hun interesserede sig netop for konflikterne i de store spørgsmål. Hun havde stor forståelse for de trofaste, der blev hjemme på den fædrene jord, men følte sig også beslægtet med dem, der vovede bruddet og skiftede livsspor. Kontrasten mellem de besindige bønder og det "vildt romantiske" hos udvandrerne optog hende.

Vækkelsesbevægelserne lagde Selma Lagerlöf formentlig distance til. De repræsenterede den forstokkethed og fanatisme, som hun yndede at hudflette. Det er karakteristisk, at ingen af Ingmarssønnerne overgår til de sekteriske bevægelser, Ingmarsslægten har muld i skoene! Og kampen mellem de gamle slægter og de nye bevægelser vindes afgørende af slægterne, da Ingmar uventet redder Hellgum fra et drabeligt overfald. Her får Ingmar et afgørende overtag, og han udnytter det til at presse søsteren Karin - som er svoren tilhænger af Hellgum - til at vælge mellem forkynderen og sig selv. Hun vælger - i første omgang - Ingmar. Senere gentager han succesen, da han i Jerusalem redder kolonien fra anslag udefra.

Selma Lagerlöf har tydeligvis kendt Hellgums - Olof Henrik Larssons - liv og levned, og hun har næppe brudt sig om dét, hun har hørt i Nås. Under sit besøg i Jerusalem har hun formentlig ikke truffet ham og har måske heller ikke ønsket at få sin egen

forestilling om ham konfronteret med virkeligheden. Kolonien i Jerusalem blev styret af en enkelt stærk kvinde, hvilket var oppe i tiden, for eksempel i mange kirkelige og sociale organisationer i USA, og foruden at den emanciperede Selma Lagerlöf nok har bifaldet denne organisering, har det sikkert forekommet hende rigtigt og retfærdigt, at der ikke var plads til den forhenværende vækkelsesprædikant.

Selma Lagerlöf skrev Jerusalem i 1901 og -02, men i 1909 kom en ny udgave af anden del. Selma Lagerlöf havde aldrig været rigtigt tilfreds med sidste halvdel af romanen, hun var blevet bekræftet i, at hendes styrke som forfatter lå i svenske skildringer. Hvortil kom, at kritikken af anden del ikke havde været så god som af romanens første del. Hun skrev derfor en ny anden del, der på en række væsentlige punkter afveg fra den tidligere udgave. Nu blev hele motivfortolkningen af bøndernes afrejse til Jerusalem ændret til, at svenskerne tog af sted, fordi de følte sig kaldet til at frelse det ny Palæstina. Andenudgaven anses i dag almindeligvis for at være et ringere arbejde end førsteudgaven; den er iøvrigt aldrig oversat til dansk.

I begge udgaver kommer Ingmar Ingmarsson til Jerusalem som helt. Han kritiserer kolonien, og i 1909-udgaven kritiserer han oven i købet cølibatet; det var en omkostningsfri irettesættelse, da cølibatet var blevet ophævet i 1903. Man kan undre sig over, hvordan den tapre dalarbonde kan begynde at udøve kritik på engelsk, overhøre og forstå samtaler på fremmede sprog, og i en redningsaktion komme kolonien til undsætning med sin sjæl, da kroppen ikke kan nå frem. Men vi er selvfølgelig i Østerland.

Historien om Bo Ingmar Månsson, der er blevet i kolonien på grund af sin kærlighed til Gertrud, har en delvis parallel i udvandrernes virkelighed. En af nåsbønderne, den 26årige ugifte Hollisbetes Jon Jonsson, fulgte udelukkende med til Jerusalem, fordi han var forelsket i storbonden Tipers Lars Larssons ældste datter Karin. Standsforskellen gjorde det utænkeligt, at de to kunne få hinanden i Nås, men Jon Jonsson håbede på, at det kunne lade sig gøre i Jerusalem, hvor alle skulle være lige. Desværre for ham var ægteskab forbudt i kolonien. De to unge elskede

hemmeligt hinanden, men Jon kunne ikke skjule sin kærlighed, og Anna Spafford forviste ham. Han var den første af svenskerne fra Nås, som forlod kolonien. I 1902 rejste han, der havde fungeret som koloniens flittige og effektive baker, til USA. Mindre end to år senere ophævede Anna Spafford cølibatet. Jon Jonsson vendte tilbage til Nås i 1906, men giftede sig først som 62årig. Karin Larsson giftede sig aldrig.

Da Selma Lagerlöf skrev førsteudgaven af Jerusalem i 1901-02, har hun næppe anet, hvor mange konflikter der gik i svang i kolonien. Men da hun skrev andenudgaven i 1908-09, må hun have vidst om det. For eksempel blev Olof Henrik Larsson i 1903 interviewet af Stockholms Dagblad, da han besøgte Sverige i en tremåneders periode, og det fremgår klart af artiklen, at der var disharmoni dernede. I betragtning af, at Anna Spafford forbød førsteudgaven af bogen i kolonien - som derfor var de fleste svenske medlemmer ubekendt -, kan det undre, at Selma Lagerlöf fandt anledning til at gøre fremstillingen mere positiv og optimistisk i den nye udgave.

KAPITEL 11

DE FØRSTE ÅR I JERUSALEM

Da nåsbønderne vågnede den første morgen i Jerusalem, kunne forældrene, med undtagelse af dem, der havde spædbørn, ikke længere betragte deres eget afkom som deres sønner eller døtre. Familien var nedlagt, og alle indgik i det ny fællesskab; mand og hustru var blevet "søster" og "broder" med fru Spafford som "moder".

I Sverige havde de næsten alle ejet deres egne gårde, enkle men gode boliger, og de havde haft deres frihed til at leve, som det nu bedst passede dem. Hver og én havde haft sin daglige beskæftigelse og pligter alt efter årstiden, i et livsmønster, som var gået i arv fra forfædrene.

Nu befandt de sig pludselig tusind mil hjemmefra.

Bondekonen fra Dalarna havde ikke længere et køkken, hvor hun kunne lave mad, servere måltider for sin familie og sende sine børn til skole. I stedet gik de nye søstre og brødre til en stor fælles spisesal, når gongongen lød. Maden stod på bordet - det var grahamgrød hver morgen. Mælk, smør eller æg fandtes ikke. Først næste forår, når jorden igen frembragte noget, ville der komme gedemælk, kogt og opspædet med vand. Og måske lidt hvidt gedesmør, iblandet tykke kulsorte hår og andre mistænkelige mørke genstande.

Da den svenske husmor vågnede den første morgen efter den lange rejse til Zion, forstod hun måske, hvad hun havde mistet: sit hjem og sin familie. Og sit sprog - de nytilkomne fra Sverige havde problemer med at gøre sig forståelige og blev også af den grund helt isolerede.

Og den svenske bonde...han havde ikke længere nogen gård, ingen husdyr, ingen skov, ingen marker, ingen elv. Da han den første morgen så ud ad vinduet, der var forsynet med gitre, var det som om han sad i fængsel. Han så øde, stenede bakker med nogle enkelte hårdføre træer, som det ikke var lykkedes tørken at slå ihjel. Nogle vinranker hang over murene, men bladene var hvide af støv, for det var efterår, den tørreste årstid i det hellige land. Nok havde jorden i Nås ikke været den mest frugtbare, men hver bonde havde dog haft en stump jord, hvor han kunne dyrke sin rug og sine kartofler, og i den smule skov, som hørte til hvert hjem, var der græsning til heste og køer, og der kunne man bryde sten og rødder for at skaffe jord til frugtbar opdyrkning. Nu så han ud gennem de uheldssvangre jernstænger, mens drømmen om den egne gård døde; han indså, at han havde valgt at blive livstidsfange i et land, som for længe siden var blevet berøvet sin muld, sine træer, sine vandløb og alt andet som var nødvendigt for et godt liv. Hans eneste trøst var troen på, at Tusindårsriget ikke kunne være langt borte. Selvom ingen vovede at forudsige tidspunktet nøjagtigt, og selvom det nok ikke blev fuldbyrdet i hans liv, så ville børnene dog sikkert komme til at opleve det.

Sådan skriver Lars Lind i sin bog *Jerusalemsfararna* og mindes nåsbøndernes og dermed sin egen ankomst til Jerusalem for en menneskealder siden. Han er et af de børn, der ifølge Selma Lagerlöf prøvede at løbe væk i Vansbro, mens de grædende råbte, at de ikke ønskede at komme til Jerusalem. Han nævner ikke den arabiske rigmandsvilla, som de ankom til. Ikke den skyggefulde gårdhave, den lille oase i den brændende augustsol, og ikke de tykke vægge, der holdt på lidt af vinterens kølighed. Men husets skønhed blev nu også skamferet af, at man delte haller og korri-

dorer op i baraklignende konstruktioner med etagesenge for at få plads til de mange nyankomne.

Mange af svenskerne viser sig ikke at have fysisk konstitution til at klare klimaet i det nye land. I begyndelsen dør en del af sygdomme. Det er især myggene, som mange af de tilflyttede fra Nås bukker under for. Det er andre myg end de svenske. Malaria bliver en hyppig dødsårsag. Og at blive syg i kolonien er ekstra farligt på grund af Anna Spaffords forbud imod lægehjælp. Karin Halvorsdotter bliver syg ganske kort tid efter ankomsten og dør to måneder senere. Datteren skriver lakonisk i sin dagbog: "Mor blev syg den 21. august - var syg i to måneder, døde den 17 oktober kl. et om morgenen, som var lørdag 1896." I et brev hjem til familien skriver hun "Skal nævne at mor har sluttet her og er indgået i hvilen. Jeg vil sige, at det var et underligt dødsfald, thi ved hendes død følte der liv og opstandelse...skal nu nævne at hun fik sin grav i urtehaven, hvor Jesu grav er. Den er nedenunder, udhugget i klippen. Nu er hendes grav ovenfor der, så da de gravede stødte de mod klippen. Hun blev båret præcis samme vej som Jesus til graven, hvilket for os alle var underligt og herligt at tænke på." Den afdødes mand, Tipers Lars Larsson, nævner i sit første brev til sin bror efter konens død slet ikke dødsfaldet. I stedet er der betragtninger over ansvaret over for Gud, en lovprisning over at have forladt Nås og af det gode fællesskab med brødrene og søstrene. Først i et brev fem måneder senere omtaler han i forbifarten hustruens død.

Tro eller fortrængning? Måske en blanding af begge dele. Religionen var ofte det mest effektive middel til at fortrænge den virkelighed, der også før afrejsen var grim. Tipers Lars og Karin Halvorsdotter lagde i Nås fem børn plus en dødfødt i graven. Ved én lejlighed var der kun to måneder mellem begravelserne. Gästgiver Matsson begravede fire af sine.

Hårdest rammes familien Möckelind, som senere blot kalder sig Lind. De rejser ud som en familie på ti: far, mor, syv børn samt mormor. Godt en måned efter ankomsten dør babyen Anna, og to år senere dør Karin på 7, moderen Karin Ersdotter på 38 samt mormoderen på 56. Tre år efter dør Anders på 13, og to år derefter dør

faderen, Möckelind Erik Ersson, 50 år gammel. Tilbage er 4 drenge, der vokser op uden nogen familie, og en af dem er Lars Lind. Han skriver i sine erindringer: "Jeg havde intet hjem, ingen forældre, intet sprog, intet fædreland. Kun min svenske indfødsret kunne de ikke tage fra mig. Jeg talte svensk med de ældre medlemmer af kolonien, selvom fru Spafford hele tiden udtalte sig negativt om den "snæversynede svenske nationalisme"."

Anna Spaffords datter Bertha Spafford Vester udtaler sig dog i *Our Jerusalem* anerkendende om svenskernes selvopholdelsesdrift:

Disse menneskers mod var bemærkelsesværdigt. De kom til et fremmed land med fremmede skikke. Der var intet, der mindede dem om hjemstavnen. De må ofte have været ensomme og haft hjemve, men det fik vi aldrig at vide. Nu boede de i stenhuse med stengulve. Jeg tror ikke, de nogensinde har set sådanne materialer.

Få af dem kunne tale et ord engelsk. Vore morgenbibellæsninger blev oversat til svensk. Jacob - med sin orientalske evne til at lære sprog - forstod hurtigt så meget svensk, at han kunne tale frit med dem.

De var vant til at bage brød en gang om året, hårde tynde kager af rugbrød med et hul i midten, som et reb blev stukket igennem og så hængt op under loftet. Med dette lager havde de klaret sig. I kolonien bagte vi hvedebrød hver dag. Vi syntes, at vores brød var lækkert, men for dem var det væmmeligt. De hadede lugten af det. Men klagede de? Aldrig nogensinde. Hvad de må have gået igennem, forstod jeg først senere, da de havde lært at kunne lide vort brød lige så godt som os og kunne tale om og le ad deres tidligere erfaringer. De gamle mennesker i denne svenske gruppe studerede flittigt engelsk, de unge gik i koloniens skole, og snart kunne vi famle os frem sammen på gebrokkent engelsk og gebrokkent svensk. Vi lærte at synge mange af deres yndige svenske salmer, og vi blev en tosproget forsamling.

Lars Lind på femten skriver hjem til Nås om sin tilværelse i kolonien kort efter ankomsten:

Jeg har lært mig ganske meget engelsk, så jeg forstår næsten hvad som helst, men jeg kan ikke tale meget. Tidligt om morgenen ringer bellen, hvor vi alle står op, så gør vi os i stand, og så

ringer det til morgenmad, siden ringer det til møde, først har vi engelsk møde, så svensk, så det varer næsten til middagen klokken tolv. Og siden engelskundervisning fra klokken to til fire eller halv fire, og da får vi kaffe, og så gør vi vort arbejde. Klokken seks har vi aften. Siden går vi for det meste op i salonen fordi der altid er fremmede hver aften. Folk her er så underlige og dybsindige. Alle mennesker er så flinke mod os. Da vi kom sendte de os blomster og pærer for at byde os velkommen. Siden har vi fået et føl som var 14 måneder, et æsel, et får og en ko til slagting, det har vi fået for ingenting. De siger, at det er for vor skyld, at landet er velsignet, fordi de ved, at der er nogen som har opfyldt pagten for dem, og det er os siger de.

Ansvar for koloniens ve og vel ligger hos Anna Spafford. Hun alene afgør, hvilken overordnet linie der skal lægges - som for eksempel hvilket sprog, der skal tales. Og selvom over halvdelen af koloniens efterhånden 150 medlemmer er svenske, vil hun ikke høre tale om, at kolonien skal have noget andet navn end Den amerikanske Koloni.

Kolonien er baseret på tro. Religionen spiller en afgørende rolle både for de oprindelige medlemmer og for dem, der efterhånden kommer til. Der er morgenbøn, gudstjeneste og oplæsning af Bibelen. Men Anna Spafford forfølger et ret uklart religiøst mål. Da Messias ikke steg ned på Oliebjerget i indvandringsåret 1881, var det en skuffelse, og en ny kom til, da han udeblev i det næste profeterede år, 1897. Hun ledes efterhånden udelukkende af sine guddommelige budskaber, som til gengæld kommer til hende med stor hyppighed, og som direkte påvirker koloniens liv. Budskabernes rigtighed drages aldrig i tvivl.

Ved hjælp af disse budskaber styrer Anna Spafford kolonien med fast hånd. Hun er i besiddelse af store lederegenskaber. Hun har en evne til at lytte til mange menneskers bekendelser, bizarre ideer og ønsker uden at tabe fatningen. Hun besidder stor handleevne og kan gribe ind i kritiske situationer. Hun har en vision om kristen enhed: "Kristi brud" skal være alle troende mennesker i en verdensomspændende fælles kristen kirke. Og vigtigst af alt

besidder hun en usædvanlig, nærmest hypnotisk, udstråling, som fascinerer alle, der møder hende. Selv hendes modstandere må indrømme, at hun er charmerende og har stor karisma.

På morgenmøderne læser man ofte det 14. kapitel i Lukasevangeliet, især vers 26:

Hvis nogen kommer til mig og ikke hader sin fader og moder og hustru og børn og brødre og søstre, ja endog sit eget liv, kan han ikke være min discipel.

Ved møderne kan Anna Spafford uden varsel udpege en person, som har vakt hendes vrede, og nedkalde Guds hævn over synderen i retfærdig harme og med henvisning til et af sine himmelske budskaber. Hun opretholder den uskrevne lov om cølibat og vil ikke billige brug af medicin i tilfælde af sygdom, idet hun siger, at det er Guds vilje, hvis patienten dør, det viser netop Guds ønske om at byde den syge velkommen i Himlen. Anna Spafford tillader ingen kritik og opmuntrer medlemmerne til at angive hinanden, hvis der er nogen, der har en anden mening. Hun censurerer også alle breve til og fra hjemmene i Sverige - (hendes modersmål er jo norsk, og hendes højre hånd broder Jacob har lært sig svensk), hvilket forklarer, at brevene aldrig rummer antydning af kritik og i grunden fortæller meget lidt om livet og stemningen i kolonien. Brevene bliver læst højt ved møderne, før de bliver sendt.

Selvom brevene bliver censureret, og selv om det naturligt nok er brevskriverne magtpåliggende at overbevise dem hjemme i Nås om, at de har gjort det rigtige ved at udvandre, er der grund til at tro, at de fleste i de første mange år var glade for deres nye liv - uanset at de har savnet deres slægtninge, gårdene, skoven og elven. Möckelind Erik Ersson, der allerede den 1. oktober 1896 har taget navneforandring til Erik Lind, skriver til en slægtning i Nås:

Vi er en stor familie her sammen kan du tro, 100 søstre og 39 brødre, og vi lever et herligt liv sammen, og det bliver endnu herligere. Det er underligt at gå her og se de steder, hvor Jesus selv har vandret. Jeg har været oppe på Oliebjerget to gange, det

var højt op, og vejen var så stejl, at vi næsten måtte gå på alle fire.

Han fortæller videre, at han aldrig har set så mange ting som i Jerusalem, og at det ikke er rigtigt, som det blev sagt i Nås, at man ingen ting kan få i Jerusalem. Også det store hus er vidunderligt med alle blomsterne og vingården. Og den mindste dreng Nils "er så højt elsket af alle store og små, at du ikke kan tro det. Han er ikke længere bange, når nogen kommer og vil tale med ham eller tage ham op. Broder Jacob er også så forelsket i ham, at han tit går hen til ham og giver ham snart det ene, snart det andet. Der er i forvejen mange børn her, så han har kammerater nok."

Erik Aurelius, teologisk professor ved Lunds Universitet, besøger kolonien omkring 1910. Der er da gået 13-14 år, siden svenskerne er kommet, og Aurelius fortæller, at deres indsats har været af meget stor betydning for kolonien, og at kammeratskabet er godt, der er "ingen over og ingen under", tanken om den sociale lighed fungerer:

Blandt de arbejder, som allerede tidligt gik i gang, kan nævnes driften af en del vingårde til venner af kolonien, et lille landbrug med stald og lade, oprettelsen af en dampmølle, diverse håndværk såsom smedje og snedkeri, endvidere bageri, konditori og konservesfabrik. Et par kvindelige medlemmer har en lille tandklinik.

En botanisk afdeling passes af tre amerikanere og en svensker, og her har man oprettet en lille forsøgsstation, hvor man blandt andet eksperimenterer med en ny type kløver. Denne kløver kræver ikke meget vand, og man har nu tilsået et stort område med den. Araberne er meget interesseret. Endvidere har man frembragt en kaktusart uden torne, som egner sig fortrinligt til foder. Også andre eksperimenter er lykkedes, for eksempel har man med held plantet svenske fyrretræer - mens graner ikke vil gro.

Med svenskernes ankomst til kolonien får kolonien en særdeles tiltrængt kapitaltilførsel. Men vigtigere er det, at kolonien med nåsbøndernes store og kyndige arbejdskraft får mulighed for at blive selvforsynende. Svenskerne er vant til at arbejde, ja de

befinder sig ligefrem bedst ved det fremfor bare at sidde med hænderne i skødet.

På de gamle fotografier kan man se kvinderne sidde i deres fine tøj og karte og spinde, væve og sy. Først og fremmest fabrikeres der stoffer til koloniens egne medlemmer, hvis påklædning får et vist ensartet præg. På et stort gruppebillede (se bogens forsidebillede) med over 100 medlemmer samlet foran kolonien ser man mange af de unge piger klædt i det samme ternede stof, mens de ældre for hovedpartens vedkommende er klædt i sort med hvide kraver. På den tid er der ifølge Erik Linds første brev 100 søstre og 39 brødre.

Den spirende turisme inspirerer til, at der fabrikeres udskårne ting i oliventræ som for eksempel billedrammer og bogbind, desuden kobberarbejder, souvenirs af stof og ikke mindst pressede blomster, der anbringes på postkort. Det er især de blomster, der er kendt fra de hellige skrifter. Kolonien begynder også at sælge bibelske herbarier til amerikanske turister. Man holder sig heller ikke for god til at binde torne kroner af busken *Zizyphus Spina Christi*, som sælges til godtroende turister.

Mændene forpagter jord, hvor de dyrker korn og vin og holder mange forskellige husdyr: køer, geder, heste, grise, høns, kalkuner og dromedarer, og de dyrker oliven, figner og citrusfrugter. Josef Lars Larsson er den driftige hovedmand bag landbrugsarbejdet, han sender bud til Sverige efter nogle plove og leer. Driftigheden er stor. Efter etableringen af dampmøllen bliver man selvforsynende med mel. Man konserverer madvarer, bager kager til salg til turister, og man begynder at sælge hjemmevævede stoffer. Også de forskellige sociale aktiviteter fortsætter i amerikanernes ånd: kolonien bespiser fattige, plejer syge og underviser arabere i husgerning, barnepleje og engelsk. Der oprettes en skole for såvel koloniens børn som for andre børn, og Bertha Spafford bliver på et tidspunkt leder af en fremtrædende muslimsk pigeskole i Jerusalem.

Undervisning og uddannelse var i den tidlige koloni et mørkt kapitel. Man afventede Jesu genkomst, hvor alle vil blive uddannet på et øjeblik. Alligevel underviste Horatio Spafford

børnene en smule, formentlig mest i bibelkundskab. Men da de mange svenske og lokale børn kommer til, indser man, at det er nødvendigt at gøre mere ud af lærdommen, og så indretter man en skole i koloniens gamle hus ved bymuren. I 1898 modtager kolonien to nye medlemmer, John and Mary Dinsmore fra USA, som har været på bryllupsrejse i Grækenland nogle år forinden og i den forbindelse tog en tur til kolonien i Jerusalem. Nu kommer de tilbage. De er begge uddannede lærere fra Maine i det nordøstlige USA, hvor John har været rektor på Lincoln Academy med speciale i botanik. Han bliver den vigtigste lærerkraft i kolonien i disse år.

Klokken 7.30 blæser John Dinsmore afgang til skolen, og så går de - før morgenandagten - to og to afsted til det gamle hus.

Den 3. april 1899 skriver Maria Matsson hjem til sin kusine Kristina og fortæller om skolen:

Jeg går i skole om dagen. Vi er omkring 40 børn i dette hus, og vi går alle til et andet hus, som ligger i den gamle by, og har timer, bortset fra tre som er meget små. Omkring otte arabiske børn kommer også til vores skole. Vi er delt i fem klasser, den mindste klasse består af kun små børn. De mindste børn er kun tre år gamle. De har blot en lille øvelse om formiddagen. Når vi går til skolen ser vi mange ting, som er forskellige fra Sverige, såsom æsler, kameler, store gedeflokke og fåreflokke. Folket er meget anderledes end andre folk i påklædning. Om fredagen har vi ingen skole, så undertiden tager vi til forskellige steder, såsom Mispah, Oliebjerget og mange andre steder.

Omkring 1903 er der etableret en rigtig skole, som efterhånden tager mange børn ind udefra; ofte overstiger antallet af lokale børn koloniens. Antallet af børn i kolonien begrænses af cølibatkravet, selvom der løbende kommer nye medlemmer med børn til kolonien.

Kolonien har altså skiftet syn på spørgsmålet om undervisning. Måske har Messias' udeblivelse hjulpet til holdningsændringen; i hvert fald bliver det nu ikke blot koloniens egne børn, der får undervisning, men man påtager sig også at uddanne andre børn. Niveaueet må ligge højt, for den arabiske direktør for Jerusalems

Undervisningsvæsen sender sine børn til undervisning i kolonien. Men snobberi og elitarisme ligger svensk-amerikanerne fjernt, for man tager sig hele tiden af fattige og forældreløse børns skolegang.

For resten er de svenske børn aldrig kede af at skulle i skole, selvom turen til skolen på visse tider af året er varm og støvet. De ved, at skolegangen samtidig redder dem fra det arbejde, der ellers venter i det store hus. Da undervisningen senere flyttes hen til koloniens store hus, bliver de hele tiden afbrudt, når de skal hente vand, flytte møbler, bære sække, ryste tæpper og foretage andre trivielle ting. Skolen fungerer ifølge Lind som en slags formidling af gratis arbejdskraft.

Undervisningen lægger dog ikke stor vægt på at holde det svenske sprog ved lige. Hverken børn eller voksne opmuntres til at bevare deres modersmål, og da en svensk turist, fru Cassel, besøger kolonien i 1906, bliver hun så irriteret over den uforståelige blanding af svensk og engelsk, som hendes landsmænd taler, at hun starter et kursus i svensk. Nogle af de yngre mennesker deltager i hendes undervisning og får brug for de gamle skolebøger fra Nås, men det er de færreste, der tør være med.

Over for dette beretter Aurelius, at koloniens gudstjenester har svenske islæt såsom bønner og svenske sange. Josef Larsson og hans hustru, som på besøgstidspunktet er over 60 år, taler fortsat et kraftfuldt og tydeligt svensk og markerer sproget ved koloniens møder. "Jeg taler tilmed svensk med kørne," siger Josef Larsson.

Sandheden om det svenske sprogs skæbne i den engelsktalende koloni var formentlig, at med bortgangen af første generation af svensktalende medlemmer - og det skete for det store flertals vedkommende forfærdende hurtigt - blev sproget kun dyrket sporadisk for i løbet af en halv generation eller mindre at gå i glemmebogen.

KAPITEL 12

NYE TIDER

I 1898 besøgte den tyske kejser Wilhelm II. Jerusalem. Han var da 38 år. Det er blevet sagt, at han blev modtaget, som om han havde været den Messias, man så længe havde ventet på. Den forfængelige og ærgerrige kejser nød utvivlsomt den megen festivitas: hvert et optog, hver en kulisse, hver en pompøs ceremoni i Den hellige By. Og han elskede at posere. Han så sig selv som verdens største krigerfyrste og led af en usalig trang til at spille overmenneske. Han drømte om at samle alle folk om sin trone, alle nationer under sin ledelse - da ville et tusindårigt rige oprinde, og alle ville yde kejseren fortjent anerkendelse.

Palæstina var stadig under tyrkisk overherredømme. Men Tyrkiet, Det osmanniske Rige, var en stat i forfald. Allerede under Krimkrigen i midten af 1850erne var landet af den russiske zar

blevet kaldt "Europas syge mand", og stormagterne havde ofte overvejet at dele Tyrkiet. Endnu var intet dog sket, og Osmanneriget var stadigvæk meget stort: fra Grækenland i vest til Den persiske Golf i øst, mod syd gennem Palæstina til dele af Den arabiske Halvø, inklusive den hellige by Mekka. Men Tyrkiet havde slet ikke administrativ kapacitet til at regere så stort et område, og de lokale ledelser var brutale, reaktionære og i reglen uden føling med områdernes behov for udvikling. Araberne blev undertrykt af deres tyrkiske muslimske brødre.

Den officielle årsag til kejserbesøget i 1898 var indvielsen af en ny tysk kirke i Jerusalem, Erlöserkirche, tæt ved Gravkirken. Til anledningen havde kejseren ladet støbe en mængde medaljer af et nyt materiale, aluminium, med ham selv og kejserinden på den ene side og kirken på den anden. Men besøget blev almindeligvis betragtet som en politisk begivenhed og var for Jerusalems indbyggere et muligt tegn på, at man ikke var glemt, og at der måske var en ændring på vej. Derfor var der store forventninger til den unge kejser, og byen traf omfattende forberedelser. Lars Lind var dengang syv år og skriver i sine erindringer:

År 1898 vågnede "Det sovende Østerland" og strakte sig. Også de af os der kun havde haft to år til at lære Østen at kende, vidste, at en stor omvæltende hændelse forestod, og på en eller anden måde var vi alle indblandede.

Den første egentlige vej til Jeriko blev bygget nu. Damaskusvejen, den senere Nablusvej, som gik lige forbi kolonien, blev gravet op og gjort bredere. Et imponerende arbejderkorps huggede sten med jernhamre, medens bondekvinder bar asfalt i kurve på hovedet og hældte det ud på vejbanen, som blev dækket med fint hvidt ler. Når det blæste, blev hele kolonien indhyllet i hvide støvskyer. Antikke søjler blev brugt som tromler ved vejbelægningen; de blev skåret op i passende længder, så blev der boret hul i begge ender af dem og jerntappe fastgjort med bly blev slået ind. To heste blev spændt for en sådan stencylinder, som blev rullet frem og tilbage over vejbanen, indtil den var jævn. Barfodede bondekvinder sprang foran vejtromlerne med vanddunke og

vandede støvet, mens karle spredte ler ud over stenene. For den tids lette trafik blev dette udmærkede veje.

Arbejdskraften blev rekrutteret, som når man indrullerer tropper under krig. Hver arbejdsduelig mand skulle udfylde en bestemt kvote med hensyn til materialer og arbejde. De, der havde råd, kunne leje en afløser. Denne praksis brugte man også ved rekruttering til den tyrkiske hær.

Byen blev gjort smuk. Gamle gårde og gyder, som ikke havde set en kost i århundreder, blev vasket rene helt ned til de toppede brosten. Der blev plantet træer langs vejene, selvom chancen for at de ville overleve, ikke var stor. Hvert eneste større beboelsesområde fik ordre om at bygge en passende hvælvet bue over torvet. I det jødiske kvarter i den nye bydel ved Jaffavejen byggede man en bue af træ med inskriptionen "Velsignet være han som kommer i Herrens navn".

En dag fik vi besked på at tage vore allerfineste skjorter med runde hvide kraver på og sætte os på koloniens stenmur ved Damaskusvejen. Oppe fra vejskellet ved Oliebjerget kom et langt optog imod os. I spidsen red to mænd med flagrende vide kapper, som næsten dækkede deres heste. Bag dem red tyrkiske lansenerer med flagrende vimpler, og tyske generaler og livvagter med uniformer behængt med medaljer sluttede op. Sværd og støvler glimtede i solen.

I et par uger havde vi øvet os på dette øjeblik, og da vi fik signalet, råbte vi tre gange:

"Hip hurra for den tyske kejser".

Kejserbesøget får indirekte en stor betydning for Den amerikanske Koloni, da det bliver begyndelsen på koloniens berømte fotografiske virksomhed. Der bliver indkøbt et gammelt kamera og bygget et fotoatelier til fremkaldelse af negativer. Pioneren i fotovirksomheden er den indiskfødte jøde Elijah Meyers, som tidligt har sluttet sig til kolonien. Meyers har en art fotografuddannelse fra Indien og rejser med kejser Wilhelm II. rundt i Palæstina og foreviger besøget. Et andet medlem, en ung mand, som nogle år senere skal få stor indflydelse i

kolonien, den tysktalende Frederick Vester, er sammen med Meyers og klarer formentlig al kommunikation med kejserens tyske stab. Billederne vækker opsigt og når allerede samme år til Berlin og London.

Meyers engagerer koloniens yngre mænd til at deltage i det for kolonien så lukrative fotoarbejde. Den første er Lars (Lewis) Larsson, der er kommet fra Nås til kolonien som 15årig, og senere kommer de lidt yngre Eric Matsson og Lars Lind til sammen med amerikaneren John Whiting, en af arvingerne fra retssagen i Chicago 1895.

Den fotografiske virksomhed bliver med tiden en af koloniens to vigtigste indtægtskilder. Omkring 1903 får Anna Spafford en guddommelig besked om, at man "kan tage noget af det tilbage, man har ydet, efterhånden som man er vokset", dvs. man kan sig betalt for sit arbejde. Fra omkring dette tidspunkt kan kolonien derfor til byens turister sælge fotografiske panoramaer, stereoskop-fotografier og farvelagte postkort - det sidste er yderst sofistikeret på den tid. Erik Aurelius skriver fra sit besøg omkring 1910, at "fotografivirksomheden drives med stor dygtighed af ti personer, halvdelen svenskere, halvdelen amerikanere. En af de dygtigste er Lewis Larsson, som ofte rejser rundt i landet og indsamler fotografisk materiale til den store samling."

Kolonien leverede indtil omkring 1930 fotos til mange publikationer. Rejsebogen *Till Jerusalem* af den svenske globetrotter Sven Hedin har fotografier af Lewis Larsson, og adskillige tyske, franske og engelske publikationer fra Det hellige Land har fotos fra perioden taget af medlemmer af koloniens fotografiske afdeling. Der kom bestilling på billeder fra Konstantinopel, Cairo og Athen.

Eric Matson arbejdede i afdelingen fra omkring 1915, og han overtog den i 1938. Da var fotosamlingen almindeligt kendt som "den fineste billedsamling, som nogensinde er skabt i Palæstina". I 1966 lykkedes det Matson at få fotoafdelingens uerstattelige billedsamling ud af Jerusalem. Han skænkede den til Library of Congress i Washington, hvor den i dag findes under navnet "The Matson Collection".

Tilbage til 1898, hvor en episode, der har et overnaturligt skær over sig, kaster en skygge over kejserbesøget. Nogle uger før det kejserlige besøg har den muslimske pigeskole i Jerusalem, som Bertha Spafford leder, fået besked på at overrække noget af deres håndarbejde som en gave til kejserinden. De vælger en gobelin med det tyrkiske våbenskjold, som er ved at blive fremstillet på skolen. Den bliver indrammet og pakket ind i en smuk æske af oliventræ. En af skolens elever skal overrække det til kejserinden. Men hvem skal det være? Det viser sig meget vanskeligt at få nogen til at overrække gaven. Ingen af forældrene vil lade deres barn overrække gaven til kejserinden, fordi de frygter "misundelsens øje", det onde øje, som kan bringe ulykke.

Endelig går Ismail Bey, som ikke tror på det onde øje, med til at lade sin datter Rowada, en yndig pige på 8 år, overrække gaven.

Som tak for gaven giver kejserinden Rowada en diamantnål af form som den tyske ørn - og en æske bolsjer.

Under det kejserlige besøg er husene i Jerusalem illuminerede om natten, og da der ikke er elektricitet i Palæstina på den tid, sker det ved hjælp af små lamper med tændte lys inden i. Om aftenen går Ismail Beys tjener op på taget, hænger lamper op og tænder dem. Rowada går op for at kigge, hun har den samme tynde hvide musselinkjole på, som da hun mødte kejserinden. Da sker ulykken, Rowada kommer for tæt på en af lamperne og der går ild i hendes kjole.

Bertha Spafford sidder og taler med Rowadas mor, da de hører skrig fra taget. De løber derop og ser Rowada indhyllet i flammer. Bertha kaster hende ned og ruller hende ind i et lille - men som hun senere skriver: kostbart! - tæppe. Hun får slukket ilden, men det er for sent. Rowada er svært forbrændt over hele kroppen. Lægerne kan ikke gøre andet end at lindre pigens smerter. Kejseren sender sin livlæge, men han kan intet stille op. Ud på morgenen dør den lille pige.

Den tyske kejsers besøg overstås, og hverdagen indfinder sig igen i kolonien med dens daglige rutiner og ritualer, ikke mindst med Anna Spaffords guddommelige åbenbaringer, som omsættes til leveregler for medlemmerne.

Den af koloniens leveregler, der havde vakt størst opsigt, var nu ikke opstået gennem en åbenbaring. Kravet om cølibat blev indført allerede i koloniens begyndelse i 1881, da det endnu var Horatio Spafford, der ledede den. Kødets lyst skulle overvindes, ikke for ingenting kalder amerikanerne sig "The Overcomers". Påbudet havde givet anledning til mange stridigheder, bekendelser ved morgenmødet og, i tilfælde af gentagen overtrædelse af forbudet, udelukkelse fra kolonien. En pastor Steen skriver i Stockholm Dagblad 1903 om reglen og dens følger:

Den naturlige kærlighed skal bekæmpes og undertrykkes. Ægteskabet er forbudt. De ægtepar, som har sluttet sig til kolonien, er ofte blevet skilt, så at mand og hustru har fået separate værelser...men selv når ægtefællerne har fået lov til at bo i samme værelse, må de betragte hinanden som broder og søster, ikke som mand og hustru. Ægteskabelig omgang anses for synd og fører til deres udelukkelse af kolonien. Børn må ikke fødes der. De børn, som ægtefællerne har taget med sig, tages sædvanligvis fra dem for at blive opdraget af fremmede.

Men i 1903 får Anna Spafford en guddommelig besked om, at ægteskabet skal genindføres i kolonien, og at hendes datter Bertha skal være den første brud. Brudgommen er en Frederick Vester, søn af tysk-schweiziske missionærer i Jerusalem og en driftig forretningsmand. "Den tid er nu kommet", siger Anna Spafford, "hvor ægteskab kan forekomme på rette vis. Vi kan nu give kejseren, hvad kejserens er. Vi har," fortsætter hun, "ved ankomsten til Jerusalem opgivet alt sanseligt liv for at sætte vores tro på Gud på prøve". De har derfor ikke måttet tage imod betaling for deres utrættelige tjenester, men nu hvor de er vokset i ånden, kan de tage noget af det tilbage, som de har ydet og derved forbedre deres økonomiske situation.

Budskabet kommer meget belejligt, for kolonien har netop fået overført en arv fra et af sine nye engelske medlemmer. Den bliver

brugt til at købe en forretning, Vester & Co., som ligger lige inden for Jaffaporten. Forretningen udvikler sig sammen med fotoafdelingen til efterhånden at blive den vigtigste indtægtskilde for kolonien. Den stigende turiststrøm gør det praktisk at begynde at tjene penge, og i 1902 begynder man at åbne selve kolonien for turister. Det er ejeren af Park Hotel Jaffa, Baron Ustinov (Peter Ustinov's bedstefar), som aftaler med kolonien, at hans gæster kan bo der, når de besøger Jerusalem. Det er den spæde start til "The American Colony Hostel", som først langt senere bliver til hotellet.

Den anden del af Anna Spaffords guddommelige budskab kommer også belejligt, for de unge mennesker, Bertha og Frederick, har længe villet have hinanden, og nu vil de giftes. Forberedelserne går i gang. Nogle af søstrene bliver sat til at sy brudekjolen, som bliver lavet af blødt uld smykket med smukke kniplinger. Fint tyl kanter den høje krave og manchetterne på de lange ærmer. Sløret falder som i en kaskade ned over skuldrene og slutter i et langt slæb.

Andre af søstrene går i gang med at bage den store bryllupskage og et utal af småkager og frugtkager. To dage før brylluppet går børnene ud på marken for at plukke vilde blomster. Kaprifolier og klematis står i fuldt flor sammen med vilde tulipaner og anemoner. Nogle får plads i brudebuketten, andre bliver anvendt til blomsterdekorationer. Da det hele er færdigt den første marts 1904, ligner huset Paradisets Have. En stor klokke, formet af klematis, hænger midt i den store spisestue, og ud fra den går der guirlander af hvide blomster til stuens fire hjørner.

Først bliver parret borgerligt viet på det tyske konsulat; Frederick er tysk statsborger. Den religiøse vielse finder sted i det rum, som i dag er The American Colony Hotels berømte Pasharoom. Den bliver forrettet af provst Bussman fra den tyske kirke. Pasharoom er husets, måske også Jerusalems, flotteste rum. Det er cirka 15 gange 12 meter, har store buede vinduer på fire sider, og der er næsten 5 meter til loftet, som er et usædvanligt imponerende træloft, dekoreret med guldstjerner på en mørkeblå baggrund. (Det minder tilfældigvis lidt om himlen over

prædikestolen i Nås Kirke, dimensionerne ufortalt.) Gulvet er et terracotta stengulv i siciliansk marmor lagt i meget komplicerede mønstre. Navnet pasharoom er forøvrigt ikke autentisk, det er et navn, som The American Colony Hotel's nuværende schweiziske direktør har fundet på; tidligere hed det "Husseinis modtagelsesværelse" efter byherren eller blot "dagligstuen ovenpå".

Alle koloniens medlemmer overværer ceremonien. Koloniens orkester spiller Mendelssohns bryllupsmarch, og derefter er der reception i gårdhaven for de hundreder af indbudte. Her skæres bryllupskagen for, og der bliver serveret the. På det tyske konsulat er der blevet skålet i champagne.

Da Bertha Spafford bliver gift med Frederick Vester, er hun 26. De har kendt hinanden i 10 år. I begyndelsen var Anna Spafford imod forbindelsen, som var uforenelig med cølibatkravet, og derfor tog hun Bertha med til USA under retssagen i 1895 for at få hende til at glemme Frederick. Men Bertha er en af de få, som har en viljestyrke, der kan måle sig med Anna Spaffords, og hun har holdt fast ved sine planer. Der er ingen tvivl om, at det er kærlighed til den smukke Bertha, der får Frederick til at slutte sig til svenskerne og amerikanerne, for med sin baggrund må han have følt sig fremmed over for ånden i kolonien. En svensk besøgende, K.P. Arnoldson, fortæller omkring 1910, at Frederick Vester forstår betydningen af den ægte kærlighed, som er det eneste, der kan bringe velsignelse ind i hverdagen. Arnoldson fortæller også, at Bertha tøvede med at følge sit hjerte og blive Fredericks brud, indtil hun følte sig overbevist om, at hans kærlighed til hende ville få en parallel i hans kærlighed til Gud, og at han ville deltage i koloniens velgørende arbejde. Efter brylluppet flytter parret ind i en suite i koloniens gamle hus inden for bymuren. Da familien bliver større, lejer de et hus neden for kolonien på vejen til Ramallah. De kommer til det store hus til morgenandagten og ofte også til aftensmaden. Men de lever for sig selv og har efterhånden et stort selskabsliv. Bertha Spafford Vester flytter aldrig tilbage til koloniens store hus.

Nu ligger vejen åben: efter det første bryllup følger andre. Dog spørger de unge mænd altid Anna Spafford om lov, før de beder

en ung pige om at "blive et med dem", - sådan omskrives en forlovelse i kolonien. Anna Spafford ophæver cølibatet, men hun lader ikke forbindelser blive indgået frit. Af de fjorten ægteskaber, som bliver indgået i de første år efter 1904, er det kun de to, som indgås mellem personer, som i forvejen er forlovet. De øvrige ægteskaber kommer i stand, fordi Anna Spafford anser alliancen for passende: "Tror I, at I skal gifte jer, bare fordi I er forelskede?", siger hun, og med denne afgørende indflydelse på ægteskaberne er hendes magt og enevælde stort set usvækket i kolonien. De unge, der ikke vil underkaste sig, bliver forvist fra kolonien. Fire par må rejse bort.

I 1909 bliver Berthas søster Grace - efter forinden at være kommet lidt sammen med et par af koloniens unge mænd - gift med John Whiting, og parret flytter ind i et lille hus over for indgangen til det store hus. I 1912 bliver Olof Henrik Larssons datter Edith gift med Lewis Larsson fra Nås, og de får tildelt Palm House, et smukt hus på en stor grund lige over for det store hus. Mens de bor i Palm House bliver Lewis Larsson udnævnt til svensk konsul i Jerusalem.

I begyndelsen af 1910erne besøger svenskeren K.P. Arnoldson kolonien, og her forklarer Lewis Larsson ham om koloniens ideologi, blandt andet ægteskabsforbudet:

Årsagen til, at vi sluttede os sammen og grundlagde denne forsamling var, at vi så råddenskaben i alle de kristne lærer, som vi var kommet i kontakt med. De bestod blot i at prædike for andre, hvordan man skulle leve og handle, uden at nogen i deres eget liv gav det mindste bevis på, at han eller hun handlede mod sin næste, sådan som man ville, at denne skulle gøre mod en selv. Vi så videre, hvorledes mennesket havde taget og nydt af alt til sit køds fornøjelse og lyst uden at bryde sig om, hvor vidt det var rigtigt eller forkert. Mennesket forlangte blot at få sine begær og ønsker opfyldt. Da vi fik øjnene op for denne kendsgerning, følte vi væmmelse for skinkristendommen og bestemte os for at leve et liv, der i ord og handling var ét.

Da vi i begyndelsen følte os som små børn, som ikke vidste noget, turde vi hverken gøre det ene eller det andet af skræk for

at gøre det forkerte. I ægteskaber havde vi som regel set tvist og strid, sjældent enighed og fred. Derfor nærrede vi mistro til det, også fordi det syntes at friste os til en udvendig og egoistisk tro på penge, som kunne trække os bort fra den opofrende kærlighed, den eneste der kan stå prøven og gøre mennesket virkelig lykkeligt.

Når vi på denne måde havde boet sammen i mange år og vist, at vi alvorligt stræbte efter at efterleve vor tro samt havde modstået alle de fristelser, som et sådan liv førte med sig, kunne vi tage noget betalt for vort arbejde; og så har vi nu skridt for skridt, altefter hvad vi har lært, søgt at gøre godt igen, hvor vi af uerfarenhed i begyndelsen fejlede, for nu at tillempe hvad vi har lært i vore forskellige sysler. Så vi har heste, vogne, køer, forskellige industrier og forretninger, og vi ved at Gud vil, at alt, som misbruges, skal bruges på rette vis og efter en fornuftig mening. Når vi nu er kommet så langt, at vi har forstået ægteskabet og det rette formål med det, kan vi derfor gifte os. Dette er årsagen til, at vi nu indgår ægteskab samt beskæftiger os med ting som vi tidligere ikke beskæftigede os med. Dette har ikke noget at gøre med broder Olof Henrik Larssons tilbagevenden fra Stockholm, sådan som aviserne har forklaret.

Arnoldson er forarget over de mange negative artikler, der har været skrevet om kolonien. Den er siden Jesu tid det mest rent menneskelige brodersamfund på jorden. Her findes der over hundrede mænd og kvinder, som dag ud og dag ind og år ud og år ind ikke har sagt et ondt ord til hinanden. Selvom man ikke i første række ser megen kundskab og lysende intelligens, ser man først og fremmest vilje - og hvem har egentlig noget bedre at komme med end god vilje? Man skal søge længe og måske forgæves efter noget mere sandt og menneskeligt end American Colony i Jerusalem.

Men er det en omvæltning for koloniens medlemmer, at ægteskab bliver tilladt, vækker det ikke mindre furore, da Bertha og Frederick Vesters ægteskab bærer frugt. Der bliver stor opstandelse i kolonien, da Bertha Spafford Vester føder en lille

datter. Det er det første barn, der fødes i kolonien i 23 år. Og Anna Spaffords barnebarn er naturligvis et ganske særligt barn. Som et yderligere tegn på, at tiderne har forandret sig, bliver der tilkaldt læge for at bistå ved fødslen. Anna Spafford forklarer, at fordi vi har bevist vor tro, kan der nu tilkaldes læger efter behov, og dermed fraviger hun sin overbevisning om den guddommelige helbredelse ved bønner.

Kolonien forstærker sin position i Jerusalem i tiden fra 1896 og de følgende 10-15 år frem. Den er særegen ved at være totalt selvstændig og selvforsynende, og den er ikke en del af noget kirke- eller missionssamfund. Ved hjælp af forretningen "F. Vester, American Colony Store" kommer kolonien efterhånden til at dominere den lokale turisthandel ved salg af souvenirs, orientalske tæpper, messingtøj og lignende - i skarp konkurrence med araberne og til deres fortrydelse. Kolonien får installeret det første telefonsystem i Jerusalem, og den kan tilbyde en første klasses indkvartering af turister. Den fotografiske afdeling er højt respekteret i hele Mellemosten. John Dinsmore er i færd med at fuldende arbejdet med at udarbejde en komplet oversigt over floraen i Palæstina. Tøjmoden blandt Jerusalems kvinder er influeret af koloniens systue, og koloniens skole giver undervisning til alle, uanset deres religion.

Hele denne imponerende udvikling foregår under et religiøst enevælde i kolonien. Anna Spafford og hendes efterhånden voksne døtre Bertha og Grace løsner ikke grebet om det lille samfund. Anna Spaffords guddommelige åbenbaringer er fortsat koloniens rettesnor. Hvis der var nogen, der stiller krav om forandring, er reaktionen øjeblikkelig udelukkelse af kolonien, altså forvisning. Det sker i flere tilfælde, og det foregår ved, at Anna Spafford uden videre træffer beslutningen, som selvsagt er uden appelmulighed.

Det er medlemmernes hårde arbejde, som er grundlaget for den velstand, som efterhånden præger Den amerikanske Koloni. Der er

husrum, mad og tøj til alle. Organisationen fungerer stadig bedre. Men det er langt fra alle, der finder lykken.

KAPITEL 13

EN HYRDE UDEN HJORD

Olof Henrik Larsson kom til Jerusalem fra Chicago i april 1896. Hans datter Edith var da fire år. Hun skriver i sine erindringer *Dalafolk i heligt land*:

Mor har fortalt mig en hel del om disse første dage og om, hvor svært det var at tilpasse sig livet i Jerusalem.

Jeg blev flyttet fra mine forældre til et værelse med flere ugifte kvinder og blev behandlet temmelig hårdt. Jeg var for lille til at forstå, hvad det hele drejede sig om, men jeg savnede min mor meget, og der var mange aftener, hvor jeg græd

mig i søvn, fordi jeg følte mig så ensom. Jeg havde ikke prøvet at være skilt fra min familie før, og jeg elskede mine forældre højt, men jeg vovede ikke at protestere.

Jeg husker, at jeg listede en trappe ned og stod på tæer for at nå op til nøglehullet for at få et glimt af min far og mor. Engang hørte mor mig og åbnede døren, og jeg for i hendes arme; hun klemte mig så hårdt, at jeg troede, at hun aldrig ville give slip på mig. Men jeg kunne ikke blive længe, jeg var bange for at blive afstraffet. Jeg tror, at de var bange for, at jeg skulle blive for knyttet til min egen familie. Efter nogle ugers adskillelse fik jeg lov til at flytte tilbage til mine forældre igen, og jeg var lykkelig over at kunne lægge armene om min mors hals, kysse hende godnat og vide, at hun ville putte mig og gøre det rart for mig. "Jeg savnede dig sådan, mor" sagde jeg, "jeg vil ikke flytte igen." Jeg var kun fire år gammel dengang.

Men hendes far har det endnu sværere. Den forhenværende leder af menigheden i Chicago Olof Henrik Larsson bliver i kolonien totalt ignoreret af alle. Han føler sig værgeløs og afmægtig. Han beder til Gud og prøver at forstå, hvorfor han har mistet sin menighed helt. Han mister også sin selvtillid, bliver tvivlende og begynder at anklage sig selv. Men Anna Spafford spiller også på sin magt. Til morgenbønnen vælger hun ikke sjældent tekster, der handler om Johannes Døberen og Jesus, det er det samme tema, hun har anslået allerede under Larssons og hendes første møder i Chicago, og hensigten er udelukkende at deklassere Larsson. Parallellen med Johannes, der skal vige for Jesus, sætter sig fast i alle koloniens medlemmer. Josef Larsson fra Nås forklarer mange år senere sin emigration til Jerusalem med den samme nytestamentelige historie:

Jeg sluttede mig til Larsson, og ligesom Johannes førte nogle af sine disciple til Jesus, førte han os til Den amerikanske Koloni, hvor vi mødte et folk, som havde forsaget deres eget liv for at leve helt for Gud, og da kom dommen over vor egen retfærdighed, hvad vi ikke kunne se, førend lyset blev sat på.

Nogle ser det som Guds straf, at Larsson, der er faret så hårdt frem imod andre, nu selv skal mærke fordømmelsen. Hans hustru,

Mathilda Larsson fra Lindesnäs, har medfølelse med ham, men hun må adlyde, for det er Anna Spafford, der sætter dagsordenen, og hun advarer Mathilda imod at tage parti for Larsson.

Mathildas forhold til sin mand er modsætningsfyldt. Det virker, som om hun ikke støtter ham, når han har brug for det. Da Olof Henrik Larsson i efteråret 1895 blev svigtet af sin menighed, fik han ingen støtte af Mathilda. Hustruen blev tværtimod betaget af Anna Spafford. I et brev til en kusine i Sverige skriver Mathilda i 1901 om amerikanerne og Anna Spafford, at *Gud åbenbarede sig for dem, netop som de var på toppen af deres rigdom og ære. Han viste dem sin vilje og plan... vi vidste ingenting om dem, men så snart vi hørte dem, var det, som om et nyt liv opstod.* Mathilda Helgsten har øjensynligt fået et nyt mål for sin tilværelse. Hun solidariserer sig i brevet med de nye brødre og søstre, ikke med sin mand.

Da Larsson i maj-juni 1896 er i Nås sammen med Jacob Eliahu, blandt andet for at forhindre en (for) stor emigration til Jerusalem, mister han afgørende anseelse blandt udvandrerne. Den får han aldrig tilbage. Men Mathilda, der kommer fra Nås sogn og kender nåsbønderne bedre end sin mand, kunne måske have vejledt ham, sådan at hans optræden i Nås kunne have styrket hans position i stedet for at svække den. Det gør hun ikke. I et interview i Stockholms Dagblad i 1903 siger Olof Henrik Larsson blandt andet, at "hustruen og børnene holder med de andre".

Edith Larsson oplyser i en samtale i 1970 om forældrene, at Mathilda hele livet underkastede sig sin mand. I det ydre er det sandsynligt. Han var næsten 21 år ældre end hun. Der var måske mere respekt end samhørighed og kærlighed i ægteskabet, for eksempel holdt hun aldrig op med at kalde ham Larsson. Og respekten blev måske endda afløst af modvilje - eller had - den dag i efteråret 1890, da deres fælles barn døde. Måske bebrejdede Mathilda livet igennem Larsson deres barns død. Det var ham, der nægtede at tilkalde den lægehjælp, som formentlig kunne have reddet barnets liv.

Larsson fortryder, at han er rejst til Jerusalem. En dag klatrer hans lille datter op på sin fars knæ for at høre en

historie. "Den om havet og de store både," siger hun. Men i stedet for den sædvanlige historie taler han med ensformig stemme om sit liv, næsten som om han taler til sig selv: *Hvor vidste jeg kun lidt om, hvad livet havde i vente til mig. Handlede jeg rigtigt, da jeg forlod alting og førte min familie til denne tilværelse? Jeg manglede den overlegne selvtillid, som hun havde, og nu er det for sent at vende tilbage...Hvis jeg blot havde været stærkere i troen, så ville jeg aldrig have tvivlet på mit kald. Hvis jeg havde haft en stærkere tro og mod til at holde fast ved denne tro, så ville jeg aldrig have givet efter for Mrs. Spaffords overlegenhed. Men tvivlen kom og formørkede mit syn.*

Svenskere, der besøger kolonien, får ondt af Olof Henrik Larsson. En af dem, en pastor Steen, bliver så oprørt, at han skriver til Spaffords adoptiv søn Jacob og påtaler behandlingen af Larsson. Steen får ikke noget svar. Så skriver han en artikel i Stockholms Dagblad den 26. januar 1903:

Den stakkels gamle mand har ikke længe efter sin ankomst til Jerusalem indset sin forfærdelige fejltagelse og har gennemgået uhørte sjælekvaler; han fortjener mere vor medlidenhed end vor kritik. Han har længe levet som en eneboer blandt sine brødre og søstre, forvist fra de "troendes fællesskab," forladt af sin hustru og sine børn og helt ignoreret af de øvrige.

"De øvrige" sigter især til Spaffordfamilien, og i Bertha Spaffords bog om kolonien, *Our Jerusalem*, omtales Larsson overhovedet ikke.

Presset bliver så hårdt for Larsson, at han i 1903 tager tilbage til Sverige. Her bliver han interviewet af Stockholms Dagblad:

Vi spurgte ham, hvorfor han forlod Jerusalem, sine brødre og søstre i den ejendommelige svensk-amerikanske koloni, dette hellige samfund, som var vokset op i den hellige stads skygge. "Jeg var ikke enig med dem i ånden", svarer Larsson med en ensformig stemme, der savner alle nuancer. "Jeg forlod dem ikke på grund af det ydre, for det legemliges skyld, men jeg kunne ikke blive enige med dem om læren." Han forklarede, at dengang han traf fru Spafford og hendes tilhængere i Chicago, følte han,

at de var "kommet længere i hellighed", og at han ville have fulgt hende, om han så skulle have ofret aldrig så mange penge. Ja, han ville have ofret en million daler, hvis han havde haft dem. "Hvordan kunne det være, at nåsbønderne fulgte efter?", spørger journalisten. "Jeg skrev til dem om vor færd til Jerusalem, og så ville alle med." - "De har ikke overtalt dem til det?" - "Nej, nej de ville selv. Ingen har overtalt dem. Men hvis jeg havde set, hvad jeg nu ser...". Larsson fuldendte ikke sætningen og var ikke til sinds at gå nærmere ind på den sag.

Med hensyn til det tvungne cølibat, som er blevet pålagt koloniens medlemmer, udtaler Larsson, at det nok kunne være godt, "men Paulus, som selv var ungkarl, så jo ikke fordømmende på ægteskabet."

Olof Henrik Larsson bliver i Sverige i tre måneder. Han må konstatere, at heller ikke der hører han hjemme. Han rejser tilbage til kolonien, hvor han genoptager sit isolerede liv og søger trøst i bibellæsning og bønner.

Larsson er lige fra begyndelsen blevet holdt nede. Et stykke tid efter ankomsten til Jerusalem kommer der brev fra en advokat i USA om, at resten af købesummen fra salget af Larssons ejendom i Chicago nu er frigivet og kan afhentes. Men Larsson får ikke noget med den sag at gøre. Den bliver overdraget koloniens kassefører Mr. Rudy.

Det eneste lidt større projekt, som Larsson får lov til at deltage i, er på forhånd dømt til fiasko: som tidligere sømand og fisker bliver han leder af et projekt, der skal skaffe fisk til kolonien. Under hans ledelse bygges to små fiskebåde med henblik på at kunne fiske lidt på Jordanfloden. Larsson fremstiller net og fangstgrej, og under stort besvær transporterer han og et par hjælpere bådene over klipper og bjerge til den lavtliggende flod. Der viser sig at være yderst småt med fisk, og først og fremmest vrimler det med myg i floddalen. Fiskerne bliver angrebet af malaria og må i hast vende tilbage til kolonien, hvor flere af dem dør. Kolonien anvender på det tidspunkt ikke medicin mod sygdomme, og den guddommelige helbredelse virker langt fra på alle. Larsson må ligge syg af malaria i nogle måneder.

Hele projektet er dårligt planlagt og ikke gennemtænkt. Der er hverken is eller ishuse i kolonien - hvis ellers det var lykkedes at fange og transportere fiskene. Det styrker ikke respekten for Larsson. Heller ikke hans selvtillid.

Han bliver mere og mere ensom, en gammel hyrde uden hjord, kalder datteren ham. Heller ikke hans kone viser ham megen sympati.

Og mens alle medlemmer i kolonien kalder hinanden broder og søster, med undtagelse af Anna Spafford, der bliver kaldt moder, bliver Olof Henrik Larsson altid kaldt Mr. Larsson.

Olof Henrik Larsson bliver efter nogle år koloniens blikkenslager og klejnsmed. Han har bygget sig et værkstedsskur bagved hovedhuset, og her har han en lille smedje, hvor han flikker koloniens hullede gryder og spande sammen. Han fremstiller også blikdunke til at opbevare mælk, olivenolie, appelsinmarmelade og andre af koloniens produkter i. Anna Spafford har meddelt ham, at det ikke længere er nødvendigt, at han deltager i morgenmøderne, men han fortsætter dog med at indtage sin morgen- og aftensmad i den fælles spisesal. Frokosten og eftermiddagstheen bærer hustruen Mathilda over til ham i skuret.

Når turistsæsonen kommer, bliver Larsson og hans hustru i lighed med flere andre bedt om at forlade deres værelse i Det store Hus. Så flytter de over i værkstedsskuret. Her indretter de sig spartansk, men hyggeligt, og når dagens arbejde er forbi, sætter Larsson sig med sin bibel og salmebog og Mathilda med sit håndarbejde. Her kan de i fred være sammen.

Sådan vil datteren Edith Larsson i sin bog *Dalafolk i heligt land* i hvert fald gerne huske sine forældre, harmoniske og loyale over for hinanden. Men som antydnet tidligere i dette kapitel er det et spørgsmål, om ikke Mathilda har valgt side i konflikten mellem Anna Spafford og manden - og lagt sine lodder i Spaffords vægtskål. I et interview i 1929 med den svenske journalist Laura Petri fortæller Mathilda:

Det var virkelig en lykkelig tid. Vi var et af Gud velsignet folk. Vi arbejdede hårdt, men med glæde. I femten år bagte jeg alt brødet til kolonien. Først syede jeg bare huer. På rejsen

herover fra Amerika blæste huen af en af mændene, og så satte min mand sig ned og syede en ny hue til ham, Larsson var jo gammel sømand og kunne alting. Han lærte sig at sy huer, og siden blev det mig, der syede alle huerne til mændene og børnene. Men så rejste den broder, som bagte brød (Jon Jonsson), hjem til Sverige igen, og moder Spafford spurgte: "Hvem vil nu bage?" Jeg følte, at jeg havde pligt til at tilbyde mig, og så bagte jeg i femten år. Sidenhen måtte jeg også lave alle paraplyerne, da den søster, som tidligere havde lavet dem, blev så gammel, at hun ikke kunne se. Jo, vi var lykkelige, selvom moder Spafford var streng imod os og gav os sine budskaber offentligt midt under møderne. Men hvis vi bare bekendte, så tilgav hun os, og så var det glemt. Moder Spafford var en vidunderlig kvinde, og hun var en moder for os alle, hun elskede os med en hellig kærlighed. Men hun holdt os i frygt og bæven, og det var mest synd for Mr. Larsson, for ham gav hun de hårdeste budskaber. Hun syntes, at han ikke havde skånet andre, og nu skulle hun heller ikke skåne ham. Han måtte vige ligesom Johannes Døberen, og det blev svært for ham. En gang rejste han hjem til Sverige, men kom snart igen. Stakkels Mr. Larsson.

Efter 1908 isolerer Larsson sig helt i sit skur, og her lever han sin eneboertilværelse med småsysler og bøn. Det eneste spæde protestforsøg fra Larssons side kommer, da han beklager sig over, at de unge mennesker - efter at cølibatet var ophævet i 1903 - undertiden anvender den store mødesal til dans. Da bliver han sat på plads med besked om, at han ikke skal tro, at det er ham, der bestemmer. De, der deler hans meninger eller utilfredshed, må forlade kolonien, og de, der bliver, må indrette sig efter Anna Spafford.

I april 1919 er det forbi:

En morgen, da mor gik over med morgenmad til far, fandt hun ham på knæ i bøn med hovedet bøjet over bordet. Han rørte sig ikke, da hun kom ind, så hun gik nærmere og talte til ham, men fik intet svar. Hun stillede madkurven og løb tilbage efter hjælp. Han havde fået et slagtilfælde. Da hjælpen kom, lå han stadig bevidstløs i samme stilling. Han blev båret til vores bolig og lagt

på sengen i mors værelse. Der blev tilkaldt læge, men han kunne ikke stille noget op; far døde uden at være kommet til bevidsthed.

Bibelen på det bord, hvor han havde ligget på knæ i bøn, lå opslået på et kapitel i Første Korinterbrev kapitel 13, hvor han havde understreget ordene "Kærligheden er langmodig, kærligheden er mild."

Mor var afmægtig af sorg. Hun havde elsket ham og taget sig kærligt af ham, selvom hun havde været bange for at vise det. Nu græd hun i tavshed, tænkte på det forgangne og ønskede at hun i større udstrækning havde kunnet dele hans liv. Hun følte sig træt og skuffet. Hendes liv, som en gang havde virket så fuldt af løfter og lykke, var endt i så megen sorg. Men hun fik besked på ikke at sørge, og fru Spafford sagde: "Da min mand døde, dansede jeg for at vise min glæde over Guds vilje."

Anna Spaffords overlegenhed i forhold til Larsson lå i hendes naturlige autoritet og store udstråling, som blev understøttet af de natlige budskaber fra Gud. Her var Larsson afmægtig.

Hun benyttede sig også af den fordel, det var at være kommet til Jerusalem først og at have koloniens sprog som sit modersmål - i hvert fald havde hun talt engelsk, fra hun var lille. Der var også klasseforskel mellem Spaffords og Larsson-gruppen fra Chicago, Bertha Spafford skriver, at hendes forældre havde truffet nogle af larssonianerne, da de var tjenestefolk i nogle af forældrenes venners hjem. Den nedladende holdning fandt sit klimaks i Anna Spaffords fortielse eller i det mindste undertrykkelse af, at det var Larsson-gruppen, der betalte Spaffordgruppens tilbagerejse fra Chicago, og at det reelt også var dem, der sammen med nåsbønderne reddede kolonien fra økonomisk sammenbrud.

Det var den karismatiske verdensdame fra Chicago, der vandt over den knugede fiskersøn fra Bohuslän. Måske var det trods alt også et kærligere budskab, der vandt. Spafford-familien havde jo forladt deres menighed i Chicago i 1881 på grund af den megen tale om Guds straf, synd og død. Larsson derimod prædikede

kristendommens fordømmende sider; de ubodfærdige skulle brænde i Helvede, råbte han i sine forkyndelser, dengang han havde magt.

KAPITEL 14

KOLONIEN UNDER FØRSTE VERDENSKRIG

I august 1914 brød Første Verdenskrig ud. Attentatet i Sarajevo i slutningen af juni var den umiddelbare anledning. De krigsførende magter var De Allierede (England, Frankrig og Rusland) over for Centralmagterne (Tyskland og Østrig-Ungarn). Tyrkiet sluttede sig til Centralmagterne i november 1914, og dermed var Palæstina i krig med De Allierede.

Første Verdenskrig var en meget statisk krig. På Vestfronten var der efter kort tid ingen udvikling i situationen, og meget anderledes var det ikke i Mellempøsten, hvor de tyrkiske hære, ofte forstærket med tyske og østrigske tropper, udkæmpede mange slag mod englænderne.

I begyndelsen af krigen trak englænderne ofte det korte strå mod tyrkerne, uden at det dog betød nogen afgørelse i krigen. Det meste af året 1915 gik med kampen om Dardanellerne, indsejlingen til Sortehavet, som beherskedes af tyrkerne. Her måtte englænderne til sidst trække sig tilbage. Og i april 1916 måtte en engelsk hær kapitulere for tyrkerne ved Eufrat. Dertil kom, at den engelske hær havde nok at gøre med at holde Suezkanalen over for hårde angreb fra tyrkerne. Suezkanalen var af afgørende strategisk betydning for englænderne. Hvis den blev lukket, ville al sejlads med forsyninger fra Indien, Australien, New Zealand og Fjernøsten blive forhindret, ligesom britiske troppetransporter ville blive umuliggjort. Det var først i 1917, at englænderne havde kræfter til at vende sig mod tyrkerne i og omkring Palæstina. Det lykkedes englænderne at få en del arabiske stammer til at gøre oprør mod tyrkerne ved at give løfter om selvstændighed for området efter krigen. Den situation udnyttede general Allenby, en af de bedste engelske feltherrer i denne krig, til at støde frem fra Egypten over Gaza og ind i Palæstina.

En sommermorgen i 1914 kommer Anna Spafford til morgenmødet og ser træt og bekymret ud. Hun har ikke sovet hele natten, men har ligget vågen og bedt Gud om et budskab nu, hvor der er overhængende fare for krig. Efter mange tanker og bønner er budskabet kommet til hende. Det lyder: "Guds store vrede går fra nation til nation". Mens hun spekulerer over, hvad dette skal betyde, får hun et andet budskab: "Ingen skade skal vederfares jer, hvis I elsker hinanden". Anna Spafford fortæller kolonien: "Forfærdelige tider ligger foran os - men tænk hvilken velsignet fortrøstning Gud har givet os." Medlemmerne synger så: "Det er

min vilje, at I elsker hinanden, som jeg har elsket Eder". Og sådan slutter mødet.

Natten til den 3. august 1914 tager en gruppe tyske studerende, der har været gæster på kolonien, brat afsted, og om morgenen bliver det kendt, at Tyskland har invaderet Frankrig. Det er Frederick Vesters 45 års fødselsdag, og han forskånes på et hængende hår fra at blive indkaldt til militærtjeneste i den tyske hær, hvor aldersgrænsen er 45 år. Også svenskerne i kolonien kunne let være blevet indkaldt, hvis ikke den svenske honorære konsul i Jerusalem Gustav Dalman allerede længe før krigen havde sørget for at udstede pas til dem. De var jo rejst til Palæstina på et kirkestempel fra Nås. Passene viser sig yderst værdifulde, da tyrkerne begynder at mobilisere alle statsborgere og alle personer uden identitetspapirer.

Selvom Frederick er tysk af fødsel, holder han med De Allierede, og det bringer ham i modsætning ikke alene til moderen, der som schweizer helhjertet er på tysk side, men også med hele det tyske samfund i Palæstina.

I en samtale med BBC i 1953 fortæller Bertha Spafford Vester om første verdenskrig:

Det vigtigste der skete, da Første Verdenskrig brød ud, var at den amerikanske konsul kom hen til mor og fortalte hende, at hun måtte søge sikkerhed, for en tyrkisk hær på tilbagetog ville være meget ubehagelig at møde. Mor, der troede at hun med disse ord skulle evakueres, spurgte ham "Beordrer De mig bort?" - "Nej, jeg beordrer Dem ikke bort", og så sagde mor: "Jeg forlod mit land for at kunne stå til tjeneste, og dette er højdepunktet i mit liv". Og vi blev alle. Og det fortrød vi aldrig.

Lidelserne i den periode var ubeskrivelige. Mennesker døde i tusindvis af sult eller sygdom, især tyfus. Så kom kolera til. Mange kom til koloniens dør og sank om af udmattelse. Vi lagde dem i skyggen under oliventræerne og prøvede at lindre, så meget vi kunne, før vi muligvis kunne få dem på hospitalet. Men mange

døde, uden at vi kunne gøre noget. Mødre kom med deres små børn og ville sælge dem for en klatskilling, blot for et måltid mad.

Krigens militære ofre var især tyrkiske og tyske soldater. Men der blev også jævnligt bragt sårede engelske krigsfanger til kolonien, de blev dog hurtigt videretransporteret til fangelejre.

Kort efter krigens udbrud blev kystbyerne Jaffa, Gaza, Haifa og en lang række mindre byer og landsbyer evakueret. Også Tel Aviv, der på det tidspunkt var en lille by med en hovedgade og cirka 20 huse, blev rømmet, og indbyggerne fra alle disse steder strømmede til Jerusalem, alle med et stort behov for hjælp.

Den følgende sommer begynder kolonien en fabrikation af håndarbejder blandt andet med hjælp fra de mange arabiske kvinder, hvis mænd, fædre og brødre er indkaldt til hæren. Tanken er at skabe indtjening ved at eksportere de mange smukke arbejder til udlandet, først og fremmest til Amerika. Over 300 kvinder er beskæftiget, indtil sult og udmattelse tvinger dem til at standse. Der er en katastrofal mangel på mad, efter at den tyrkiske hær har beslaglagt alle fødevarer. Markerne ligger øde hen, efter at al kvæget er blevet slagtet; hyrderne er indkaldt til hæren.

Som om de menneskeskabte plager ikke er store nok, bliver Palæstina i 1915 hjemsøgt af græshopper. En dag i marts formørkes himlen over Jerusalem. Fra Judæas ørken kommer græshopperne til Den hellige By. Efter dem kommer storkene i titusindvis og lever fyrsteligt af de drægtige hungræshopper. Men millioner af dem når alligevel at lægge æg, før de bliver spist eller flyver videre, og i midten af april proklamerer de tyrkiske myndigheder, at alle mænd mellem 16 og 60 skal indsamle fem kilo græshoppeæg hver. Det kan lyde af meget, men er kun en dråbe i havet: der ligger omkring 75.000 æg per kvadratmeter.

Der oprettes særlige stationer til at tage imod æggene. I Jerusalem køres de til et stenbrud, hvor de begravnes under klipper og sten. Men desværre bliver det ikke gjort ordentligt:

ikke længe efter myldrer millioner af små sorte larver ud af stenbruddet, og med en hastighed af 200 meter om dagen spreder de sig i små korte hop overalt i byen og på de omgivende marker. Vejene, der ellers er skinnende hvide, bliver sorte, og efter at larverne er blevet kørt over af hestekøretøjer eller trampet ned af gående, ligger en sort, stinkende smørelse tilbage i støvet. I slutningen af maj er larverne overgået til puppestadiet, og da når de frem til Getsemane have, som afskrælles på mindre end en dag. De tusindårige oliventræer står nøgne tilbage. Græshoppe-larverne klatrer over mure og tage og ind i gårde og huse. I den amerikanske kolonis gård og værelser kan man dårligt vende sig uden at få græshopper på halsen eller inden for tøjet. En af pigerne, som har været ude et par timer, finder 110 græshopper i sin kjole, da hun kommer hjem.

En tusindtallig hær marcherer over veje og marker og æder hvert eneste græsstrå på sin vej. Der er ikke et blad tilbage på træerne eller vinrankerne, når græshopperne har været der. Det varer i godt tre måneder. I begyndelsen af juni krænger pupperne skindet af og folder de våde vinger ud, og som på et givet signal letter de unge græshopper og flyver videre til nye græsgange. Tilbage efterlader de et Palæstina, der ser ud, som om en voldsom ild har hærget landet. Overalt ser man afløvede træer og en brun afsveden jord.

Bertha Spafford Vester får den idé at skrive til nogle af sine venner i USA og opfordre dem til at starte en indsamling til et suppekøkken i kolonien. Det lykkes, og Bertha kvitterer ved at fortælle de amerikanske velgørere om pengenes godgørende virkning:

Hvis De blot kunne stå ved vores port og se glæden på ansigterne af de udtærede, når de går bort med deres spande og gryder fyldt med den nærende suppe, som er nok til at mætte deres familie, så ville det være betaling for Deres offervilje. Sidste gang jeg skrev, uddelte vi suppe til 400 mennesker dagligt. Siden

da har vi hver dag været tvunget til at øge antallet, indtil i forgårs, hvor der var 1186 sjæle som fik mad. Hele sidste uge var der mellem 900 og 1000 dagligt. Ved at arbejde med de fattige, sådan som vi har gjort det i og omkring Jerusalem i så mange år, lærer vi dem alle personligt at kende. Vi er imidlertid forsigtige med at tage imod nye ansøgere til bespisning, og flere af søstrene har det som deres opgave at besøge hjemmene for at se nøjagtigt, hvad de har brug for. Disse hjemms elendige forhold er chokerende. Amerikanere kan ikke have nogen forestilling om, hvordan virkeligheden er.

Jeg ville ønske, at jeg kunne sende Dem nogle af de utallige ansøgninger som vi får dagligt. Midt i elendigheden må man smile, når de for eksempel skriver, at de "har fornøjelsen at informere om at min mand, han død, og mine børn, de sulter."

Min mand og Mr. Whiting var så heldige at kunne købe et par tons bønner og linser, men de vil kun række til på onsdag. Vi har brugt mere end de 1000 dollars, den første udbetaling til suppekøkkenet. Vi var glade for at se i Deres brev, som kom i går aftes, at vi kan forvente cirka 500 dollars mere. Nogle vil måske tro, at det ville være klogere at begrænse antallet af modtagere og derved få pengene til at strække længere. Det kan man kun råde til på afstand, hvor man ikke ser vore ansøgere. Det er helt umuligt at sige nej.

Det er børnene - også de helt små -, der lider. De har ikke været med til at skabe denne bedrøvelige situation. Deres bønfuldende blikke kan bryde hjerter af sten.

De jødiske indvandrere fra Yemen, Marokko og Syrien er dem blandt jøderne, der har det dårligst. Et stort antal kommer hver dag til vort suppekøkken. Det er en broget skare, der samler sig der. Fattigdom udjævner klasse og tro. Jeg har skrevet til Mr. Koenig, redaktør af Christian Herald, om den "forlegne elite", som tidligere skammede sig over at komme her og få arbejde sammen med deres mindre heldigt stillede søstre, og som derfor ønskede at blive lukket ind ad en anden dør eller at blive modtaget på en

anden dag. I dag anser de sig for heldige, hvis de blot får en suppebillet.

Vi gør ikke forskel på nationalitet eller tro, det eneste krav er, at de absolut skal have brug for hjælp. Vi har syrere og arabere -både muhamedanere, romersk- og græsk-katolske -, og armenere, russere, jøder og protestanter.

Den voksende fattigdom viser sig for eksempel ved, at jøderne sidste år ikke ville tage imod vores kogte suppe, men bad om de ukogte korn. I år er de ivrige efter og taknemmelige for at få suppen.

Midt i lidelserne fortsætter koloniens vante tilværelse med salmesang, morgenbøn og bekendelser; og om søndagen er der gudstjeneste. Den svenske opdagelsesrejsende Sven Hedin beskriver sine søndage i kolonien, som han besøger i 1916:

Mine søndage forløb fredfyldt hos dalafolket. Klokkeren 3.15 samledes man til gudstjeneste i den store salon en trappe op. Den var forvandlet til kirkesal. Alt hvad der var af stole var stillet op på rækker. Iført søndagstøjet, stille og alvorlige, kom mænd og kvinder med sangbøger og evangelier i hænderne og indtog deres pladser. Det hørgule hår, de blå øjne og de friske kinder forrådte dalafolket. Amerikanerne havde et andet præg, svensk-amerikanerne stod på grænsen mellem dem begge. Araberne og deres kvinder i kulsort hår og med brunstegt hud indtog de mere beskedne pladser. Et kvindekor sang en uendeligt smuk og længselsfuld salme, og senere istemte selv mændene den fælles sang. Broder Jacob rejste sig og læste langsomt Mattæus' 24. kapitel (hvor Jesus forudsiger Jerusalems ødelæggelse og sin genkomst og formaner til årvågenhed) og udlagde derefter tekstens ord og egentlige mening. Han sluttede med bøn og fadervor. Og til sidst sang man atter en salme.

Så var det børnenes tur. Alle stole i rummets midte blev flyttet ud, og den unge vår, som blomstrede på Jerusalems hellige mark, holdt sit indtog par ved par og vandrede syngende nogle gange rundt i rummet. Man kunne se små nette blonde skabninger

fra norden og lige så henrivende ravnsorte arabiske børn i kristen varetægt. Nogle havde hvide, andre lyserøde eller lyseblå klæder på, og alle holdt blomster i hænderne.

Sven Hedin beskriver Anna Spafford sådan her:

Mrs. Spafford bærer ingen spor af de storme, som er gået hen over hendes liv. Nok er hun hvidhåret, men det skyldes hendes 74 år. Hun er kraftigt bygget og rank, ganske stor af skikkelse, beskeden og venlig imod alle, og holdt sig altid selv i skyggen selvom hun var koloniens overhovede, og stolede blindt på det forsyn som hidtil havde holdt sin beskyttende hånd over hendes store familie. Hele hendes væsen var præget af fred og værdighed, og gennem brillerne trængte et blik som ville alle det godt.

Musik spiller en væsentlig rolle i koloniens religiøse, kulturelle og sociale liv. Mange af de unge mennesker spiller i koloniens orkester, et brass band, eller synger i det blandede kor. Der spilles og synges spirituals og amerikanske og svenske folkesange. Medlemmerne er også kendt for at synge til arbejdet, og i årene op til Første Verdenskrig blev koloniens musik- og teaterforestillinger og aftendansanter noget af en turistattraktion.

I 1916 ejer kolonien foruden sine huse nogle jordlodder, hvor de producerer korn og grøntfoder til seksten køer, nogle kalve, fire heste og et æsel. På den anden side af Nablusvejen har de en olivenlund, og de har desuden plantet frugttræer og anlagt en køkkenhave med grøntsager og rodfrugter til eget behov. De har også anskaffet tre dromedarer til at transportere landbrugsprodukter, som de køber uden for byen, hvor de ofte er billigere. De holder svin, høns og kalkuner, og sammen med lydene fra smedjen og tømrværkstedet skaber det hele en atmosfære af flid og landlig trivsel, som ifølge Sven Hedin "kunne få gæsten til at tro, at han var i Dalarna, især når mor Brita, som tager sig af køerne, kommer slæbende med sine mælkespande."

Chefen for de tyrkiske styrker i Palæstina og Syrien hed Djamal Pasha. Han havde tilhørt de såkaldte ungtyrkere, som i

begyndelsen af århundredet kæmpede for et parlamentarisk styre i Tyrkiet. Han var en grusom og helt uberegnelig mand: den ene dag kunne han drikke the med den samme person, som han den følgende dag lod dømmes til døden. Djamal Pasha trængte med sine styrker frem gennem Gaza og Sinai til Suezkanalen, som englænderne desperat kæmpede for at holde. Kampene var meget blodige.

Kolonien vinder i nogen grad Djamal Pashas tillid. Anna Spafford har jævnligt samtaler med ham, og der er fotografier fra krigens begyndelse af den grusomme tyrk med en af Bertha Spaffords døtre, den lille Louise, på skødet.

På grund af koloniens gode forbindelser med tyrkerne får de lov til at beholde de tre dromedarer; hæren har ellers beslaglagt alle dyr. Djamal Pasha giver ordre om, at alle koloniens ønsker skal opfyldes, og derfor får de også lov til at købe billigt korn på den anden side af Jordanfloden, hvad der ellers ikke er tilladt. En dag under krigen, da det står allerværst til, støder en ung mand, der graver i koloniens have, på noget hårdt med sin spade; det lyder som metal. Han graver videre og finder en blikdåse, der er bundet til med snor. Han binder snoren op og åbner dåsen, som viser sig at være fuld af guldmønter. Så løber han ind til Anna Spafford, som omgående indkalder til et møde, hvor hun meddeler, at selvom guldet er blevet fundet nu, netop som der er mest brug for det, vil man lægge det til side, til man har undersøgt sagen nøjere.

Dagen efter står Anna Spafford og taler med en gruppe unge mennesker, da Mr. Rudy, koloniens kassefører, kommer hen og beder om en personlig samtale med hende. De går sammen ind i hallen og sætter sig. Der tilstår Mr. Rudy, at det er ham, der har gemt guldmønterne. Det er resten af den sum penge, som han har hentet i Amerika som den sidste udbetaling fra salget af Olof Henrik Larssons ejendom i Chicago. Mr. Rudy indrømmer, at han kun har givet kolonien en del af pengene og har gravet resten ned for det tilfælde, at kolonien skulle slå fejl.

Næppe har han aflagt sin tilståelse, før han falder over mod Anna Spafford, tilsyneladende livløs. Et par af koloniens unge mænd kommer styrtende til og bærer ham ind i værelset ved siden af. Der sendes bud efter en læge, som konstaterer, at Mr. Rudy er død af et hjerteslag.

Anna Spafford indkalder forsamlingen og fortæller, hvad der er sket. Hun lader forstå, at Mr. Rudy har stukket pengene til side til sig selv - hun ikke så meget som antyder, at han muligvis kunne have skjult pengene som en reserve til brug for kolonien. Derpå tager hun Bibelen frem og læser fra Apostlenes Gerninger, 5:1:

Men en mand ved navn Ananias og hans hustru Safira solgte en ejendom, og han stak med sin hustrus vidende nogle af pengene til side og kom kun med en del af dem og lagde dem for apostlenes fødder. Da sagde Peter: "Ananias! Hvorfor har Satan fyldt dit hjerte, så du har løjet imod Helligånden og stukket nogle af pengene for jorden til side? Det er ikke mennesker, du har løjet for, men Gud." Da Ananias hørte disse ord, faldt han om og udåndede, og der kom stor frygt over alle, som hørte det.

Nu er en ny Ananias opstået i kolonien, og han har fået sin dom. "Bekend jeres synder," råber Anna Spafford, "og lad dette være en lektie for alle som skjuler dele af deres liv og ikke giver sig helt hen til Gud!" Alle bliver opskræmt og fremlægger villigt deres inderste tanker. På mødet viser der sig at være nogle, der mener, at der med hensyn til det materielle bliver gjort for stor forskel på familien Spafford og den øvrige del af kolonien. Spafford-døtrene og deres børn får uden videre alt, hvad de peger på, mens andre ydmygt må bede om den mindste ting, de har brug for. Men Anna Spafford siger, at ydmyghed er nødvendig for deres åndelige vækst, og at de ikke skal tænke, men tro og have tillid.

Der er dog almindelig glæde over de fundne guldmønter. De falder på et tørt sted, for koloniens økonomi er anstrengt af suppekøkkenets virksomhed: efterhånden udleverer de dagligt suppe

til op imod 6000 personer. Men i april 1917 erklærer USA Tyskland krig, og det tyske militær i Jerusalem forbyder omgående den amerikanske koloni at drive suppekøkkenet, man anser det for en form for amerikansk propaganda. Lukningen medfører omgående meget alvorlige sultproblemer for tusinder. Men der er ikke noget at stille op, og i stedet kaster kolonien sig med stor kraft over en anden del af et vigtigt hjælpearbejde, driften af hospitalerne.

Umiddelbart efter krigsudbruddet havde tyrkerne plyndret de udenlandske hospitaler i Jerusalem og flyttet alle lægeinstrumenter og andet medicinsk udstyr ud til felthospitaler i ørkenen. I april 1917 ventede tyrkerne et afgørende britisk angreb. De var også klar over, at de ikke kunne forvente frivillig arabisk hjælp til at passe de sårede tyrkiske soldater. I den kritiske situation sender Djamal Pasha bud efter Anna Spafford og spørger, om hun er villig til at åbne de udenlandske missionssygehuse og overtage ansvaret for al sygepleje i byen. Det accepterer hun. Djamal Pasha spørger videre, om kolonien fortsat vil yde dem tjenester, selvom Tyrkiet er i krig med Amerika. Fru Spafford siger ja; hun har nok heller ikke noget valg.

På en måde er det ironisk, at kolonien skal tage sig af Jerusalems sygepleje, for der er ingen af medlemmerne, der har en sygeplejeuddannelse; man har jo været modstander af al anden lægegerning end den, Gud udøver. Men i krigens sidste otte måneder - fra april 1917 til Allenbys indtog i december samme år - driver kolonien otte militærsygehuse i tidligere hoteller, klostre og sygehuse. Tyrkiske, engelske og arabiske soldater passes af koloniens medlemmer. De tyrkiske myndigheder yder dem støtte, men blander sig iøvrigt ikke. Tyrkerne giver kolonien alt, hvad de kan undvære, og når der ikke er mere lampeolie, medicin, bomuld eller bandage tilbage, river man gardinerne ned og flår dem i stykker; blødt papir anvendes i stedet for bomuld, og man brænder vokslys og pindebrænde for at kunne varme vand.

Da Amerika går ind i krigen i 1917, bliver den amerikanske koloni pludselig overvåget af de tyrkiske myndigheder; officielt er man fjender. En dag kommer der besked om, at alle unge mænd med amerikansk statsborgerskab betragtes som krigsfanger og skal deporteres til et sted i det indre Tyrkiet. Det drejer sig om seks unge mænd. Fortvivlet pakker deres slægtninge deres tøj og madposer og gør sig klar til at tage afsked med dem. Men i sidste øjeblik kommer der uventet hjælp i skikkelse af en tyrkisk general, der inspicerer sygehusene i Jerusalem. Da han får meddelelsen om, at han står for at miste seks af sine bedste hjælpere udbryder han: "Dem kan jeg ikke undvære, disse mænd er menneskehedens tjenere og deres transport til Tyrkiet må indstilles."

Det alvorligste er, at forrådene er ved at slippe op, og værre bliver det, da den tyrkiske guvernør meddeler, at nu vil tyskerne have koloniens svin. Tyskerne tager 21 fedesvin fra kolonien; til gengæld får kolonien lov til at være i fred derefter. Ifølge Sven Hedin tjener kolonien godt på disse svin, og bagefter har de endda en del grise tilbage.

I nødhospitalerne arbejder amerikanerne og svenskerne sammen med enkelte ældre arabiske læger i travlhed og under elendige forhold. De tager uafbrudt imod de sårede, overvejende tyrkiske, soldater fra Sinaifronten i syd. Soldaterne er blevet transporteret bort fra kampzonerne på primitiv vis: først på kamelryg og siden med langsomme tog. Mange af dem har forsøgt selv at forbinde deres sår, som ofte er fulde af larver. Nogle er bevidstløse, og alle har lus, som spreder tyfus.

I begyndelsen af december 1917 bliver det tydeligt, at krigen lakker mod enden. Men nu er sygeplejeforholdene også blevet helt forfærdelige. Der er kun ét hospital åbent, og her ligger hundreder af hårdt sårede og råber om hjælp. Alle læger er forsvundet, og mange af koloniens medlemmer er gået tilbage til deres eget store hus for at være sammen med deres familier. Man forventer, at den endelige kamp om Jerusalem bliver hård. Tilbage

på hospitalet er kun seks ugifte medlemmer af kolonien, blandt dem Lars Lind. Der kommer hele tiden sårede fra slagmarken i syd, og alle råber på morfin, men det eneste, man har at give de sårede, er en kop vand. Medicinen er for længst sluppet op.

Omkring midnat den 8. december banker det kraftigt på hospitalets port. Udenfor står en statelig tyrkisk officer, som på fransk venligt beder Lars Lind om at få udleveret tre af sine sårede undersætter, som han vil tage med sig ud af byen. Han fortæller, at han og hans kompagni er de sidste tyrker, som er tilbage i byen, og at briterne nok vil blive overraskede, når de opdager, at de kan marchere ind i Jerusalem uden at møde nogen modstand. "Vi tager afsted gennem Sionporten og ned til Jeriko. Jeg takker Dem," siger officeren, stiger til hest og overlader på denne måde den sidste tyrkiske bastion, militærhospitalet, til tre svenskere og tre amerikanere. På denne måde slutter 400 års tyrkisk besættelse af Jerusalem.

Om morgenen den 9. december udleverer Bertha Spafford den sidste smule mad til de sårede og erklærer, at nu går hun ud i byen for at finde en englænder. Hun går gennem Jaffaporten og begynder at gå op ad Jaffavejen, da hun ser en bil. En bil betyder englændere; der er ingen andre biler i Jerusalem på den tid. Hun rækker armene i vejret, og bilen standser. I den sidder general Sir John O'Shea, som general lord Allenby har befalet skal modtage Jerusalems overgivelse. Bertha stiger op på trinbrættet og fortæller, hvem hun er, om de mange sårede, og at krigshandlingerne er ophørt. Sir John O'Shea peger på en skare mennesker, der har samlet sig, og spørger, hvem de er. Bertha vender sig og får øje på Jerusalems borgmester, som hun kender personligt. Borgmesteren står med kapitulationspapirerne i hånden, og Bertha kan stige ned fra trinbrættet og introducere ham for general O'Shea. Det er Bertha Spaffords version af Jerusalems kapitulation.

Lars Lind har imidlertid en anden udgave af kapitulationen. Morgenen efter den tyrkiske officers retræte fra hospitalet

skynder Lind sig hen til kolonien for at viderebringe den glædelige nyhed, at Jerusalem vil blive skånet for gadekampe. På vejen passerer han det hus på Damaskusvejen, hvor Anna Spafford nu bor, og hvor amerikanerne er forsamlet, og han fortæller, at tyrkerne har forladt byen. Alle bryder ud i stor jubel. Lidt efter banker det på døren, det er borgmesteren med et dusin unge mænd, slægtninge og naboer. "Sig til mor," siger borgmesteren, "at jeg tager afsted til Sheik Badr for at overdrage byen". Lars Lind og fotografen Hol Lars Larsson henter fotografiapparatet og skynder sig efter borgmesteren. Da de når frem, står han og venter med to hvide flag, lavet af et lagen fra hospitalet. Der er imidlertid ikke kommet nogen engelsk general til stede, kun to sergenter, som erklærer, at de ikke har myndighed til at modtage kapitulationen. En kaptajn og en oberstløjtnant, som kommer til lidt efter, har heller ikke den fornødne beføjelse. Først da en brigadegeneral kommer ridende på en gammel hest, sker der noget. Sammen med borgmesteren går brigadegeneralen hen til et nærliggende sygehus, og i sygehusets gård læser borgmesteren det formelle kapitulationsbrev højt og overdrager brevet og dermed byen til brigadegeneralen, som har siddet i en stol, omgivet af sin stab, og hørt på borgmesterens ord om overgivelse.

Lind og Larsson har fotograferet det hele og skynder sig nu tilbage til mørkekammeret for at fremkalde billederne af ceremonien. Mens de står og arbejder, får de at vide, at endnu en kapitulation skal finde sted. Det er general John O'Shea, der endelig er kommet til stede for at modtage byens kapitulation på vegne af general lord Allenby. Da O'Shea hører, at hans underordnede allerede har foretaget de formelle handlinger, bliver han rasende og befaler borgmesteren at gentage hele ritualet. Men det er for sent. I sin ophidselse forlanger O'Shea, at alle billeder af ceremonien tilintetgøres. I 60 år regnede man med, at alle billederne var blevet tilintetgjort, men i 1977 skrev en af de to sergenter i en artikel med titlen "I was there" i Observer Magazine, at han stadig havde to kopier af et billede,

der blev taget lige efter, at brigadegeneralen havde modtaget Jerusalems kapitulation. Det kendte billede af handlingen forestiller borgmesteren med de to sergenter og det hvide flag, som i dag befinder sig på Londons Military Museum.

To dage senere indtager general Allenby formelt Jerusalem. Han kommer ridende til Jaffaporten, stiger af hesten og går på pilgrimsvis til fods ind i den hellige by.

Anna Spafford jubler: *Profetierne er blevet opfyldt, og tiden er inde til jødefolkets tilbagevenden til Palæstina. Under det tyrkiske regime var der ganske vist tilløb her og der, men hele tiden blev vore forhåbninger gjort til skamme. Men nu ligger vejen åben. Englænderne er marcheret ind gennem den sydlige port, og det betyder kærlighed.*

KAPITEL 15

OPBRUD

I kolonien i Jerusalem hilser man englænderne varmt velkommen. Bertha Spafford skriver: "Palæstina havde nu en såkaldt kristen regering for første gang, siden korsfarerne blev drevet ud af Saladin. Vi følte, at vi var vidner til det sidste korstog. En kristen nation havde erobret Palæstina!" Kirkeklokkerne ringer, og de engelske officerer bliver modtaget med blomster. Det tyrkiske herredømme er fortid.

Julen står for døren. Til julemiddagen har kolonien indbudt fire britiske generaler og 20 andre officerer. Menuen består af farseret kalkun, plumbudding flamberet med cognac, og Jaffaappelsiner. Efter middagen spiller koloniens orkester, og koret synger "Hallelujah" fra Händels Messias.

I kolonien har mange, blandt andre Anna Spafford, troet, at Første Verdenskrig skulle være ragnarok før Tusindårsrigets komme. Mange af Horatio Spaffords salmer, som medlemmerne har sunget igen og igen, har handlet netop om dette. Og så viste verdenskrigen sig blot at være en krig som alle andre. Det er ikke første gang, at profetierne om Messias' komme og Tusindårsriget ikke har holdt stik. Når forudsigelserne har vist sig forkerte, har profeterne - og det har formentlig også været tilfældet med Anna Spafford - enten sagt, at udregningen af tidspunktet var forkert, eller at menneskene ikke havde opført sig ordentligt og derfor ikke fortjente Messias' komme. Undertiden sagde man, at Messias var kommet, men ikke havde vist sig for almindelige mennesker endnu. Alligevel må krigens nøgne virkelighed have været et hårdt slag for den nu 75årige Anna Spafford. Hendes profetier måtte også forekomme selv hende mindre og mindre holdbare. "Jødernes tilbagevenden", som skulle have været et varsel om Tusindårsriget, kunne hun nu dårligt se som andet end kimen til virkeliggørelsen af Balfourdeklarationen. Den engelske udenrigsminister Arthur J. Balfour afgav kort før krigens slutning en erklæring om den britiske regerings støtte

til "oprettelsen i Palæstina af et nationalt hjem for det jødiske folk". Erklæringens formål var at vinde den jødiske finansverden for De Allierede.

I Jerusalem trængtes britiske soldater med lommerne fulde af penge, og handelen oplevede en kraftig opblomstring. Også i koloniens butik får man tørret støvet af hylderne og modtager de engelske Tommies, som kaster sig over enhver souvenir, der står Jerusalem på. Oliventræer bliver fældet for at skaffe træ til de mange souvenirs, og ordrer går afsted til perlemorsskærererne i Betlehem. Kolonien begynder også at handle med antikviteter og ægte tæpper. Senere får kolonien et agentur på amerikanske automobiler af mærket Dodge. Det bliver en guldgrube -som den slags agenturer alle dage har været i Mellemøsten. Alle koloniens unge mænd får fast arbejde i forretningen og bilafdelingen, men alle indtægter går ind på koloniens konto, som bestyres egenhændigt og uden revision af Frederick Vester.

Araberne var glade for at have kastet det tyrkiske åg af sig og håbede på, at englænderne ville skabe retfærdighed i landet. De arabiske jordejere tjente formuer på at sælge jord til jøder, som især koncentrerede opkøbene omkring Tel Aviv. Englændernes og franskmændenes løfte fra 1915 om selvstændighed til området blev glemt, men det blev Lord Balfours løfte fra november 1917 til zionisterne om et jødisk nationalhjem i Palæstina derimod ikke.

Lord Balfour var i 1925 i Jerusalem til indvielsen af The Hebrew University på Mount Scopus. Bertha Spafford, som også deltog i højtideligheden, beskriver Balfours store bevægelse ved at befinde sig på det sted, hvor Moses havde gået og set ind i Det forjættede Land. Tårerne strømmede ned ad kinderne på ham, da han holdt sin indvielsestale til Hebrew University, som symboliserede en ny tid -staten Israel. Bertha Spafford fortsætter:

Men da Balfour bagefter kørte gennem Jerusalem og op til Oliebjerget, hvor højkommisæren havde indbudt til reception, bemærkede han hverken de arabiske huse og forretninger, som var

blevet klædt i sort, eller de sorte flag, som hang overalt. Han hørte heller ikke de arabiske kvinders dødsskrig. Selvom han havde hørte de skarpe skrig, ville han ikke have kunnet forstå, hvad de betød, for han var omgivet af zionister, som ikke var til sinds at give ham nogen oplysninger. Men vi hørte skrigene, og vi ængstedes for, hvilken fremtid der ventede Palæstina.

Efter verdenskrigen udgjorde araberne 95% af befolkningen, og det virkede usandsynligt, at områdets få jøder kunne true dem. Men samtidig med, at den jødiske indvandring tog et stort opsving, viste det sig, at jøderne ikke var interesseret i sameksistens. Lars Lind fortæller, at jøderne for eksempel gik imod oprettelsen af skoler, hvor arabiske og jødiske børn blev undervist sammen; sådanne blandede skoler er der den dag i dag ikke mange af i Israel. Mindre end et år efter general Allenbys indtog i Jerusalem gjorde araberne oprør imod den zionistiske indvandring og overfaldt den jødiske befolkning i Jerusalems gamle by.

I 1919 trådte det britiske mandat over Palæstina i kraft. Lars Lind kalder det *et politisk system, præget af mere falskhed, lumskhed og splid end Det hellige Land vel nogensinde har været vidne til...hvad mandatet egentlig var, vidste ingen, og ingen interesserede sig for det, allermindst briterne. Hvor deres autoritet begyndte og sluttede, var der heller ingen, der vidste. Den eneste håndgribelige magt var det såkaldte Jewish Agency, som havde kontorer i London, Gèneve og Washington. Også araberne havde kontorer, men oprettelsen af dem var et politisk trick fra mandatmagts side for at få det til at se ud som om begge parter havde indflydelse, at der altså var en proportional repræsentation i regeringsmagten. Det var fup. Og når der aldrig kom et parlamentarisk valg i Palæstina havde det den enkle årsag, at den overvældende arabiske majoritet ville have kvalt den zionisme i fødslen, som Storbritannien allerede havde erklæret sig positiv over for.*

For at araberne ikke skulle være i tvivl, indsatte briterne en jødisk højkommisær, Sir Herbert Samuel, som leder af den civile administration af Palæstina. Som en spøgefuldt men ganske sigende overrækkelsesceremoni underskrev han et stykke papir, udfærdiget af den tidligere leder Sir Louis Bols, hvorpå der stod "Modtaget af Generalmajor, Sir Louis Bols: Et helt Palæstina". Senere tilføjede Herbert Samuel bogstaverne "E. & O.E.", hvilket betød "errors and omissions excepted" (der tages forbehold for fejl og undladelser). Men Sir Herbert Samuel gjorde al mistænkthed til skamme, han viste sig at blive en retfærdig og dygtig højkommisær, som med rette opnåede stor anseelse og popularitet.

Også fysisk forandrede Palæstina sig i de følgende år. Brede veje blev anlagt, og højhuse og boligblokke skød op for at huse de mange jødiske indvandrere. Der blev bygget en jernbane til Egypten, og mange steder blev der indlagt vand og elektricitet.

Med undtagelse af 100 år i Korsfarertiden havde Palæstina været arabisk i 1300 år. Der var endnu relativt roligt i landet, så turisterne strømmede til, blandt dem mange svenskere, og Sverige ville derfor gerne have et konsulat i Jerusalem. Hidtil havde man nøjedes med en honorær konsul, Gustav Dalman, som tilmed var halvt tysk.

Lewis Larsson, som i 1912 er blevet gift med Olof Henrik Larssons datter Edith, bliver nu tilbudt stillingen som svensk konsul. Han tager imod opfordringen, men først efter konsultation med Anna Spafford. Hun erklærer sig indforstået: "det er bedre, at du beklæder embedet end en anden, som måske ikke vil betænke vore interesser". Lewis Larsson er med til at arrangere rundrejser i Palæstina for svenske turister, og mange af dem bliver indlogeret på Den amerikanske Koloni. Lewis Larsson markerer de svenske relationer ved hvert år at fejre kong Gustav Adolfs fødselsdag i sit hjem. Men Anna Spafford advarer svenskerne om ikke at vise for stor forkærlighed for deres eget land. "Det er det, der skaber krig," siger hun.

Bertha Spafford Vester bryder sig ikke om synet af Larssons svenske flagstang. Hun arbejder imidlertid på, at hendes mand Frederick kan få den ledige stilling som dansk konsul i Jerusalem, og hun føler sig så sikker på, at hendes anstrengelser vil krones med held, at hun får rejst en flagstang i haven. Men til hendes store fortrydelse slår planerne fejl, og kolonien må nøjes med at have Lewis Larsson som konsul.

Kolonien råder nu over et betydeligt antal huse i Jerusalem. Foruden Det gamle Hus ved Damaskusporten og Det store Hus på Nablusvejen ejer man Vesters hus på Damaskusvejen, som endnu bebos af Anna Spafford og nogle andre enlige kvinder. Desuden The Palm House og to andre huse over for det store hus, Larssons klejnsmedeværksted, og et større hus, der rummer et bageri og drengenes sovesal. På den anden side af vejen ligger Lewis Larssons hus og et andet hus, der er mændenes sovesal. Kvinderne bor i Det store Hus. Fra alle disse bygninger, men mest fra huset i den gamle by, fortsætter koloniens velgørenhedsarbejde. Sporene efter krigen, nød og fattigdom, er langt fra slettet endnu.

I april 1922 rejser Bertha Spafford og hendes mand Frederick Vester til USA med tre af deres seks børn. I New York åbner de en afdeling af the American Colony Store. Da bliver de pludselig kaldt tilbage til Jerusalem, for Anna Spafford har fået en hjerneblødning og spørger hele tiden efter Bertha og familien.

Anna Spaffords sygdom sætter medlemmerne i en tilstand af chok, de har aldrig tænkt på, at hun skulle dø. Hun har selv så mange gange sagt, at døden er syndens løn og Guds dom over synden. Hun har heller aldrig været i tvivl om sin egen særlige status i forhold til Gud. "Tror I, at jeg taler af mig selv? Tror I ikke, at Gud leder mig?" har hun engang svaret nogle medlemmer, der var utilfredse med forskelsbehandlingen i kolonien. Og hun minder ved samme lejlighed Lewis Larsson, der er begyndt at være kritisk over for koloniledelsen, om den vantro Thomas, der først troede på Kristi opstandelse, da han så mærkerne i hans hænder og fødder og følte såret i hans side.

Efter den første hjerneblødning genvinder Anna Spafford sin førlighed og deltager i reglen i morgenmøderne. Så får hun en hjerneblødning til, og med den følger sukkersyge, åndedrætsbesvær og andre skrøbeligheder. Hun må nu bæres til morgenmøderne. Ofte falder hun i søvn midt i en sætning, men hun erklærer: "Jeg har ikke planer om at dø. Opstandelsen er nær. Vi skal bede for opstandelsen, da får vi de døde tilbage hos os." Hun taler ofte om sin mand Horatio og hans tilbagekomst. Men efterhånden forværres hendes tilstand, og i den sidste tid oplever familien til deres undren, at Anna Spafford nu kun taler sit modersmål norsk. Hendes familie var emigreret fra Stavanger til USA, da hun var tre år. Nu er hun 81.

En aften bliver kolonien kaldt til møde, mens Anna Spaffords to døtre og Jacob Eliahu er inde hos hende. Medlemmerne er urolige for fremtiden, selvom de ved, at intet er umuligt for Gud. Sammen beder de om, at miraklet må ske. Hele natten sidder de samlet, da Bertha endelig kommer ind og siger: "Mor er hos Jesus". Det er den 17. april 1923.

Kolonis moder er død. Kolonien sørger, men viser det ikke. Bertha Spafford dekretterer, at der ingen sorg skal være efter den kvinde, som har været en velsignelse for så mange mennesker i deres liv. Men da medlemmerne defilerer forbi Anna Spaffords åbne kiste, er de dybt grebet, nogle føler, at de er blevet moderløse og pludselig ude af stand til at forstå og styre den tilværelse, som Anna Spafford altid har lagt til rette. Hele Jerusalem er på den anden ende, fra højkommisæren til de fattigste arabere. Der kommer breve og telegrammer fra hele verden, og i hundredvis af mennesker deltager i begravelsen.

På Anna Spaffords gravsten kommer der på den ene side til at stå hendes navn og leveår, på den anden side: "Mother".

Selma Lagerlöf glemmer aldrig Anna Spafford, to år efter hendes død holder hun en tale på The Universal Christian Conference i Stockholm i 1925, hvor hun lovpriser Anna Spafford i høje toner:

Grundlæggeren af fællesskabet døde i en alder af 81 efter at have givet hele sit liv til fællesskabet, til at lede og tjene det. Det blev aldrig så magtfuldt og verdensomspændende, som hun måske havde håbet i begyndelsen - i dag rummer det kun omkring 50 medlemmer. Men på sit dødsleje kunne hun sige til sig selv, at en guddommelig stemme havde ført hende på rette vej. Enhed og enighed havde omgivet hendes liv som en beskyttende mur. Sorgen havde ikke været en fremmed gæst, men delt med mange trofaste og medfølelse hjertes havde den mistet sin bitterhed. Og evnen til at hjælpe - at lette andres byrder - var vokset på forunderlig vis. Hun kunne sige til sig selv, at for det Jerusalem, som tidligere havde været hårdt ramt af fattigdom, havde hendes koloni været et stor velsignelse. Hun kunne tænke på grupper af jødiske flygtninge, som kolonien havde reddet, på lidende pilgrimme i fare for at dø, som de havde hjulpet, på de hundredvis af sultende, som de dagligt havde givet mad. Hun følte, at de mennesker, der var blevet oplært i Kolonien var oprigtige, renhjertede, muntre, milde og lykkelige over at tjene andre. Hun kunne glæde sig over at den hjælp, der under krigen var kommet fra Amerika i vid udstrækning skyldtes hendes aldrig svigtende anstrengelser.

Men det lå hende givetvis fjernt på sit dødsleje at prale med verdslig succes; ikke desto mindre mente hun, at Gud selv på denne måde havde valgt at vise, at enhed og harmoni er den største velsignelse i det menneskelige liv. Kolonien ejer nu et stort palads ikke langt fra Damaskusporten, samt seks mindre bygninger og land, oliven og figentræer, forretninger og værksteder. Fotografier af Palæstina fra dets studio sælges over hele verden, og de udstyrer karavaner, som transporterer rejsende vidt og bredt i Palæstina og Syrien.

Hendes engang så foragtede koloni er blevet et hvilested, en fredens havn i den hellige by. Om aftenen samles folk på terrasserne til bøn og møde, sang og musik. Tanker om fred udgik fra dette sted under Første Verdenskrigs håbløse mørke. Enhed er

mulig, enhed kan opnås mellem folk af forskellige nationer, enhed kan også herske mellem regering og folk.

Lad os høre! Lad os lytte! Han, hvis stemme talte til os om enhed gennem verdenskrigens torden, taler også til os gennem hans beskedne tjeners ydmyge skabning. "Enhed!" råber den til os! Enhed mellem calvinister og lutheranere, enhed mellem protestanter og græsk ortodokse, enhed mellem græsk ortodokse og katolikker, enhed mellem kristne og ikke-kristne, enhed, enhed, enhed mellem alle folk på jorden!

Nu bliver ledelsesfunktionerne delt i to. Den religiøse ledelse får broder Jacob Eliahu, bistået af John Dinsmore, medens Bertha forestår det praktiske. Bertha placerer sig uden rådslagning, endsige valg, som den egentlige leder efter Anna Spafford. Det ydre tegn på hendes nye værdighed er, at hun overtager moderens pragtfulde villa med den private have og de mange tjenere. Ingen af medlemmerne synes at sætte sig imod det, men broder Jacob, der har været meget nært knyttet til sin adoptivmor Anna Spafford, misbilliger mere og mere Berthas verdslige livsstil. Bertha synes omvendt, at han er lidt af en plage med sin evindelige kritik. Også en anden af moderens tro væbnere, Elijah Meyers, irriterer hende. En dag fremsætter han nogle bebrejdelser mod hende med henvisning til moderens bog med de nedskrevne åbenbaringer. Da farer Bertha over til ham, flår bogen ud af hånden på ham og river den i små stykker. Elijah får et chok, som han ikke overvinder. Han forlader kort efter kolonien og vender aldrig tilbage.

Berthas affekthandling over for Elijah Meyers - ødelæggelsen af moderens budskabsbog - er årsagen til, at de nedskrevne åbenbaringer, "messages", er forsvundet for eftertiden. Men da den svenske journalist Laura Petri i slutningen af 20'erne besøger kolonien, får hun lejlighed til at kigge i Anna Spaffords bibel, som er fyldt med optegnelser og kommentarer i margenen. Her står blandt andet den tilbagevendende konstatering, at kolonien er "Kristi udvalgte brud", Kristus er den brudgom, som de alle

venter på. En anden tilføjelse betragter Laura Petri som en direkte afskrift fra Anna Spaffords budskabsbog af en af de natlige åbenbaringer: "Den, som ikke elsker sandhedens kundskab, bliver ramt af blindhed. Guds dom er den blindhed, som rammer hans uafvidende offer." Koloniens medlemmer betragtede som sædvanlig uden tøven budskabet som Guds ord til dem.

Da Bertha river budskabsbogen i stykker, markerer hun, at en periode i kolonien er forbi. Måske vil hun også beskytte sin moder over for nysgerrige og kritiske blikke. I hvert fald tyder Berthas bog *Our Jerusalem* på, at hun, der selv er en mere traditionel kristen, skammer sig lidt over den sekteriske del af forældrenes tro - især deres venten på Messias og på budet om cølibatet. Disse sider hos forældrene bliver ganske bagatelliseret i bogen. Om hun tror på moderens guddommelige budskaber, forbliver et åbent spørgsmål. Men nok så interessant er det, om Anna Spafford selv troede på dem. De har tilsyneladende udgjort hendes *credo* hendes religiøsitet og hele overbevisning. Intet andet har været styrende for hende - og dermed heller ikke for kolonien. Budskaberne har været af meget forskellig art: fra det religiøse påbud om sandhed, som Laura Petri beretter om, til de helt konkrete og praktisk orienterede meddelelser. Og det er unægteligt påfaldende, at de praktiske budskaber altid stemmer nøje overens med Anna Spaffords egne behov, og at de optræder som de nødvendige problemknusere i akutte situationer. Det er nærliggende at tænke på selvsuggestion: Anna Spafford var i bund og grund *indstillet* på Kristi genkomst, hun ønskede at spille en væsentlig rolle, når dagen kom, og hun var antagelig i besiddelse af den *vilje*, der skulle til for at høre de stemmer, hun havde brug for. Rent bedrag har der næppe været tale om.

Efter moderens død holder Bertha sig så meget som muligt væk fra Det store Hus. Hun deltager kun i nogle af bønnemøderne og som regel i eftermiddagskaffen om søndagen. Men der er også nok at se

til for hende med velgørenhedsarbejde, mange sociale aktiviteter og selskaber hos Jerusalems aristokrati og hos briterne. I sit hjem holder hun mange receptioner, cocktailparties og fester med dans, hvor hendes smukke døtre kaster glans over selskabeligheden, og hun selv er en strålende værtinde. Horatio Spafford plejede at sige "at one time or another the world and his wife will come to Jerusalem", og sådan er det også nu: utallige er de notabiliteter, som Bertha Spafford konverserer i de kommende år. Forretningsmænd, prinser og finansfyrster, som for eksempel John D. Rockefeller, der distræt spørger hende: "Kan De huske, Mrs. Vester, om det var en eller to millioner dollars, jeg donerede til Jerusalemmuseet?"

En stor del af tiden opholder Berthas børn sig i USA, og hun tager ofte derover for at besøge dem og for at samle penge ind til velgørenhedsarbejdet, først og fremmest til det nyoprettede Spafford's Baby Home.

Børnehjemmet bliver oprettet på grund af en pludseligt opstået nødsituation. Juleaften 1925 møder Bertha et ægtepar med en lille nyfødt baby. Mor og barn har brug for lægehjælp, men hospitalerne er lukket. Bertha skaffer dem imidlertid ind på et hospital, men den unge mor dør næste morgen. Faderen kommer med babyen til Bertha Vester og beder hende om at tage sig af den lille dreng, for selv bor han i en hule, ingen kan tage sig af den lille. Bertha tager imod barnet, giver ham navnet Noël (jul) og ansætter en uddannet sygeplejerske til at tage sig af ham. Rygterne løber hurtigt i byen: inden for en uge kommer der to andre børn til, og så opstår The Baby Home, der senere får navnet The Anna Spafford Baby Home.

Berthas søster Grace flytter til New York sammen med sin familie. Bertha har bestemt, at Grace's mand John Whiting skal lede den amerikanske filial af the American Colony Store. Selv vil han hellere blive i Palæstina, landet, hvor han er født og opvokset, og hvis sprog han taler flydende - men Bertha insisterer. Nogle af børnene bliver på koloniens regning uddannet

i USA, og forretningen derovre giver hende og hendes familie en anledning til at rejse frem og tilbage.

I 1927 bliver Lars Lind bedt om at rejse til New York og vurdere filialens soliditet. Han rapporterer tilbage, at foretagendet er i dyb krise og anbefaler filialen omgående lukket. I stedet bør man koncentrere sig om forretningen i Jerusalem, som er en stabil indtægtskilde, og hvor der iøvrigt mangler personale. Frederick Vester accepterer forslaget, men Bertha sætter sig imod. Måske frygter hun for afsløring: New York-filialen har modtaget varer til en værdi af 200.000 dollars fra forretningen i Jerusalem, og der er ikke gået en eneste dollar den modsatte vej.

Der er andre penge, der forsvinder. På et tidspunkt donerer en venlig turist 25.000 dollars til en kirke, der kan overtage de religiøse handlinger, som ellers foregår i koloniens dagligstue. Der bliver oprettet et kirkefond, og Bertha Spafford Vester lover, at en af hendes sønner vil tage et kursus i teologi for at føre den religiøse arv videre. Men så sker der ikke mere. Der bliver aldrig bygget nogen kirke, og de 25.000 dollars forsvinder.

Ingen i familien Vester viser koloniens religiøse liv nogen interesse, og den indlysende, nye religiøse leder ville være broder Jacob, som har fungeret som Anna Spaffords talsmand, læst evangelierne om morgenen og prædiket og ledt bønner. Han er veluddannet, taler flere sprog flydende og er vellidt af både medlemmer og besøgende i kolonien. Men han foragter det liv, han nu ser koloniens unge leve. I håb om, at Lars Lind kan få Jacob til at tilpasse sig de nye tider, beder Bertha ham om at dele værelse med Jacob. "Forsøg at få ham til at holde op med at skælde på børnene til møderne," siger hun. Men det vil Lars Lind ikke blande sig i. Det havde nok også vist sig forgæves, for Jacobs modvilje over for koloniens ændrede stil sidder dybt i ham, men hans loyalitet får ham til at blive. I 1932 omkommer han ved en trafikulykke i Palæstina, og da kommer det frem, at han i

sin høje alder har fundet en kirke. Anna Spaffords magi må være blevet brudt. Hun havde i 40 år talt imod den etablerede kirke i almindelighed og katolicismen i særdeleshed, og alligevel konverterede hendes elskede adoptivsøn til katolikkerne.

Også Olof Henrik Larssons datter Edith har vanskeligheder med at acceptere det identitetsskifte, som finder sted i disse år:

Kolonien var rig nu og ejede flere værdifulde ejendomme og givtige forretninger. Alle medlemmerne havde arbejdet hårdt og flittigt for at opbygge koloniens velstand, alle havde bidraget til foretagendets fremgang og skænket deres materielle ejendom, deres løn såvel som deres hænder arbejde til kolonien. Vi kunne sammenlignes med ligestillede aktieejere i en koncern. Ingen kaldte noget deres eget, alle penge som kom ind blev lagt i en fælles kasse, som kontrolleredes af Frederick Vester, og der blev aldrig aflagt regnskab for, hvordan pengene blev brugt.

Den yngre generation fandt det svært at bede ham om hver eneste øre, som de havde brug for til tøj og andre nødvendige ting til sig selv og deres familier. Det var svært for os at forstå, hvorfor der skulle gøres en sådan forskel på familien Spafford Vester og os andre i kolonien.

Det er kun familien Vesters børn, der får en formel uddannelse. Til trods for at koloniens arabiske naboer er begyndt at sende deres børn til universitetet i Beirut og andre steder for at blive uddannet som læger, apotekere, advokater m.m., er der ingen i kolonien, der får en uddannelse. De unge mennesker sluses som gratis arbejdskraft ind i de forskellige grene af koloniens virksomheder.

Umiddelbart efter krigen havde de engelske myndigheder bedt om en oversigt over koloniens økonomi og ejerforholdene til koloniens forskellige forretninger. Frederick Vester, som stod for koloniens økonomi, havde da sendt nedenstående brev:

Jerusalem, den 8. september 1919.

Vi har nøje overvejet forordning no 118, men føler os ude af stand til at afgøre, under hvilken rubrik vor kolonibutik falder, og vi beder Dem hjælpe os.

Butikken kom i vor eje, fordi adskillige artikler, som var forarbejdet i kolonien, blev solgt der. Den tilhører kolonien og passes af de kolonimedlemmer, som er bedst egnede til det. Det er lidt på samme måde som lemmerne i menneskekroppen. De, der passer forretningen, er hverken kompagnoner eller aktionærer.

Ingen har aktier, og ingen får løn, fortjenesten går til mad, tøj, husleje osv. for alle medlemmerne i deres helhed, og hvis der bliver noget tilovers, går det til koloniens velgørenhedsarbejde.

Der findes ingen bestemt kapital, men en stor del af lageret er lavet i kolonien og veksler derfor efter omstændighederne.

De, som har ansvar for forretningen, tilpasser naturligvis udgifterne efter indkomsterne.

Forretningens navn var i mange år "F. Vester", men da dennes søn blev medlem af kolonien, og kolonien overtog forretningen, føjedes "American Colony Store" til det velkendte firmanavn. Forretningen skulle forsætte med at sælge F. Vesters produkter.

Vi afventer ivrigt Deres beslutning, så vi kan rette os efter Deres fordringer og forbliver med højagtelse

F. Vester."

I adskillige år hører kolonien ikke mere fra myndighederne og betaler fortsat ingen indkomstskat.

Men fire år senere, dvs. tre måneder efter Anna Spaffords død, har Frederick Vester pludselig fået fuldstændig klarhed over ejendomsforholdet til forretningen, og han skriver nu til registreringskontoret i Jerusalem:

Jerusalem, den 19. juli 1923.

Jeg anmoder hermed om at få vort firma indregistreret.

1. Kompagnonernes navn: Frederick Vester, John D. Whiting, begge med bopæl på Den amerikanske Koloni.

2. Firmaets navn har hidtil været:

Fr. Vester & Co. The American Colony Store

Vester & Co. The American Colony Store.

Fremover skal navnet være: Vester & Company, The American Colony Stores.

3. Kompagnonernes navn med ret til at tegne firmaet: *Frederick Vester og John D. Whiting. Kompagnonerne kan tegne sammen eller hver for sig.*

4. Kapital: *8000 egyptiske pund.*

5. Begyndelses- og slutdato: *Det nuværende kompagniskab begyndte i 1903, dets afslutning er ubestemt.*

6. Formål: *Salg af orientalske varer til turister, eksport af lokalprodukter, import af automobiler med reservedele og tilbehør, elektriske lysmaterialer, skrivemaskiner, etc.*

Vi forbliver med højagtelse for Vester & Co.,

John D. Whiting

F. Vester.

Dette brev skaber stor utilfredshed hos de øvrige medlemmer. Indholdet er i total modsætning til den ideologi, som har hersket under Anna Spafford. På samme tid skader Frederick Vester koloniens gode rygte ved at blive indblandet i en ulovlig handel med antikviteter. Det drejer sig om nogle meget kostbare og sjældne genstande, som viser sig at være smuglet ud af Libanon. Vester opkøber dem af nogle mænd, der en dag kommer tilfældigt ind i butikken, og senere overlader han dem til en amerikansk professor i arkæologi. Affæren ender med, at Vester under trussel om fængselsstraf får pålæg om inden for en fastsat tidsfrist at skaffe genstandene tilbage. Heldigvis sender professoren tingene retur til Vester, som dermed kun har skadet sit navn og rygte. Men det giver ny næring til utilfredsheden med den ny ledelses metoder, ikke mindst blandt koloniens yngre medlemmer. Den mest aktive kritiker er Lewis Larsson, som blandt andet nægter at

acceptere, at koloniens unge ikke kan få nogen uddannelse. Han sender sin søn Theo på skole i England.

I 1929 er Frederick og Bertha Vester med familien Whiting i USA for at besøge børnene. Bertha konsulterer her en amerikansk advokat med henblik på en nyorganisering af kolonien, og der bliver udarbejdet nogle nye statutter til regulering af medlemmernes formueforhold ved udtrædelse af kolonien. Da telegraferer Jacob Eliahu fra Jerusalem, at der er uro blandt de yngre medlemmer af kolonien, og at familierne hellere må komme hjem med det samme. Tilbage i Jerusalem forelægger Bertha Spafford koloniens medlemmer det nye sæt af regler, som hun paradoksalt nok kalder "Koloniens uskrevne love". Hun beder alle om at skrive under.

De "uskrevne" love lyder:

Medlemskab i den amerikanske koloni ophører:

- a. når medlemmet dør,*
- b. når medlemmet frivilligt udtræder af kolonien,*
- c. når medlemmet efter at have fået en advarsel af et flertal i generalkomitéeen udelukkes fra medlemskab.*

Advarslerne skal gives på den måde, som generalkomitéeen til enhver tid beslutter.

Ved medlemskabets ophør mister den pågældende umiddelbart enhver ret til indkomst, ejendom og fordele i den nævnte koloni og mister enhver ret til og krav på erstatning for de bidrag, han eller hun kan have overladt kolonien. Børn til forældre, som har mistet deres medlemskab, har ingen ret eller fordring, undtagen i tilfælde af forældrenes død.

Personlig ejendom, tilhørende medlemmer, der er bosat i Palæstina og som får beskyttelse og underhold fra kolonien, kan ikke overføres af dette medlem til nogen slægtning hverken gennem blod, slægtskab eller ægteskab, ej heller til nogen person eller organisation uden medlemskab.

I tilfælde af koloniens opløsning skal al dens ejendom tilfalde dens medlemmer.

Lewis Larsson nægter at skrive under. Han kalder dokumentets indhold ukristelig tale, som strider imod koloniens bekendelse om at elske sin næste som sig selv. Lidt efter lidt lader han sig dog modstræbende overtale af Bertha Vesters argumentation om, at "det jo bare er den måde, som alting hele tiden har fungeret på. Nu skal forholdene blot ordnes, så at børnene kan arve."

Men forholdet mellem familierne Lewis Larsson og Vester bliver dårligere og dårligere. Larssons bliver langsomt udelukket fra kolonien. De bor i et lejet hus over for det store hus og deltager efterhånden hverken i morgenandagt eller fællesspisning. Larssons svigermoder Mathilda henter den daglige portion mad fra køkkenet og bærer den over til dem - på samme måde, som hun i årevis bragte mad til sin mand Olof Henrik Larsson. Men i modsætning til den gamle hyrde uden hjord opgiver Lewis Larsson ikke at kæmpe imod Vesters utilslørede forsøg på at overtage koloniens ejendom.

Lars Lind beskriver situationen:

Det var på det tidspunkt, at Larsson forlod sit eksil og kastede sig ud i en mængde stridigheder i troen på at kunne føre kolonien tilbage til "de gamle sandheder". Manøvrerne for at få indflydelse indledte en korridorpolitik, der var en politisk kongres værdig. Larsson forsøgte at overtage morgenandagten, men de gamle var træt af det hele og forlod mødet, medens de yngre medlemmer snart lod ham vide, at hvad dem angik, var forsamlingslivet et afsluttet kapitel. Det eneste, der interesserede dem, var en retfærdig fordeling af koloniens ressourcer, inden de drog af sted på egen hånd.

Lars Lind, som nyder familien Vesters tillid, og som er den eneste uden for familien med forstand på økonomi, prøver at overtale Frederick Vester til at få værdierne opgjort og danne et aktieselskab. Måske er Frederick parat til at lade sig overtale, men Bertha går imod og siger, at hun hellere vil dø end opgive

sin mors idealer. "Men er de værd at dø for?" spørger hendes mand.

Efterhånden kan Lewis Larssons huspolitiske manøvrer ikke længere tolereres af ledelsen, og koloniens nye "uskrevne love" tages i anvendelse: Lewis Larsson og hans familie skal udelukkes. Bertha indkalder til et møde, hvis hensigt er at stemme Larsson ud og kompensere familien med en samlet sum på 1200 dollars plus fri hjemrejse til Sverige. For ikke at påkalde sig opmærksomhed, dvs. kritik, fra de engelske myndigheder, har Vesters tilkaldt generalsekretæren for KFUM til mødet. Han skal kontrollere, at alt sker i overensstemmelse med engelsk lov.

Lars Lind forbereder sig også til mødet og holder advokatvennen Daniel Auster, Jerusalems første jødiske borgmester, i beredskab i et værelse i huset. Lars Linds løsningsplan for kolonien er, at alle værdier skal opgøres og et nyt firma oprettes. Alle skal have lige andel i de værdier, som de har skabt i fællesskab.

Medlemmerne møder op i deres søndagstøj i den store sal. Larssons er ikke kommet. Mødet indledes med, at Jacob Eliahu oplæser anklagerne mod Lewis Larsson. Derefter er det planen, at alle skal stemme for udelukkelsen, men Lars Lind rejser sig:

Giv først Larssons deres retmæssige andel. Til og med ægtefolk kan skilles, men først efter at ægtefællen har fået sin fulde andel af de fælles ejendele. Hvis I har nogle moralske anklager mod forældrene eller børnene - lad da den, der er uden skyld, kaste den første sten.

Derefter forklarer Lars Lind sin plan og tilkalder advokaten Daniel Auster, der også er advokat for Vester & Co. Før man går videre, går Lind over for at hente Larssons. Det tager tid at overtale dem til at komme over i det store hus, hvor de da også mødes af isnende blikke fra familien Vester. Auster fremlægger planen, der udløser en halv times anklager, beskyldninger og fornærmelser fra Berthas side. Auster beder om at blive kørt hjem, da han ikke ser nogen mulighed for, at parterne kan komme overens.

I løbet af kort tid står det klart, at en splittelse af kolonien ikke er til at komme udenom. De forskellige fløje hyrer advokater til enorme summer. Bertha telegraferer til sin svoger og søster i New York, at de skal komme hjem og tage den bedste advokat med sig. De svarer tilbage, at de har hyret en Mr. Townsend, og at han forlanger 10.000 dollars i forskud. Pengene betales, uden at nogen af medlemmerne spørges til råds. Senere viser det sig, at de britiske myndigheder ikke kan godtage Mr. Townsend som advokat i Palæstina.

Et centralt spørgsmål er, om kolonien er en velgørende institution eller et erhvervsforetagende. Der eksisterer et dokument, udarbejdet af statsadvokaturen, som karakteriserer kolonien som en stiftelse med velgørende formål. Alle koloniens indkomster angives her at gå til en konto, som kontrolleres af en domstolsudpeget regnskabskyndig. Bertha har hidtil ikke ydet dokumentet stor opmærksomhed, men da det bringes ind i processen, får hun sit livs forskrækkelse. Hvis kolonien bliver betragtet som en velgørende stiftelse, vil hendes kontrol over alle koloniens værdier, oparbejdet igennem godt 30 år, blive elimineret.

Selvom værdierne i så fald ikke vil tilkomme nogen af koloniens medlemmer, heller ikke Lewis Larsson, er han ivrig tilhænger af denne fortolkning af koloniens virksomhed. Det vigtigste for ham er at ramme Bertha Vester. Men de øvrige medlemmer er meget lidt begejstret ved tanken om at skulle sige farvel til alle de skabte værdier.

Sagen bringes for retten, som imidlertid afviser dokumentet og udtaler, at kolonien ikke kan betragtes som en velgørehedsstiftelse. Altså en sejr for Vesters. Men ikke for sammenholdet i kolonien, hvis fremtid tegner sig mere og mere usikker.

Lars Lind der bortset fra familierne Vester og Whiting er den eneste, der har en lille smule af koloniens ejendom registreret i sit eget navn, bliver en aften inviteret hjem til Vesters. Han er alene med Bertha, da hun peger på et stort portræt af sin mor og

spørger: "Kan du se hende i øjnene og sige, at vi har fejlet?" Lind svarer bekræftende. Bertha ser på ham: "Du må stole på mig", siger hun. "Og du må slippe disse mennesker fri", svarer Lind. De veksler synspunkter uden at nå til enighed, og omkring midnat går Lars Lind hjem.

Dagen efter opsøger han Frederick Vester og foreslår ham, at de sammen med John Whiting udarbejder en officielt beediget erklæring om, at alle de ejendele, der er registreret i Vesters, Whitings og Linds navn, i virkeligheden er fælleseje og tilhører alle koloniens medlemmer. Vester går uden indvendinger ind på forslaget, og Lars Lind går til tinglysningskontoret og underskriver sin erklæring. Nogle dage senere spørger han Vester, om han har gjort det samme. "Ikke endnu, men jeg skal nok gøre det", lyder svaret. En uges tid senere opsøger Lind igen Frederick Vester i butikken, men da er tonen en anden: "Nej, og jeg skriver aldrig under," råber Frederick Vester, "jeg er ikke nogen tåbe. Og jeg vil ikke se dig mere."

Der har på dette tidspunkt dannet sig flere fraktioner blandt koloniens medlemmer. Den skarpeste modsætning tegner sig mellem familien Vester og Lewis Larssons familie. Vesters har de fleste af amerikanerne og nogle af de ældre svenske og svensk-amerikanske medlemmer med sig. Også broder Jacob har valgt Vesters fløj. På Lewis Larssons side, som snart kaldes ud-brydergruppen, står især de yngre medlemmer af kolonien. Men der er også en del medlemmer, som ikke har lyst til at vælge side, og som på flere måder hører til i begge lejre.

Efter at Frederick Vester har tilbagekaldt sit løfte til Lars Lind, er en splittelse af kolonien uundgåelig. Lind meddeler ud-brydergruppen, at de er nødt til at gå rettens vej for at få del i fællesskabets værdier. Kolonien oplever nu et åbenlyst internt opgør. Medlemmerne skifter værelser, ingen vil dele rum med nogen, der tilhører den anden fløj. I den fælles spisesal søger man sammen i interessegrupper, og arbejdet i koloniens værksteder

indrettes efter interessegruppernes sammensætning. Enhver forestilling om fællesskab og enhed er borte.

De to grupper enes om, at sagen skal løses ved voldgift, og den bliver foretaget af en fremtrædende statsanklager fra Egypten, C.H. Perrot; voldgiftens omkostninger beløber sig alene til 100.000 dollars, et stort beløb allerede i 1930. Senere udtaler Perrot: "Aldrig i hele mit liv har jeg måttet foretage en mere usmagelig voldgift, og aldrig har jeg haft med så umulige mennesker at gøre."

Nogle af de medlemmer, der tidligere er blevet udelukket af Bertha Spafford og sendt bort blot med rejsepenge, benytter anledningen til at rejse krav mod kolonien for at få andel i formuen. De tidligere bortviste kan i retten ofte bevise, at bortvisningen - der som bekendt blev foretaget enevældigt af Anna Spafford - var tilfældig og uretfærdig. En amerikansk kvinde, der som barn var kommet til kolonien i 1896, og som senere sammen med sin familie var blevet udvist uden begrundelse, har held til at få udvisningen kendt ugyldig. I vidneskranken sidder et ældre medlem af kolonien, som kan bekræfte, at kvinden i sin tid var blevet bortvist af moralske årsager.

"Hvilke moralske årsager lå til grund for bortvisningen?," vil dommer Perrot vide.

"Kvinden gik ud på gaden iført upassende tøj", svarer vidnet.

"Hvordan var hun da klædt?"

"Hun gik ud på gaden med forklæde på," lyder svaret.

Latter i retssalen - men også skam og vanære over kolonien og dens metoder.

Voldgiftsdommen tilkender majoritetsgruppen - de ældre medlemmer af kolonien - de store bygninger. Det giver dem mulighed for at fortsætte deres livsførelse, selvom det også medfører, at Det store Hus bliver noget af et alderdomshjem. Udbryderne, minoritetsgruppen, får tilkendt penge og/eller fast ejendom. Men mange af kontanterne er blevet brugt på familien Spaffords rejser og ophold i USA - og ikke mindst på den kostbare

proces. Efter fire års udregninger finder man omsider i 1934 frem til, at hvert medlem skal have 5.386 dollar og 19 cent - ikke nogen høj løn for 34 års arbejde. Alle huse, værksteder og forretninger, der hører ind under kolonien, bliver værdiansat og derefter fordelt på lige så mange andele, som der er medlemmer. Efter minoritetsgruppens opfattelse bliver især bygningerne sat alt for lavt i værdi, hvilket medfører, at majoritetsgruppen på den måde får for meget. En undtagelse er ifølge Lars Lind Lewis Larsson, som får Vesters hus med en tilstødende grund, plantet til med pinjetræer. Sammenlagt overstiger værdien af dette de fem andele, som Larssons har krav på. Da Lind påpeger uretfærdigheden over for Perrot, svarer han, at disse andele har været hans største problem, men at han har været nødt til at tilkende Larsson ejendommene og derefter overlade det til hans samvittighed at tilbagebetale noget til de andre medlemmer. Men det sker aldrig. Ifølge hustruen Edith Larsson er hendes mand helt uenig; Lewis Larsson mener endda ikke at have fået så meget, som han har krav på.

Det etiske og ujuridiske princip, at de, der har fået udbetalt deres andel i fast ejendom, moralsk skal forpligte sig til at tilbagebetale det eventuelt overskydende til de forfordelte medlemmer, kommer aldrig til at fungere. Så ikke alene ender de mange drømme om enhed og kærlighed med en splittelse mellem majoritets- og minoritetsgrupperne, men også med splid imellem mange af minoritetsgruppens medlemmer indbyrdes.

Tilbage i koloniens majoritetsgruppe er der efter splittelsen et halvt hundrede medlemmer. Mange i gruppen er ældre mennesker, som får lov til at blive boende. Der er kun få børn, hvoraf de fleste tilhører Vester- og Whitingfamilierne.

I minoritetsgruppen er der ialt 16 voksne, som har et dusin børn at tage sig af. De fra gruppen, der stadig bor på kolonien, flytter nu væk.

Også blandede tilhørsforhold forekommer i begyndelsen. En ung gift kvinde, Rachel Dinsmore, vælger fortsat at høre til

kolonien, selvom hun er gift med Gästgivare Olof Matsson, der tilhører minoritetsgruppen. Hun bor dog uden for Det store Hus sammen med sin mand og deres fire børn, men modtager en månedlig ydelse fra kolonien. Hendes far, John Dinsmore, bliver i kolonien og fortsætter med at lede morgenbønnen, så længe han lever. I 1935 beslutter Bertha Vester at smide Rachel Dinsmore ud af kolonien, fordi hun frygter, at hendes børn en dag skal gøre krav på nogle af koloniens værdier.

Rachels svoger Eric Matson forlader kolonien i 1935. Hans andel i koloniens formue bliver den fotoforretning, som han har oparbejdet og perfektioneret over en lang årrække. Han er den sidste i kolonien, bortset fra familierne Vester og Whiting, som har børn. Nu har Vesters og Whittings sikret sig, at kun deres arvinger kan gøre krav på koloniens formue.

Bertha Spafford Vester bruger i sin bog *Our Jerusalem* ikke mange linier på koloniens opløsning: *Lidt senere kom et telegram fra Jacob, der bad os om at vende tilbage, da der var uenighed mellem kolonimedlemmerne i Jerusalem. Vores sommerferie var forbi. Tre uger senere er Frederick og jeg tilbage i Jerusalem. Vi medbragte udkastet til (koloniens nye) statutter, men selv om vi prøvede så godt vi kunne, var vi ikke i stand til at forene de stridende parter. Elleve medlemmer forlod kolonien.*

Josef og Brita Larsson fra Nås forbliver loyale over for familien Vester. Efter at voldgiften er overstået, skriver Josef Larsson til nogle venner i Sverige:

Du siger, at der har været et vældigt skriveri i alle aviser om Kolonien, og vi har ikke hørt noget om det, selvom vi har haft Mora Avis indtil august, da ophørte den med at komme, og inden da var flere numre udeladt og i et nummer var en stor artikel blevet klippet ud. Så det lader til, at Lewis Larsson har fået det hele til at gå, sådan som han gerne ville have det. Så at hans ære kan forblive uplettet. Men Mr. Vester får skylden for det allsammen, og hans navn bliver sværtet til over hele Sverige...Larsson og de andre gør alt for at skade Vester og Kolonien. Men vi er så glade

for at vi er kommet så langt, at vi har fået dem flyttet væk fra Kolonien. Så vi slipper for at høre på deres stormende ord og usande beskyldninger. De sagde, at de ville lave en svøbe af tov og drive alt urent ud af Kolonien og gøre det til et bønnehus for alle folk. Men de blev uddrevne. Men ikke smidt på gaden, sådan som Larsson har udtalt sig, tværtimod har de fået deres fulde ret og endog mere end det, der tilkommer dem. De fik Vesters hus, som ligger på vejen ned mod Damaskusporten, et stort treetagers hus med alle bekvemmeligheder, vaskerum og fire mindre beboelsesrum i gården på bagsiden af huset, og en smuk have med alle slags blomster mellem huset og gaden. Så det er velegnet til hotel, som vi formoder de vil bruge det til. Larsson tænker vel først og fremmest på at tage alle svenskere derhen, så de ikke skal komme på Kolonien, og oven i deres andel får de tilmed et hus i Haifa og hele bilforretningen, med alt hvad der hører til, som er en god indkomst. Men de skal betale noget tilbage til Kolonien, for det er mere end deres andel...vi er så glade for at vi får en ende på alt det her, som har set umuligt ud, for de ville ikke have nogen deling, men ville blive i Kolonien og så langsomt få Vester af vejen, så at de kunne overtage ledelsen og styret...

For Lewis Larsson ser historien naturligvis anderledes ud. Han skriver i 1936 til noget familie i Nås:

Hvad mig og familien angår, dvs. Edith, de fire drenge og min svigermor Tilda, så har vi det alle udmærket. Mine tre søstre træffer jeg jo aldrig til trods for, at de fortsat bor på Kolonien, som kun ligger nogle hundrede meter herfra. De er blevet narret af lederne til at holde sig så langt væk fra os som muligt - det er jo farligt for dem at komme tæt på os, for så ville de få den rene sandhed at høre om den store skandale i Kolonien. Ja, sådan er det gået med de store idealer. Hvem skulle have drømt om, at det til sidst skulle udvikle sig på den måde? Der var en forfærdelig kamp med lederne, indtil jeg omsider tiltvang mig retten ved hjælp af advokater, rettergang og forligsmænd. Vi er yderst taknemmelige for, at vi omsider

frigjorde os fra det hele, da det gik så uretfærdigt til. Lederne havde selvfølgelig ikke regnet med, at vi i stedet for at give efter for overmagten vandt over hele linjen, og at det siden er gået så godt for os, og at vor anseelse ikke på mindste måde er blevet undergravet. Tværtimod er vi på allerbedste fod med befolkningen i alle lag.

Lars Lind slutter sin fortælling fra Den amerikanske Koloni:

Jeg vendte aldrig tilbage til kolonien. Men det har ikke været let at slippe minderne fra de 34 år, da kolonien var mit hjem. Eller var den nogensinde et hjem? Var den blot en institution? Hvordan kunne den være et hjem, når forældre skiltes fra hinanden og deres børn? Når børnene var fælles ejendom, som kunne beordres til arbejde af et hvilket som helst voksent medlem og blive straffet af hvem som helst, som tog sig den ret. Man boede efter alder og køn, ikke sammen med sine søskende. "Søstrene" så til, at drengenes tøj blev vasket og lagt sammen, "brødrene" var tilsynsmænd om natten. Der fandtes selvfølgelig gode stunder. Men hvem ville kalde det et hjem?

KAPITEL 16

EPILOG

Mens kolonien var optaget af indre splid, voksede konflikten mellem arabere og jøder i Palæstina. Araberne var efterhånden blevet desperate over de accelererende jødiske jordopkøb og den stadigt stigende indvandring. I 1933 blev der givet indrejsetilladelse til 30.000, i 1934 til 42.000 og i 1935 til 61.000 jøder. Hertil kom mange tusinde illegale indvandrere. I 1936 kom situationen helt ud af kontrol, og der rejste sig et åbent arabisk oprør over hele Palæstina. Det begyndte med en generalstrejke, som lammede landet i seks måneder, og det fortsatte med kampe i de følgende tre år, først og fremmest mellem englændere og palæstinensere. I 1939 blev oprøret slået endeligt ned. Hermed var Palæstinas skæbne i realiteten besejlet, selvom englænderne endnu engang søgte at vinde araberne for sig ved at love selvstændighed til området.

Løfterne blev nedfældet i det såkaldte White Paper fra maj 1939. Ifølge dette dokument var der ingen planer om at oprette en jødisk stat i Palæstina, den jødiske indvandring skulle i de næste fem år begrænses til 75.000 og derefter helt indstilles,

jordopkøbene skulle reguleres, og landet skulle udvikle selvstyreorganer med henblik på oprettelse af en selvstændig palæstinensisk stat i løbet af 10 år.

I Den amerikanske Koloni går livet videre efter splittelsen. Et stigende antal turister besøger Det store Hus, som mere og mere overgår til hotelvirksomhed. Spisesalene er blevet opdelt, sådan at de fleste af medlemmerne kan spise for sig selv, adskilt fra gæsterne. Der anskaffes en bus til at tage turisterne på besøg til landets hellige steder eller medlemmerne på udflugter for at plukke blomster, bade eller blot slappe af. Kolonien køber også et sommerhus i Haifa, hvor de ældre medlemmer kan rekreere sig. Koloniens svenske medlemmer passer undertiden Vesters og Whitings børnebørn og har i det hele et godt forhold til de amerikanske ledere. De får lov til at overtage de to familiers aflagte tøj.

Anden verdenskrig var en relativt rolig periode i Palæstina, og også i Den amerikanske Koloni. Frederick Vester oplever ligesom 25 år tidligere Tyskland som aggressoren, og det lykkes ham omsider at få skiftet sit tyske statsborgerskab ud med et palæstinensisk. Men det når han ikke at få megen fornøjelse af, for den 2. januar 1942 dør han af et hjerteslag. Bertha beskriver deres ægteskab som "38 perfekte år sammen".

Under krigen indførte englænderne en skarp rationering med den konsekvens, at der opstod et stort illegalt marked. Det skabte dog ikke indre modsætninger i landet, man kunne ofte se arabiske og jødiske kvinder sidde og tale sammen, ifærd med at sy bandager til det britiske Røde Kors. Det arabisk-jødiske modsætningsforhold var tilsyneladende forsvundet. Men det varede kun til krigen var forbi. Da brød hadet igen ud i lys lue med myrderier, kidnapninger og bombesprængninger. Især de jødiske terrororganisationer var meget aktive. Irgun og Sternbanden, begge ledet af senere israelske premierministre (Menachem Begin og Yitzhak Shamir), hærgede overalt. Terrorgrupperne introducerede nogle af de metoder, der senere blev en del af det typiske terroristhåndværk, nemlig brugen af bilbomber og brevbomber. Den mest opsigtsvækkende terrorhandling var sprængningen i juli 1946 af Hotel King David, som husede den civile britiske

administration. Mere end 90 englændere, arabere og jøder blev dræbt. Efterhånden blev tilværelsen i Palæstina meget farefuld. I begyndelsen af 1947 blev alle engelske kvinder og børn evakueret, og i november 1947 vedtog FN delingen af Palæstina. Beslutningen tog intet hensyn til palæstinenserne og arabernes ønsker.

Nu forlader de fleste af koloniens tilbageblevne medlemmer landet, tilbage bliver nogle få ældre svenske søstre, der bor i Det gamle Hus. Ånden fra Første Verdenskrig med et udstrakt hjælpearbejde genopstår i kolonien, og Det store Hus, der længe har fungeret som hotel, bliver delvist indrettet til hospital i 1947.

Med stor sorg ser de gamle kolonimedlemmer landet blive delt. Da de i sin tid kom til Palæstina, levede arabere og jøder fredeligt sammen. Lars Lind omtaler delingen som århundredets forbrydelse, og den 78-årige Nanny Holmstrøm, en af de svenskere, der i 1896 kom til kolonien fra Chicago, skriver den 19. februar 1948 til den amerikanske præsident Truman:

Ak, Mr. President, nu har De begået Deres livs fejltagelse, jeg er ked af at fortælle, at vi lever blandt bomber, de har knust vore vinduer, vi er i fare for kugler tidligt og silde. Kom selv og se det. De skal komme incognito for at se hvad De har gjort, og De skal blive her natten over. Den engelske hær vil søge at beskytte Dem, hvis ellers tilstrækkeligt mange af deres Tommies overlever. De skal ikke komme med et følge som leder af et demokratisk land med frie valg, De må nøjes med en body-guard med et godt automatgevær, der kan forhindre Dem i at blive generet, før De er steget af toget. De har været med til at skabe kludderet, så jeg beder Dem venligst om at hjælpe med til at løse det. Denne grusomhed, denne barbariske bølge af rent had, kun et mirakel kan hjælpe i denne krise. Gør hvad De kan, måske er det ikke for sent. Hvis De insisterer på en deling, må den nå helt til himlen, ingen cement eller sten, grænser eller aftaler vil kunne løse spørgsmålet. Det kan kun være ved hjælp af gensidigt samtykke, Mr. President, det hele er på tragisk vis blevet ødelagt af Dem.

I begyndelsen af 1948 var Palæstina et kaos. Der var borgerkrig, og englænderne havde mistet grebet om landet. Der skydes på alt og alle, også koloniens børnehjem i den gamle by bliver ramt flere gange, og flere af sygeplejerskerne siger op. Bertha Spafford føler sig nødsaget til at lukke hjemmet. Den 9. april finder den såkaldte Deir Yaseen massakre sted. Den lille landsby uden for Jerusalem angribes af Irgun og Sternbanden. Over 250 arabiske mænd, kvinder og børn blev slået ihjel og endnu flere såret. The Anna Spafford Baby Nursing Home tager imod 40 børn, der har mistet en eller begge forældre ved massakren. Da huset ligger meget udsat på det højeste sted i byen, bliver børnene senere evakueret til et sikrere sted.

Det store Hus har også en uheldig strategisk placering på Nablusvejen, araberne kæmper for at beholde det, og jøderne for at erobre det. To af medlemmerne og tre af tjenerne rammes af skud, ingen dog alvorligt. I begyndelsen af 1948 dør et af de gamle medlemmer, og det vil være livsfarligt at transportere kisten til koloniens kirkegård på Mount Scopus. Men Bertha tager resolut kontakt med de stridende parter og får dem til at gå ind på en kort våbenhvile, så kolonien kan få begravet sit medlem.

Det store Hus rammes flere gange, og under et voldsomt angreb rammes og ødelægges det ene af de to store palmetræer, som familien Ustinov har foræret kolonien i forbindelse med Bertha og Fredericks bryllup. (Mange år senere planter Peter Ustinov under stor festivitas en ny palme i gårdhaven). Afgørende er, at det lykkes at forhindre, at en af de stridende parter overtager huset og angriber derfra. Berthas gode kontakter og koloniens traditionelle neutralitet redder Det store Hus igennem krigen.

Den 15. maj 1948 er den officielle dato for nedlæggelsen af det engelske mandat og oprettelsen af den jødiske stat Israel. Den dag går de arabiske stater til angreb på Israel. FN intervenserer, og det lykkes at skabe en midlertidig våbenhvile mellem parterne. Den svenske grev Folke Bernadotte kommer som FN-udsending til området for at forsøge en mægling mellem de kæmpende parter og han indlogeres på et tidspunkt på Den amerikanske Koloni. En af den svenske konsul Lewis Larssons sønner, Theo, bliver Bernadot-

tes assistent. Den 17. september 1948 stiller han konsulatets Chrysler til rådighed for Bernadotte, da han skal ud i en officiel mission i Jerusalem. Ved et tilfælde er Larsson ikke selv med i bilen, da den bliver standset af en gruppe jødiske terrorister, der med en maskingeværtsalve dræber Bernadotte på stedet. Sternbanden stod bag mordet.

Da krigen er forbi og hundredtusinder af palæstinensere drevet på flugt, er der trukket nye landegrænser. Den amerikanske Koloni ligger nu i den jordansk besatte del af Jerusalem. De fleste af de gamle kolonimedlemmer har forladt landet, mange er rejst til USA, enkelte er taget til Sverige. De tilbageblevne retter nu blikket mod øst og etablerer kontakter i Jordan og Libanon, og familien Vester opretter et rejsebureau i Beirut. Da de fleste af Jerusalems hellige steder ligger i den arabiske del af byen, er der stadig en stor turisme. Arabere fra alle lande, ikke mindst fra Libanon, kommer rejsende til sammen med turister og pilgrimme fra alle dele af verden.

De fleste af Berthas seks børn er rejst til udlandet, men hendes yngste søn John er blevet tilbage i Jerusalem, hvor han står i spidsen for hotellet, "The American Colony Hotel", som det nu hedder. Bertha holder meget af ham, han minder hende om hendes mand, men John er ikke nogen god forretningsmand, og hoteldriften går dårligt. I 1963 kalder Bertha sin ældste søn Horatio hjem fra London, hvor han har arbejde som advokat. Han skal redde hotellet fra en truende ruin, og ved energi og dygtighed lykkes det ham og hans hustru Valentine ikke blot at vende udviklingen, men også at få hotellet topmoderniseret og udbygget, så at det fuldtud kan leve op til tidens krav.

Horatio elsker landet og taler flydende arabisk, men han interesserer sig ikke for den religiøse side af den tidligere koloni. Blandt Anna Spaffords børnebørn er det kun Berthas datter Anna Grace Lind, der er religiøs, men det til gengæld en overgang på en måde, som er for voldsom for Bertha: Anna Grace har tilbragt en del tid i et kloster i England, og da hun kommer til Jerusalem, er hun iført kors og sandaler. Sådan har man ikke

tidligere skiltet med sin religion. Anna Grace bor sine sidste år på hotellet, indtil hun dør i 1995.

Under Junikrigen i 1967 bliver The American Colony Hotel ramt mange gange, da det atter befinder sig i krydsild mellem israelere og arabere. Alle hotellets ruder bliver knust, og bygningerne lider en del overlast. En nat trænger soldater fra den israelske hær ind i hotellet og skyder ind igennem alle værelsesdøre. Også hotellets have bliver helt ødelagt. Soldaterne anretter stor skade, men gør dog i orden efter sig. Og fra den ene dag til den næste skifter hotellet igen nationalitet. Efter 20 år under Jordan vågner hotellet op efter Seksdageskrigen og befinder sig under israelsk herredømme. Valentine Vester har under den korte krig været i England for at besøge en af sine sønner, og da hun vender tilbage til hotellet, modtages hun af en af de palæstinensiske tjenere med den jødiske hilsen "shalom". Med et slag er forbindelsen til den arabiske verden kappet. Nu er det ikke længere Amman og Beirut, man handler i, men Tel Aviv. Hotellets publikum bliver et andet, israelere afløser arabere, hvorimod de internationale gæster - forretningsfolk og journalister - bliver ved med at komme.

Den 24. marts 1968 fejrer Bertha Spafford sin 90 års fødselsdag ved en storstilet reception, som både jøder og arabere deltager i. Kort tid efter sover hun fredeligt ind. Hun er til det sidste en statelig kvinde. "Hun var som en dronning," fortæller hotellets mangeårige door-man George i en uforbeholden hyldest til den kvinde, der arvede sin mors karisma og organisationstalent, men som ikke besad hendes mystiske religiøsitet og tryllekraft. Bortset fra George er det svært at finde folk, der har noget godt at sige om personen Bertha Spafford Vester - men hun synes stadig i sin grav at have magt, for ingen vover åbent at udtrykke deres kritik af hende. Men i uformelle samtaler tegner der sig et billede af en despotisk kvinde, som nok kunne betage og charmere offentlige forsamlinger og verdens honoratiores, men som ikke formåede at knytte nære bånd, ikke en gang til sine børn.

Efter Berthas død fortsætter The American Colony Hotel og forandrer sig med omgivelserne. Under den palæstinensiske opstand, intifadaen, ophører israelerne med at komme til Østjerusalem og dermed også på hotellet. Næsten alle gæster er nu internationale journalister, der nyder godt af de oprettede fax- og telexfaciliteter og de internationale nyhedsbureauer on-line. Dertil den altid glimrende service og forplejning. I begyndelsen af 1990'erne indledes de hemmelige drøftelser om en fredsaftale mellem israelere og palæstinensere i hotellets værelse nr. 16. Og siden huser hotellet de hundredvis af repræsentanter for alverdens bistandsorganisationer, der gerne vil hjælpe den spirende fred på vej.

Foruden The American Colony Hotel i Det store Hus, der ejes af efterkommere efter Vesters og Whittings, men administreres af en schweizisk hotelkæde, finder man endnu i dag i Det gamle Hus inden for bymuren the Spafford Children's Center, der har hjulpet og fortsat hjælper tusinder af palæstinensiske børn.

Noget af den ånd, som må ligge gemt i hotellets vægge, træværk og gulve fra husets samaritanske tid, fornemmer man stadigvæk som gæst på det smukke og venlige sted. The American Colony Hotel har naturligt gennem årene dannet ramme om talrige konferencer, politiske drøftelser og forhandlinger. Historie er blevet skrevet her. Også en historie om tro og idealer, om en brutal virkelighed, om menneskers urdrifter og om en hård kamp om magt og om overlevelse. I begyndelsen i Guds navn.

Uden den svenske indsats med kapital og arbejdskraft havde det internationale hotel næppe eksisteret i dag. Og nogle tusinde kilometer mod nord i Nås Sogn i Dalarna står en sten med navnene på de 37 emigranter, der forlod deres hjembygd den 23. juli 1896. Siden 1959 har man hvert år i begyndelsen af juli opført Ingmarspelen, forfatteren Rune Lindströms dramatisering af første del af Selma Lagerlöfs *Jerusalem*. I sommeren 1996 mindedes man dem, der drog ud, blandt andet med et optog af 12 hestevogne. I Nås betragtes udvandringen fortsat som en tragedie, der markeres med et minuts stilhed, og endnu i dag føler mange i Nås, at deres landsmænd blev snydt i det fremmede. Men uden Selma Lagerlöfs

forevigelse af Sveriges mindste vækkelsesbevægelse ville hele historien formentlig være glemt i dag. Virkeligheden omsatte hun til fiktion. I Nås er fiktionen dag igen blevet virkelighed.

LITTERATURLISTE

Arnoldson, K.P.: **Jerusalems sjæl**, Nordiska Förlaget, Stockholm 1913.

Aurelius, Erik: **Palestinabilder**, F.C. Askerbergs Bokförlagsaktiebolag, Uppsala 1913.

Edström, Vivi et al. (red.): **Bron mellan Nås och Jerusalem**, Lagerlöfstudier 1996

Fahlén, Olof: **Nåsbönderne i Jerusalem, Berättelsen om en märklig utvandring**, Wiken, Höganäs 1988.

Fahlén, Olof: **Drömmen om Jerusalem**, Easy Books, Linköping, 1996.

Findlay, James F, Jr.: **Dwight L. Moody, American Evangelist 1837-1899**, The University of Chicago Press, Chicago 1969.

Grønbæk, Jakob H.: **The American Colony i Jerusalem og dens fotoatelier, i Bøger, Biblioteker, Mennesker.** Et nordisk festskrift tilegnet Torben Nielsen, Det kongelige Bibliotek, 1988.

Hedin, Sven: **Till Jerusalem,** Albert Bonniers Förlag, Stockholm 1917.

Holmén, Ivar E.: **Emigrantgrupperna från Chicago-Nås 1881-1896
Inom American Colony, Jerusalem 1881-1930**
(upubl. manus, 1977)

Kark, Ruth: **Post Civil War American Communes: A Millenarian Utopian Commune Linking Chicago and Nås, Sweden to Jerusalem,** Journal of the Communal Studies Association, Volume Fifteen 1995.

Kark, Ruth: **Sweden and the Holy Land: pietistic and communal settlement.** Journal of Historical Geography, 22, 1 (1996).

Kok, Johannes: **Det hellige land og dets nabolande,** København 1878.

Lagerlöf, Selma: **Jerusalem,** Gyldendal, København 1996.

Lagerroth, Erland: **Selma Lagerlöfs Jerusalem,** Skrifter utgivna av Vetenskaps-Societeten i Lund 57, 1966.

Larsson, Edith: **Dalafolk i heligt land,** Natur och Kultur, Stockholm 1957.

Larsson, Theo: **Seven Passports for Palestine,** Longfield, Pulborough 1995.

Lind, Lars E. och Tord Wallström: **Jerusalemsfararna,** P.A. Norstedt & Söners förlag, Stockholm, 1981.

Matsson, Eric Dinsmore: **The American Colony of Jerusalem, A brief historical outline.** (unpubl. manus)

Petri, Laura: **På heliga vägar,** Nordisk Rotogravyrs Förlag, Stockholm 1931.

Vester, Bertha Spafford: **Our Jerusalem, An American Family in the Holy City 1881-1949,** Ariel Publishing House, Jerusalem 1988.